

Емир
Кустурица

СТО
ЈАДА

EMIR KUSTURICA

STO JADA

*Tako oduvek čovek u čudu i nesnalaženju stoji pred čovekom u sebi i
pred ljudima oko sebe*

Ivo Andrić

STO JADA

Dragana Teofilovića su zvali Zeko ne samo zbog toga što je volio da jede mrkvu. Imao je velike oči koje su vidjele ono što je malo ko u Travniku primjećivao. Kad se 8. marta 1976. naslonio na banderu, nije ni sanjao kakav obrt slijedi u njegovom životu. Gledao je u neonsku svjetlost koja se palila u Ulici 29. novembra, a mučilo ga je pitanje zašto 9. marta, već pet godina zaredom, otac Slavo zaboravlja na njegov rođendan? Taj Slavo Teofilović, kapetan prve klase, bio je poznat u Travniku po tome što mu je prijatelj poklonio trideset kvadrata pločica i deset kila ljepila, a on mu se nije odužio pošto nije znao kako!

Dok su vršnjaci iz ulice šutali loptu, a oficiri se spremali za osmomartovski bal u Domu JNA, Zeko je pogled sa ulične rasvjete prebacio na raskrnicu i nadvožnjak preko kojeg je prelazila pruga.

- Kad bih nekako mogao da iz kalendara izvadim 9. mart, život bi mi bio lakši - mislio je dječak.

Nije mu to bila jedina patnja. Teško je podnosio kad bi ugledao kako iz automobila lete prazne kese „grisina“, zgužvane kutije cigareta i ostalo smeće. Sada je gledao „fiću“ koji se brzinom preko šezdeset na sat približavao i znao je da ga čeka neprijatno iznenađenje. Ili će mu reći: „Šta buljiš, pederu?“, ili će ga gađati smećem. Uz zvuk sirene nečija ruka izbacila je kroz leptir prozor praznu kesu na kojoj je pisalo: „bronhi odžačar grla“!

- Kretenu! Zašto prljaš moj grad?! - trčao je za „fićom“ i preteći mahao kesom, a onda je usput pokupio smeće i bacio ga u kontejner. Umirujuće je na njega djelovala pomisao da su nekada stvari na tom raskršću stajale mnogo gore.

Sve do 1975. prugom preko nadvožnjaka prolazio je Ćiro i uz pisak lokomotive ispuštao čađavu paru. Po vjetrovitom vremenu sav komšijski veš bi za tili čas pocrnio. Zeko nije dozvoljavao da se na balkonu Teofilovića desi tako nešto. Bilo je dana kada bi Ćiro začađio parom čitavu ulicu, a iz automobila ljudske ruke u isto vrijeme izbacivale su smeće!

- Da li očistiti ulicu ili trčati na balkon, sakriti čaršave i jastučnice u sobu da ih čađ ne upropasti? - Zeko je u najtežim trenucima donosio prave odluke.

Batalio bi smeće i otrčao na balkon. Tamo bi pokupio čaršave, posteljinu očeve košulje i tako bi već bio spasen od čađi. Majci bi uštedio bespotrebno nerviranje, a otpad sa raskrsnice počistio bi kasnije.

Nekad bi ga iznenadio vjetar i oduvao smeće u rijeku Lašvu! To ga je dovelo do vrata ludila.

Nije mogao da podnese kada u proljeće, na stablima kraj Lašve, ugleda najlonske kese raznih boja. Sve su ličile na zidove u kasarni „Petar Mećava“, gdje je službovao otac. Trčao je i štapom udarao po krošnjama. Kad bi shvatio da ih ne može skinuti i da se od njegovih pokušaja kese raspadaju i još više zapliću u grančice, ostrašćeno bi lupao po krošnjama drveća i na kraju lomio grane.

- Da me neko gleda - mislio je - sigurno bi povjerovao da sam lud!

Njegov život je bio težak, ali je postojala jedna olakšavajuća okolnost. Imao je kome da se jada.

U odbačenoj kadi u podrumu četvorospratnice, ispod stana u kojem su živjeli Teofilovići, brčkao se šaran nabavljen za slavu koju je kapetan krišom slavio u decembru. Na betonskom zidu iznad kade stajalo je ukucano parče drveta na kojem je pisalo kredom: Sto jada.

Zekin stariji brat, Goran Teofilović, jedva je čekao trenutak kad će moći da se kune ocem mrtvim! Zbog toga što je to bio hit u Ulici 29. novembra. Za to je, naravno, trebalo da kapetan Slavo umre. U razgovorima s mlađim bratom Goran nije skrivao netrpeljivost prema ocu:

- Jedva čekam da stari rikne!

Zeko nije pristajao na surovost svoga brata:

- On na sve misli, već u martu kupi ribu koja će mu trebati u decembru. Kakva ideja, ha?!

- Nema tu ideja, dobio džaba!

- Kako džaba?

- Fino, korumpiro ga otac jednog vojnika da mu sina pusti kući u Novi Sad na vikend! Bracika, ti ništa ne shvataš?!

- Kako ne shvatam?

- On bi dao guze samo da nešto dobije džabaluka!

Zeko je pažljivo sišao u podrum. Kad se uvjerio da u blizini nema živog stvora, pozatvarao je podrumske prozorčice, a onda navukao masku za ronjenje. Prije nego što je zaronio u kadu, stavio je disaljku u usta. Prvo je potopio glavu u vodu, a onda i tijelo. Samo su mu stopala virila zakačena za rub kade kada je Milijana Gačić, pionirski prvak SR Bosne i

Hercegovine u šahu, zakoračila u podrum. Navikla je na ovaj prizor. Njene crno-sive zjenice na velikim beonjačama ispod ravne crne kose, uredno ošišane po modelu princ Valijant, gledale su isti prizor već petnaest dana. Jedino što nije saznala o čemu to mali čovjek i riba pričaju. Svašta je pretpostavljala. Kako i neće, kada na komadu drveta piše: Sto jada. Nije to bila samo radoznalost pametne djevojčice. Ona je danima gledala Zeku, bila zaljubljena, ali i oprezna. Često je travničkim ulicama i sokacima pratila u stopu Dragana Teofilovića! Kao da je bila začarana njegovom pojavom. Koliko je gorila od želje da ga pogleda u oči, toliko se i plašila prvog susreta. Čak je i smršala od ljubavi. Za to vrijeme, Zeko se po uobičajenoj praksi povjeravao velikoj ribi. Samo povremeno šaran je otvarao usta, tek da mu da do znanja kako mu je sve jasno. Zeko je vjerovao ocu Slavi koji je pročitao u ruskoj knjizi „Čevengur“ da riba ne ćuti zbog toga što je glupa.

- Kod ljudi je to drukčije! Posebno su glupe žene koje ćute - govorio je njegov otac. - Riba nema razloga da brblja! Ona ne progovara jer sve zna, a ne zato što nema šta da kaže i što je glupa, kao što drugi misle.

- U mojoj porodici je teška situacija. Brat Goran jedva čeka da otac umre, a majka se na nož posvađala s njim. Rekla mu je kako čeka samo da djeca odrastu pa da bježi od njega bestraga pošto on misli jedino na svoju guzicu. Ja to vidim drukčije. Moj otac je dobar čovjek. Čudno je to, moj šarane, sve napolju izgleda ko bog, a iznutra jadac, kao vojnički krevet, sve je zategnuto pod konac, a unutra dušek se raspada, moljci i miševi sve izjeli. Tako se i u mojoj duši sve raspada, kao kad miš uđe u sir!

Milijana se na vrijeme povlačila. Obično bi na kraju razgovora šaran izvodio skokove po vodi, a Zeko je vjerovao da je to od radosti što nije bio sam.

- Mart nosi škart - govorili su stariji kada bi se otapali prvi snjegovi. Bez obzira na to da li je bilo tačno da surovi prelaz iz zime u proljeće mnogi Bosanci i Hercegovci nisu preživjeli, Zeko nije volio mart. Shvatio je da se na njegov rođendan zaboravlja zbog osmomartovskog slavlja, ali je za ručkom započinjao priču koja je prividno tekla u drugom pravcu.

- Što se ne slavi dan muškaraca? - pitao je majku.

- Zato što je ovdje muškarcima svaki dan praznik!

- Pa što je moralo baš 8. marta, što nije neki drugi dan?

- Da bi Slavo zaboravio na tvoj rođendan! - cerio se Goran.

I ove godine porodica Teofilović je izašla u svečanu osmomartovsku

šetnju. Majka Aida i Goran su ćutali. Vjerovali su da je tako bolje pošto je Slavo na svaku izgovorenu riječ imao najmanje sto teorija koje poništavaju sve što se pred njim izgovori! Zeko je iznenada strćao niz brijeg i zakoraćio u Lašvu. Zaustavio se nasred rijeke, a voda je jedva prelazila preko njegovih ćlanaka. Htio je da privuće pažnju svoga oca.

- Zašto se građani ne dogovore i ne oćište Lašvu, to je naša jedina rijeka?

- Izlazi iz vode, fasovaćeš upalu pluća! Moraš li ti biti svakom loncu poklopac?! - plašila se majka Aida da joj sin postaje starmali.

- Dijete zdravo razmišlja!

Nasred rijeke ugledao je veći kamen. Nije se obazirao na majćine rijeći, gledao je kako vjetrić mijenja površinu rijeke i vidio sitno kamenje koje se naziralo kraj njegovih stopala.

- Mora da ispod ovih kamenćića stoje velike stijene koje ništa ne može da pomjeri! - pomislio je. - Sve je kao sa našom familijom, mi se sve nadamo da će biti bolje, a tu nešto teško stoji na dnu što nam ne da da mrdnemo!

Poslije Aidine druge naredbe izašao je iz Lašve. Majka mu je skinula cipele i rukama trljala prste, pa poslije svojim toplim dahom pokušavala da mu zagrije tabane, dok je Zeko očekivao da će ga za nagradu otac pomilovati.

- Što, bolan, Slavo, ne zagriš svoje dijete? Neće ti ruka otpasti!

- Nije zdravo!

- Šta nije zdravo, poljubiti svoje dijete?

- Svijetom haraju nevidljivi virusi, a ne Rusi i Amerikanci kako se ćini! Svijet će zbog toga propasti!

- Velika šteta ako ovakav svijet propadne! Zagri, bolan, dijete!

Komandant kasarne „Petar Mećava“, pukovnik Lazo Drobñjak, teško je podnosio što njegova žena nije mogla da rodi dijete. Obuzeti tim osjećanjem, on i njegova Svetlana krenuli su u Dom JNA. Kada je vidio da je susret sa kapetanom Teofilovićem neizbježan, progutao je knedlu. Nije ga cijenio kao profesionalca, a još manje kao ćovjeka. Znao je da Slavo u svom stanu drži civilna odijela kragujevaćkih vojnika. Tako su vojnici mogli da se preko vikenda presvuku te da po igrankama piju i love sojke. Nekada su bježali u Kragujevac, najviše kada je Slavo bio dežurni kasarne. Na taj način on je izražavao lokalpatriotizam i vezanost za

zavičaj, ali je srozavao ugled kasarne, a posebno komandanta. U stvari, pukovnik Drobniak bi manjak profesionalne odgovornosti oprostio svom kapetanu. On nije podnosio Slavu kao čovjeka. Na Goliji, dok je trajala vojna vježba, pukovnik je vrtio čašu vina u ruci i gledajući fleku na stolnjaku pitao kapetana prve klase:

- Čovjek je postao od majmuna, je li? Šta ti, Slavo, misliš u šta će se čovjek pretvoriti?

- To su pitanja za pametne glave, a ne za nas prašinare!

- Ja mislim da se u daljem razvoju čovjek neizbježno pretvara u konja!

- Kako znate, družo pukovniče?

- Pa, gledam u tebe, Slavo, i sve mi je jasno!

- U mene gledate?!

- Ti si, Slavo, pravi konj, lipicaner... ha-ha, paradni konj... brss, brrrrs! - pukovnik je počeo da rže kao konj. Smijao se toliko glasno i kašljao, da je u jednom trenutku počeo da se guši. Strpali su ga u „kampanjolu“ i odvezli u sanitet gdje je dobio kiseonik i normalizovao disanje.

Otac nije ostajao dužan ovom Drobniaku. Pričao je o njemu sve najgore, posebno svom kumu koji je radio za KOS. Kad god bi u krugu kasarne ugledao kapetana Slavu, Drobniak je rzao glasnije ili tiše, zavisno od raspoloženja.

Dok su se širokim stepeništem penjali u veliku salu Doma JNA, Drobniak je uveseljavao Teofiloviće. Rzao je kao konj. Otac je kiseli osmijeh širio od uha do uha i vjerovao da Aida i djeca nisu znali o čemu se radi.

Šahovski turnir, simultanka koju je igrao velemajstor Gligorić sa vojnim licima i civilima Travnika, izazivao je poštovanje i tišinu u Domu armije. Čuli su se samo ljudski koraci po škripavom podu i lupkanje figura po šahovskim tablama! Među šahistima poredanim u dugi niz bila je i Milijana Gačić. Uхватила je Zekin pogled dok je Gligorić vukao potez. Ona je spustila pogled na tablu, odigrala brzo šta je trebalo, pa su joj oči poletjele ponovo prema Zeki. Velemajstor je primijetio da djevojčica igra šah nasumice i da gleda u dječaka. On je prstima lebdio nad figurama, brzo povukao svoj potez i otišao dalje. Zeko se zbunio od pogleda djevojčice i potrčao na drugu stranu prema podijumu na kojem su se okupljali članovi školskog hora. Milijana je znala da je ovo idealna prilika

za upoznavanje. Napustila je tablu pretrčala preko sale i zaustavila Zeku u trenutku kad je zakoračio na podijum.

- Ja tebe znam!
- To ti i nije neka pljačka!
- Ali znam te već dugo!
- Šta me briga.
- Ti se meni sviđaš.
- Šta to pričaš?! Vidiš li da nas svi gledaju?!

Zeko je nestao u horu. Milijana se vratila do svoje table gdje je sa smiješkom čekao Gligorić i čudio se. Velemajstor je gledao u tablu i nije mogao da povjeruje u raspored figura na šahovskom polju - meč je bio neriješen! Pat-pozicija! Kada mu je to postalo sto posto jasno, nasmijao se i aplaudirao djevojčici. Svi prisutni pozdravili su aplauzom podvig Milijane Gačić. Samo se Zeko skrivao u posljednjem redu hora i jedva čekao da započne svečana akademija i da u horu zapjeva himnu, „Hej, Slaveni“.

Aida Teofilović se 9. marta 1976. probudila s teškom glavoboljom od lošeg vina i svade sa mužem na sinoćnjoj zabavi. Proslavu Dana žena ona je iskoristila da mu izgovori sve što je trpila u posljednjih petnaest godina. Pažljivo je otvorila vrata i ušla u dječiju sobu. Kad je podigla zelenu roletnu, svjetlost je začas ispunila malu prostoriju. Zeko se naglo digao s kreveta, otvorio oči i škiljeći rekao:

- Opet kasnim na prvi čas!
- Danas ti je nedjelja, tvoj rođendan, blesane! pomilovala ga je majka po kosi i predala mu poklon.

Na putu do kuhinje Zeko je obukao ručno pleteni džemper špricano plave boje. Nasmijao se kad je vidio svoj lik u ogledalu. U kuhinji mu je brat Goran predao poklon. Bile su to rum-pločice umotane u masni papir, pa je odmah istrčao da kupi hljeb u granapu, koji je bio dvadesetak metara niz ulicu.

Aida je potrčala na vrata noseći vindjaknu:

- Prehladićeš se! Obuci nešto!

Vratio se iz granapa sa hljebom i odmah odrezao fitalj, odstranio sredinu i u nju stavio svih pet rum-pločica. Najviše na svijetu je volio hljeb sa čokoladom i kada je zagrizao rođendanski poklon, rekao je:

- Ovo nema nigdje na svijetu!

Poslije doručka Zeko je krenuo u akciju. Iako je bila nedjelja, on je uobičajene radnje izvršavao po utvrđenom rasporedu. Zapaliti naftaricu bila je mala umjetnost. Dovod i odvod vazduha nije bilo lako obezbijediti, trebalo je ustima produvati cjevčice. Zbog toga su rođendanske rum-pločice dobile ukus lož-ulja. Presuo je naftu u peć i dok se u mislima pitao da li će otac opet zaboraviti na njegov rođendan, kap nafte je kanula na majčin rođendanski poklon.

- Sad će ti, Aida, biti toplo, nemoj da brineš - nageo se u kuhinju kao Čarli Čaplin kad viri iza ugla neke kuće, a ruku je držao napolju kako majka ne bi vidjela fleku nafte koja se širila na rukavu.

Otkako je otac kupio „varburga“ karavana, komšije sa prvog sprata su konstatovale da više nema komaraca u blizini zgrade. Kada se startuje dvotaktna mašina, ona izbací oblak dima koji prekrije prizemlje i pobije insekte sve do prvog sprata. Otac je tvrdio da stvari nikada nisu dovoljno čiste i da je neophodno držati jedno oko 24 sata na glanjc novom „varburgu“!

„Varburg“ je bio na svom mjestu, a Zeko je bio spreman da još jednom istakne mudrost svoga oca:

- Kako je pametan Slavo! On parkira vozilo ispod bandere, tik ispod gradske rasvjete. Lopovi bježe od svjetla!

- Ti si, buraz, ili budala ili ti noge smrde?!

- Ja budala?

- Slavo je kreten!

Slijedilo je rođendansko ispovijedanje šaranu. Silazio je niz stepenice i na ulazu u podrumsku prostoriju ispred njega se ispriječila Milijana držeći u ruci buket bijelih ruža.

- Srećan ti rođendan!

- Šta radi šahovski prvak SR Bosne i Hercegovine u Sto jada?

- To je manje važno!

- A šta je više važno?

- Ja tebe obožavam i želim ti srećan rođendan! Spremna sam sve da učinim za tebe.

Iako nije bio siguran da bi započeo bilo kakav razgovor, zbunilo ga je što je djevojčica odmah nestala. Bio je spreman da raspravi s njom neke stvari. Niko nema pravo da ulazi u njegovih Sto jada. Čak ni otac, za čiju ljubav se već toliko dugo bori. Kada bi ga barem pomilovao ili poljubio, prešao bi čak i preko jedine prepreke. Sama pomisao na gradnju vikendice

u Donjoj Sabanti stvarala je u Zekinoj glavi vrtoglavicu.

„Varburg“ je bio mali da primi sav materijal koji može poslužiti za gradnju vikendice. Svake druge nedjelje u mjesecu, kada Slavo nije dežurao, porodica Teofilović kretala bi na put u Srbiju. Već kod Sarajeva automobil se zaustavljao, a otac je započinjao skupljanje odbačenog građevinskog materijala. Nije mu bilo dovoljno kad bi gepek prepunio betonskim blokovima, polomljenom ciglom, cementom i crijepom. S teškom mukom je zatvarao stražnji poklopac na automobilu, pa je već na sljedećem zaustavljanju građevinski materijal trpao Aidi, Goranu i Zeki u naručje. Pauzu kod kafane „Semafor“, na planini Nišići, porodica Teofilović nije doživljavala kao običan predah. Vođeni očevom rukom, Teofilović su se osjećali kao njegova pješadija, a put koji vodi prema vikendici u Donjoj Sabanti doživljavali su kao vojnu operaciju. Aida, Goran i Zeko su izlazili iz „varburga“, teturali, kašljali i jedva dolazili sebi. Pažljivo su odlagali iz naručja najrazličitije vrste građevinskog materijala i skrivali ga iza poljskog ve-cea nadajući se da ga niko neće pokupiti prije nego što se oni vrate.

Autoput Beograd-Niš zadavao je ocu glavobolju. Kada bi ugledao zanimljivu gomilu materijala, Slavo se plašio kočenja i lančanog sudara. Onda je, kao da je u pitanju vojna akcija, zaustavljao automobil i sa strašću ratnika činio prekršaj. Bio je spreman da pogine vozeći unazad. To su bili trenuci najvećeg uzbuđenja u mirnodopskim uslovima za kapetana prve klase. Dok se kretao u rikverc, ni sam ne znajući zašto, lakše je zamišljao kako su građevinski elementi već uzidani u vikendicu. Okrenut tako, gledao je preko materijala i lica svojih najbližih kako „varburg“ krivuda i nije mu bilo lako da održi pravac kako bi stigao do gomile koju je prethodno zapikirao. Zeko je s radošću izviđača uzviknuo:

- Eno, tata, tamo je usamljena gomila!

Vireći iza blokova napukle cigle, Aida i Goran z gledali su se u čudu:

- Kako gomila može biti usamljena?

- Pa vidiš, eno tamo - pokazivao je Zeko i u retrovizoru hvatao očev pogled očekujući da mu namigne i nagradi ga za dobro izviđanje.

Kad bi utovarili „usamljenu gomilu“ u automobil, „varburg“ se pretvarao u podmornicu koja će se svakog časa nasukati na dnu mora, a putnici ostati bez kiseonika. Aida bi spazila da se Zekini i Goranovi pogledi mute, pa bi s teškom mukom oslobodila jednu ruku i otvorila prozor. U uslovima napornog putovanja unaprijed i unazad, porodica bi

potpuno izgubila ideju o vremenu. O prostoru nije više moglo biti govora. Kada bi broj promjena u kretanju naprijed-nazad nadmašio sva očekivanja samog oca, on bi primijetio da porodica lipsava, pa bi posegnuo za citatima. Sjetio se jedne filozofske mudrosti i rekao:

- Dva koraka naprijed jedan nazad, tako je govorio veliki Lenjin!

Pomisao na Lenjinova koračanja stvorila je kod majke i sinova istu ideju o prostoru i o vremenu! Po njihovoj računici porodica se kretala dva koraka naprijed, dva nazad. Tačnije, njima je bilo jasno da tu nije bilo kretanja. Jer kad su stigli u Donju Sabantu, taj račun je narušen samo zagrljajima sa djedom i babom, Slavinim roditeljima, i vremenom za koje je Slavo, plašeći se provalnika, zakačio na zid vikendice tablu iz Drugo g svjetskog rata na kojoj je pisalo: „minirano - opasno po život“.

Kapetan prve klase je žurio nazad u Travnik na dežurstvo. U Zekinom sjećanju i u okviru „varburgovog“ prozora, ostajali su tužni pogledi babe i djeda koji se krstio dok su njegov sin, snaha i unuci odlazili. Baba bi još uspjela samo da ubaci pršut u „varburga“, a vrijeme je u Zekinoj glavi popimalo obrise vrtloga.

Kao da bježi iz tog vrtloga, Zeko je ušao u kuhinju skrivajući fleku od nafte na rukavu džempera. Izgledao je kao napadač „Partizana“ Vukotić, koji je navlačio rukav preko šake kada odluči da riješi utakmicu. Majka mu je saopštila da je otac poslao poruku po vojniku kuriru:

- Hoće, sine, Slavo da se nacrtamo u kasarni za jedan sat! Kaže da ti je spremio poklon!

- Nije moguće?

- Ako ne vjeruješ meni, pročitaj šta piše!

- Kaže Goran da si mu sinoć svašta nagovorila!

- Nema to veze s tobom, obuci kaput.

- Šta nema, da tebe nije bilo, nikad se ne bi sjetio Zekinog rođendana!

- Pusti to, evo piše da ti je spremio nešto nezaboravno.

- Ja nešto mislim da će mi pokloniti biciklo? - uzbuđio se Zeko.

Ozarenog lica Zeko je prvi grabio prugom kojom je nekad Ćiro vezivao Sarajevo i Travnik. Aida je s mukom stizala Gorana i bila je srećna: konačno će njen muž uraditi nešto po volji njihovog sina. Zeko je bio uzbuđen, misli su mu se zamrsile potpuno. Nije mogao da zamisli nijedan poklon!

- Ako misli da se iskupi, mora da odriješi kesu - rekao je Goran.

Zeko se sjetio kako je majčin brat pokazivao sliku dječijeg

automobila.

- A šta ako mi je kupio avion koji se na feder ispali i leti pa sleti i ništa mu ne bude? Ili malog vučjaka da mi pokloni? - nadao se Zeko.

Majka Aida je s teškoćom stizala djecu. U njenoj utrobi kuvao je nemir zbog sinoćnjeg bala gdje je pretjerala s pićem i svome mužu sasula sve u njušku.

- Muškarcima treba sve sasuti u brk! - govorila je ona.

Ipak, osmijeh joj nije silazio s lica.

- Stante, djeco, ispade mi duša, polako ako za boga znate! - vikala je ona za sinovima.

Kao da je jurnjava preko pragova bez željezničkih šina bila igra, mala proslava Teofilovića, obrt u njihovom životu koji otac Slavo uvodi s novom praksom i rođendanskim poklonom.

- Ako ti ne pokloni barem jedrilicu, dabogda crko!

- Gorane, prekini! - viknula je majka i zamahnula tašnom da ga udari, a on je ubrzao hod i izbjegao udarac.

Zeko je pomislio kako se ovo kretanje prema kasarni razlikuje od njihovih putovanja u Donju Sabantu. Vrijeme je proticalo u svakom pogledu, nisu ga zaustavljale očeve i Lenjinove ideje. Vrijeme se čulo kao vjetar koji je šumio preko ušiju Dragana Teofilovića. Njegovim tijelom se širio osjećaj slatke strepnje.

Mlađi vodnik prve klase stajao je ispred kasarne „Petar Mećava“. Kad su se Teofilovići zaustavili, on se nasmijao i pomilovao Zeku po kosi.

- Dobar znak! - pomislio je Zeko.

- Kako ste, drugarice Aida?

- Vrlo dobro, služimo narodu! - odgovorila je ona pokazujući na svoju djecu.

Popeli su se u „kampanjolu“ i odvezli se prema hangaru. Svrake su u velikim jatima nadlijetale kasarnu „Petar Mećava“. Kada se „kampanjola“ zaustavila ispred hangara, mlađi vodnik je pomogao slavljeniku da izađe iz vozila. Teška vrata hangara otvorila su se i pojavio se kapetan prve klase, Slava Teofilović. On je pokazao na četiri parkirana tenka T-84.

- Dobro došli, dragi moji! - rekao je Slavo.

Zeko je s oduševljenjem gledao u oca.

- Mora da će poklon biti kao vatromet za Dan republike! - pomislio je.

Otac je iznenada uhvatio Zeku za ruku i poveo ga ka tenku. Dječak je

bez daha gledao u očeve oči. Približili su se moćnoj mašini, a onda je neki vojnik sa tenkovskom kapom izvirio iz kruga na poklopcu tenka. Slijedio je po ko zna koji put vojnički pozdrav. Slavo je podigao Zeku i predao ga vojniku. Snažne vojničke ruke su preuzele dječaka i s lakoćom ga spustile u utrobu tenka. On je sjeo kraj tenkiste. Majka, otac i brat približili su se kružnom otvoru. Zeko je vidio svoju porodicu u tom krugu. Netremice je posmatrao pomjiranje ruku vojnika tenkiste i podizanje pa spuštanje prekidača na kontrolnoj tabli. Vojnik je iznenada uzeo Zekinu ruku značajno ga pogledao i pokazao njegovim kažiprstom na crveno dugme za pokretanje motora. On je upitno pogledao u oca, ovaj je velikodušno klimnuo glavom i dječak je pritisnuo dugme. Kad je zagrmio motor, Zeko je osjetio silu svih hiljadu konjskih snaga koje su preko čeličnog okvira mašine prenosile vibracije na njega, ali i na tijela porodice Teofilović. Sve se treslo od neizmjerne sile, čelik je drhtao, Zeko je poigravao, njegovi obrazi, njegovo srce! Iz nepoznatih razloga tada je prvi put pred njega stigla slika Milijane Gačić. Sve se trese, a pred njegove oči stiže Milijana. Svidjela mu se njena frizura, a od svojih očiju pomislio je da su njene!

Slavo je pogledao u Aidu spustio zatim pogled prema Zeki, ispružio ruku mahnuo mu i rekao:

- Dragane, sine, srećan ti rođendan!

Dječak nije čuo svog oca. Bio je obuzet snagom motora i čekao rođendanski poklon. Mislio je da je pritisak na crveno dugme u tenku bio uvod u svečani trenutak. Nije shvatio da je rođendanskom slavlju došao kraj.

Teofilovići su se vraćali kući šutke. Zeko je upitao brata:

- Kakav li će biti moj život kad su mi rođendani ovakvi?

- Dogodine ti ne gine jedan pucanj iz vazdušne puške!

- Moj život je nula - Zeko je potrčao nekadašnjom prugom da njegov brat ne vidi suze koje su mu klizile niz lice.

Trčao je prema kući. Ubrzo je porodica zaostala za njim.

- Život ne vrijedi - mislio je on. - Sve je to sto jada!

Osjetio je toplinu kada je kroz svoju dušu propustio lik Milijane Gačić. U stvari, on je sabirao ko ga sve voli i htio je da od tog pozitivnog zbira oduzme ko ga ne voli! Da se sve zna. Majka ga voli jer je majka, to je u redu! Brat je brat, ta se bliskost dokazuje samo ako ga neko iz ulice napadne i to se sabira! Otac voli samo sebe, a to se oduzima. To remeti čitav račun. Kada sve sabereš, ostaje mu Milijana i ona se ne računa.

Iz nekog dvorišta kraj pruge zalajao je pas, on se zaustavio i pogledao preko ograde. Dok je Zeko rukavom brisao suze, vučjak se ispetljavao iz lanca naštiklanog od komada različite dužine i širine. Izgledao je kao jedan od onih pasa koji su se još uvijek privikavali da ne budu vukovi. Zarastao i prljav, glavat, a reži kao da je pobjesnio. Djelovao je opasno, ali to Zeki ništa nije značilo. Pas je osjetio blizinu ljudskog stvora, odbacio se zadnjim nogama i u namjeri da vidi ko mu prilazi s leđa, ostao da visi ispred kuće bez oslonca na ispućali beton! Zeko nije mogao da gleda kako se životinja muči, utrčao je u dvorište, povukao lanac spetljan oko psećeg vrata i životinja je prestala da zavija. Pridigao se pas na noge, naglo se okrenuo, spustio njušku, podigao oči prema Zeki i ujeo ga za stopalo. Dječak je jauknuo od bola. Ukočio se od straha i gledao kako pas reži. Od pritiska i trzanja lanac je prekinut. Sada se pas potpuno spustio na tle i oslobođen krenuo prema Zeki. Dok se povlačio, od straha je dječaku popustio mjehur i niz noge mu je curila mokraća. Dok se stopu po stopu izvlačio iz dvorišta, čuo je Aidin glas:

- Bježi napolje, dijete ubogo!

Goran se najbolje snašao, odmah je otkinuo letvu iz ograde. Veliki ekser je ostao na kraju pa je njime ciljao u glavu psa! Pas je pojurio prema Zeki i ponovo ga ugrizao. Sada za butinu na drugoj nozi. Otac Slavo se zaustavio uz ogradu i nijemo posmatrao događaje u dvorištu! Aida je povukla sina za kaput, a Goran se preko ograde nageo i ekserom na vrhu letve potrefio psa pravo među oči!

- Samo budalu može dva puta ugristi vezan pas! - rekao je kapetan Slavo.

Po povratku kući u Zekinoj glavi su odzvanjale očeve riječi: „Samo budalu može dva puta ugristi vezan pas“. Znao je da ta rečenica ima još neko značenje. Nije ni pokušao da ga otkrije, ali mu je bilo jasno da je baš on, Dragan Teofilović, ta budala i što je najgore, tako misli njegov otac. Kolima Hitne pomoći Zeko je prevezen u ambulantu da primi tetanus.

Te večeri je odugovlačio sa svim radnjama koje su ranije pred spavanje obavljane munjevito. Dugo se kupao u kadi napunjenoj toplom vodom, čistio zube i posmatrao svoje lice u ogledalu. Legao je u krevet. Šutke je gledao u plafon. Brat je kraj njega čitao strip.

- Da li je život nepromjenjiv kao i dno rijeke?

- Šta buncaš?

- Gledao sam danas, vjetar puše, površina rijeke se mijenja, pogledaš u dno, a tamo ništa ni makac!

- Ništa te ne razumijem?!

- Ja hoću da sve promijenim!

Goran nije shvatio da je njegov brat očajan, inače bi s njim razgovarao. Zeko je čekao da ukućani zaspe i da siđe u Sto jada. Bol od psećeg ujeda nije prestajala, ali to je bio mačji kašalj u odnosu na izujedanu dječiju dušu! Negdje oko ponoći, kada su zaspali, ne samo njegovi ukućani nego i gotovo cijeli Travnik, on je krenuo u podrum. Odlučio je da to bude posljednji odlazak u Sto jada. Kada je sišao u podrum, nije provjeravao ima li koga u okolini. Sa obale Lašve vjetar je donosio zimu i neprijatan miris kroz otvorene podrumske prozore. Pomislio je, ne znajući zašto, na one stijene na dnu rijeke koje se vijekovima ne pomjeraju. Odugovlačio je sa skidanjem pižame. Kao da je priželjkivao da neko dođe u Sto jada i ne dozvoli mu da napravi glupost. Prisjetio se kako je u komšiluku jedan čovjek pričao o dvojici braće. Mlađi brat je skočio sa petog sprata i pao na asfalt, a stariji brat izašao je na prozor i rekao:

- Pizda li ti materina glupa - i pljunuo za njim.

Svi su u ulici govorili da je to glupost. E, on je sada odlučio da napravi sličnu glupost. Skinuo je pižamu i briznuo u plač. Ali, suze ga nisu odvratile od gluposti. Pogledao je u komad drveta na kojem je pisalo: Sto jada. Popeo se na štokrlu kraj kade i zažmirio. Tijelo se treslo od zime i od straha. Svakom sekundom tijelo se sve više treslo i da nije bilo tako, možda bi sišao sa stolice. Osvrnuo se oko sebe i skočio u kadu. Dok je padao u vodu, kada je skliznula sa jedne od četiri cjepanice na koje je bila postavljena. Ormar sa zimmicom naslonjen na kadu se prevrnuo, vrata su se otvorila i tegle s turšijom prosipale su se po podu.

Nevjerovatna ali istinita stvar desila se u snu Milijane Gačić. Tegla s paradajzom se razbila, a paradajz se skotrljao niz stepenište ispred njenog ulaza. Paradajzi su poskakivali niz njeno stepenište, a ona je, iako nije bila sigurna da li se probudila, preko spavaćice navukla mantil, obula cipele i potrčala za paradajzom.

Žmireći pod vodom, Zeko je čekao da se uguši. Šaran ga je nepomično gledao. Čekao je da čuje priču.

- Samo budalu može dva puta ugristi vezan pas, u pravu je otac - rekao je šaranu pod vodom i odlučio da se uguši.

Dok su se podrumom kotrljale napukle tegle s paprikama, a kiselina plavila pod, djevojčica je trčala haustorskim stepenicama. Ovo je u njenom životu bila najvažnija partija. Trčala je pravo prema kadi. Tamo je vidjela šarana kako mlati repom po površini vode po kojoj je plutalo golo tijelo Dragana Teofilovića. Uхватivši ga ispod ramena i stenjući od napora, svukla je beživotno tijelo na pod. Položen na leđa Dragan nije davao znake života. Prvi poljubac Dragana Teofilovića i Milijane Gačić desio se 10. marta 1976, u jedan sat poslije ponoći. U stvari, to je bilo vještačko disanje. Usta na usta. San zaljubljene djevojčice je pomogao da se Zeko vrati u život. Otvorio je oči i zaplakao, pa se nasmijao kad je po ko zna koji put Milijana naslanjala svoja usta na njegove usne.

Ljubav najuspješnije usmjerava sudbinu, a teška sudbina nije vječna! Teške dane u životu Dragana Teofilovića i ranije su smjenjivali lakši i vedriji. Milijana i Zeko proveli su ljeto na brzacima Lašve, u njenom gornjem toku, ljubili se, urlali od sreće, udarali nogama i rukama o vodu, jeli sendviče sa ajvarom, tamanili trešnje, a onda se kačili za seoske kamione koji su vukli sijeno i iz zadovoljstva izvikivali svoja imena. Tada, kakve radosti, ništa drugo za njih nije postojalo nego život udvoje. Kada nisu bili zajedno, a to se dešavalo samo noću, toliko su mislili jedno na drugo da se, u stvari, nisu ni razdvajali. Na kraju ljeta u jednom brzaku Lašve, zagrljaj je obeznanio i jedno i drugo pa su se spojili u jedno tijelo.

Ljubav je najveće čudo u ljudskom životu, može da usmjerava slobodne ljude, ali ne i sudbinu vojnika profesionalaca. I pukovnik Miloje Gačić je prekomandovan u Skoplje, u petak 14. juna 1977. Za Dragana Teofilovića to je bio crni petak. Patio je mnogo i nije razmišljao o budućnosti. Naučio je da se uspješno bori s teškim mislima. Bilo mu je jasno da više neće svakog dana čekati Milijanu ispred škole, buditi se ujutro, kupiti prve kifle i objesiti ih u kesi na šteku njenih ulaznih vrata! I džaba ti sve priče, ode njegova ljubav. Život je, ipak, sto jada. Ali ovoga puta znao je kako da se odbrani jada.

Stajao je na autobuskoj stanici i koliko god da mu je bilo teško, sada se osjećao kao mladić. Pukovnik Gačić je pakovao sanduke i kofere u autobus, on i Milijana su se držali za ruke. Htio je da pomogne dobroćudnom pukovniku, a ovaj mu je pokazao prema svojoj kćerki:

- Idi tamo, nemaš ti sada vremena za gluposti! Ljubili su se iza autobusa toliko mnogo da im je policajac koji je prolazio zaprijetio kažiprstom. Kada opomena nije urodila, prišao je da traži lične karte, a

onda je Milijana izustila ne odvajajući usne od Zekinih: - Mi smo maloljetni, nemamo ličnu.

- Mnogo te volim! - rekao je Zeko.

- I ja tebe, najviše na svijetu!

- Ja tebi dugujem život!

- Ti meni duguješ samo jedno!

- Šta, reci?!

- Obećaj da ćeš ispuniti obećanje!

- Obećavam!

- Da ćeš me jednog dana pronaći!

- Kada?

- Bilo kada i bilo gdje!

- Ako te ikada sretnem, ja ću se tobom oženiti! Pokvarena sirena autobusa i oblak dima koji se širio iz probušenog auspuha i miješao sa prašinom na makadamskom drumu, stvarali su zvuk i sliku u kojima je nestala Milijana Gačić.

Ona glupost naučila je Zeku da svaki put kad ga obuzmu tuga i teške misli, odredi mjeru i stiša osjećanja, ma koliko nepodnošljiva ona bila! Uostalom, kada bi i pokušao da učini glupost, nema Milijane da ga spase!

Kao melem na ranjenu dušu došla je očeva prekomanda iz Travnika u Mostar. Šta bi on u Travniku bez Milijane Gačić?

Volio je poslije škole da sjedi na obali, gleda u bistru Neretvu i da šalje ljubavne poruke u boci. Za razliku od Lašve, Neretva je u njemu budila mnogo dublja osjećanja i ozbiljnije misli, zelena i duboka, sa površinom koja se neprestano mijenjala i sa koritom i kamenim stijenama koje učvršćene leže na dnu i ne mijenjaju se hiljadama godina. Tako je i on priželjkivao da ga život pronese kroz neku spektakularnu struju, da mu vjetar koji i liči na ljudske želje donese neku novost i da mu iz korijena promijeni život! Baš kao što struje i vjetrovi mijenjaju površinu Neretve! Kada sretne Milijanu, tješio se on, život će postati vječan i nepromjenjiv.

Mostar je probudio još jednu osobinu Dragana Teofilovića. Bez obzira na to što poslije one gluposti nije razmijenio nijedan pogled, a kamoli riječ sa ocem Slavom, od njega je naslijedio organizatorske sposobnosti i vojničku pedantnost. Kada je u Mostaru gostovao sarajevski roker Ljubiša Racić, on mu je pomogao da organizuje koncert. Bio je to novi život Dragana Teofilovića. Idealno mjesto da bude zapažen a da ne bude u prvom planu, to je posao roudija u rokenrolu. Nije bilo koncerta u

Mostaru gdje Zeko nije bio *katica* za sve, organizator za kog se čulo i u Sarajevu a kad je grupa „Zabranjeno pušenje“ gostovala u „Kulušiću“, poveden je na prvo gostovanje i tamo osvijetlao obraz.

Prekomanda Slave Teofilovića bila je ujedno i kraj njegove vojničke karijere. Bilo je to poslije pripreme za dolazak druga Tita u Mostar. Slavo je iz kasarne u stan donio veliku jugoslovensku zastavu.

- Hoću da zastavu čvrsto prikačite za onaj držač na uglu kuće!

Zeko i Goran su bespogovorno izvršili zadatak. Otac je planirao da, kada Tito dođe u Mostar, svečano pozdrave maršala sa balkona. Tako je i bilo. Kada je maršal tri dana kasnije stigao u posjetu Mostaru, porodica Teofilović, svečano odjevena i u stavu mirno, stajala je na balkonu. Sve je urađeno kako je naredio kapetan prve klase. Vozeći se u otvorenom „mercedesu“, Tito je primijetio da je jedna zastava stavljena naopačke i pitao Džemu Bijedića:

- Šta je ovo, boga ti, da nismo u Rusiju došli?!

Disciplinski postupak protiv Slave zbog naopačke postavljene zastave nije bio jedini događaj koji je odredio kraj njegove neslavne vojničke karijere, ali to je bio i kraj zajedničkog života porodice Teofilović. Poslije toga on je skinuo uniformu, a njegove svađe sa Aidom ušle su u završnu fazu. Stan je već bio podijeljen. Nasred dnevne sobe su stajali ormari, zajednički prostor je prepolovljen. U jednom dijelu živjeli su Aida i djeca, a u drugom Slavo. Čim bi se oi pojavio u kući, ona bi glasno negodovala preko ormara. Počinjala je polako i smireno, a dok bi glasno izgovarala kako je kapetan prve klase Slavo Teofilović uništio njen život, upravo u tim sekundama spoznavala je koliko je njen život zaista promašen i tada bi padala u vatru i vrištala. On nikada nije reagovao, bio je ravnodušan prema ženi i djeci. Jednog dana otišao je po cigarete i nije se vratio. Otputovao je u Skoplje kod švalerke i tamo otvorio molersku firmu koja mu je donosila unosne zarade. Gdje god se pojavio sa svojim majstorima, on je komunikaciju započinjao:

- Ko vam je ovo radio? - pa ne sačekavši odgovor dodavao bi: - Zidovi moraju najmanje triput da se gletuju ako hoćete da ovo na nešto liči!

Bez emocija i snažnih akcenata, on je vrlo ubjedljivo djelovao na mušterije.

Kao što je Zeko 1976. očajavao gledajući u neonska svjetla što mu

otac ne daruje poklone za rođendan, tako je ratne 1993. sjedio na obali Save. Bila je nedjelja i on je uspavljivao kćerku Svetlanu. Plavokosu ljepoticu rodila mu je beogradska pravica Zvezdana. Mirna i blaga žena koja je strpljivo podnosila Zekina česta putovanja. Upoznali su se kada je Zeko sa bendom „Zabranjeno pušenje“ prvi put stigao u Beograd. Noć prije vjenčanja roudi je rekao budućoj ženi:

- Sviđaš mi se i želim da budeš moja žena, ali tu ima jedan problem...

- A to je?

- Ako se pojavi Milijana Gačić, piši propalo...

- Neće valjda! - Zvezdana nije ozbiljno shvatala Dragana, iako je na neki čudan način povjerovala da je tako odan i brižan čovjek može svakoga dana iznenaditi donoseći nagle i nevjerovatne odluke.

I najmanji vjetrovi promijeni stanje na površini rijeke, a rječne struje u vrelin avgustovskim predvečerjima učine da čovjek povjeruje kako ništa, čak ni kamena tvrđava, ni čitav grad ne stoje tako postojano i čvrsto kao što se čini. Svejedno što, duboko ispod površine, stoji nepojamno čvrst temelj.

- U stvari - pomislio je on - tvrđava i čitav grad stoje na dnu rijeke, a slika grada i svega što se na rijeci prelama jeste kao i moj život. Sve to leluja na vodi, rađa se i nestaje u životu kao i ova slika koja će uskoro, kad zađe sunce, potpuno nestati, a na rijeci će zasijati samo ulična svjetla. Slika koju čovjek vidi često je zavodljiva! Da nije tako, ljudi ne bi mogli ni da prežive. Jer, ne živi se od surovih istina i nepromjenjivih zakona, nego upravo od nade i promjena u koje naivno vjerujemo. Tako i bude, samo što život nisu privid i želja - s tom mišlju je avgustovske nedjelje 1993. ušetao u Knez Mihailovu gurajući kolica sa usnulom kćerkom.

Otkako se raspala Jugoslavija, posao roudija sve više je zamjenjivao rad na promocijama stranaka i političkim izborima. Teško mu je padalo što nema više rokenrola. Vraćajući se s terena, najradije je šetao upravo Knezom, jer je tu mogao da vidi poznata lica, ljude iz sada već bivše Jutoslavije. Rat je još uvijek trajao i Zeko je bio srećan kad ugleda zemljaka iz Mostara, Travnika ili Sarajeva. Čak i ako ga nije znao, klimnuo bi glavom, a kada bi vidio nekog poznatog, sit bi se ispričao. U stvari, on je žalio za prošlim vremenima, ma koliko da u njegovom životu, a pogotovo u djetinjstvu, nije imalo za čim posebno da se žali. Ipak, sa ushićenjem je rekonstruisao prošlost, a najradije osamdesete kada je Jugoslaviju sa Zapada zapljusnula ideja pobune i vjere u bolji svijet, a

poslije Titove smrti i ideja slobode.

Kada je stigao na kraj Knez Mihailove, ispred njega je protutnjao tramvaj i otvorio sliku Kalemegdanskog parka. Polako je gurao kolica sa kćerkom koja je i dalje spavala. Sunce je svjetlucalo na krošnjama stabala kada je iz nekog automobila začuo poznat glas.

Sto jada.

Okrenuo se i ugledao kako „be-em-ve“ koči, otvaraju se vrata i iz klola izlazi Milijana Gačić. Zgodna i odjevena u skupu odjeću, sa ravnom kosom. Kada je skinula naočari, ugledao je njene velike oči i prepoznao pogled ranjive žene.

- Ti?

- Ja!

- Odakle ti?

- Iz Minhena, tamo živim i igram šah.

Uzbuđen i zbunjen njenim izgledom, nije mogao da ne primijeti kako ona na sebi ima skupocjeni nakit, zlatan ženski sat. Ostavio je kolica s djevojčicom na prelazu i potrčao prema automobilu. Zagrljao je Milijanu, a ona je ostala bez daha. U trenu se njeno uzbuđenje od zagrljaja sa voljenom osobom pretvorilo u strah. Vidjela je kako su kolica sa njegovom kćerkom krenula nizbrdo Pariskom ulicom. Samo je uspjela da mu pokaže prstom, on se okrenuo i potrčao za kolicima, a onda je i Milijana trčala za njima. Kolica su krivudala i ko zna kako se desilo da je tog popodneva izbjegnuta katastrofa. U stvari, bilo je to drugi put da se ova žena pojavila u njegovom životu kao spasilac. Jeste da je bila nedjelja i da nije bilo saobraćajne gužve, ali Milijana je u djeliću sekunde uhvatila djevojčicu dok je ispadala iz kolica koja su udarila u kamenu ogradu. Plakao je i nije znao da li više plače zbog izbjegnute nesreće ili od sreće što je ponovo ugledao ženu svog života.

Sjeli su u „be-em-ve“ i odvezli se bez riječi na Bežanijsku kosu. Tu je on iznio djevojčicu, stavio je u kolica ljubeći je usput, brzo se ispeo na treći sprat, pozvonio i strčao niz stepenice. Sve je bilo isto kao u travničkoj Ulici 29. novembra, kada je kao dječak zvonio na vrata djevojčicama u zgradi i, prije nego što bi one stigle do kvake, on se trčeći kao metak gubio na ulici. Sve u strahu da ga ne prepoznaju.

TO TI JE TAKO, PA TI VIDI

Kada sarajevsku kotlinu zarobi februarska zima, u školu idem sa pojačanom odjećom. Koračam ulicama kao da se krećem sibirskom tundrom. Ruske zime poznajem iz priča mog oca, Brace Kalema. Dok Azra Kalem, moja majka, zimu zove beštija, otac ne skriva oduševljenje udaljenom tačkom na geografskoj karti. Hladnoća me tjerala da u ruke duvam ono malo daha kojeg beštija nije stigla da smrzne. Grijala me slika moga oca koji sjedi u kancelariji zgrade Izvršnog vijeća SR Bosne i Hercegovine, drži se za radijator i gori od želje da vidi Sibir. Meni dođe da se pretvorim u šljivu, krušku, jabuku ili barem trešnju. Da spadnem ko kruška sa grane na travu, da me ništa ne boli i tako se spasem od zimske more. Pa da se fino u život vratim kada se poboljšaju životni uslovi. Kad bi to moglo?!

- Temperatura je u padu, a živa u termometru pokazuje trideset i drugi podjeljak ispod nule. Ovo je, nema sumnje, najhladnija zima u posljednjih šezdeset godina! Vuko Zečević, Hidrometeorološki zavod Bosne i Hercegovine... slušali ste jutarnje vijesti Radio Sarajeva... poštovani slušaoci, sada je tačno sedam sati i petnaest minuta, dobro vam jutro ovog trećeg februara 1971, iz našeg studija slijedi emisija „Udri kolo naokolo“...

S padom temperature, moje oblačenje postaje slojevit proces! Baš kao i politička situacija. Spiker na radiju kaže da je politička situacija u svijetu složena. Iako sumnjičavo gleda na politiku, Azra novinama i radiju vjeruje. Meni tu nešto ne štima! Upozoravam je da ima razlike između slojevite i složene situacije, ali ona odmahuje rukom.

- Kamen je slojevit, a kartonske kutije su složene! - tvrdim uporno.

- Još si ti mali da praviš primjedbe!

Šutim i ne mogu da se svađam, trinaest godina, mnogo sam mlad!

Lice moga oca se ne vidi od pjene za brijanje. On stoji ispred ogledala, čini mi se da nepotrebno dugo razmazuje četkom po licu. Na njemu su samo gaće i potkošulja, nije mu zima. Majka se obukla, ona ustaje prije svih, pije kafu i nastavlja priču od sinoć:

- Kod nas na fakultetu povećavaju platu idućeg mjeseca!

- Odlično!

- To znači da ide povećanje svima! Šta je s vama?

- Izvršno vijeće Republike Bosne i Hercegovine izuzima se iz uobičajene prakse!

- Pa i vi ste na budžetu dobićete povišicu.

- Mi nećemo.

- Hoćete, nego ti kriješ od mene kolika ti je plata!

- Kako krijem?

- Fino, kolka ti je plata?

- Dovoljna.

- Eto vidiš, još me zajebavaš?!

- Ne zajebavam!

On priđe svojoj ženi i poljubi je, a na njenom licu ostane komad pjene. Od poljupca ona odmah zaboravi na priču o plati.

- Kad bi makar ove tvoje beštije objavile vanrednu situaciju?

- Ko su tebi, dušo moja, beštije?

- Tvoji šefovi u Izvršnom vijeću!

- Onda sam i ja beštija?

- Nisi, jer ti nemaš pravo da proglašiš vanredno stanje!

On je prekinuo brijanje, zavrteo očima 360 stepeni ukrug i na kraju uspio da odobrovolji svoju ženu. Čak mu je Azra rekla:

- Blento, stani, onesvijestićeš se... Ajde reci predsjedniku da ima više od minus trideset, smrznuce se djeca, hej!

SR BiH nije proglasila vanrednu situaciju. Azra ne oklijeva kao država. Ispod pantalona, pored obavezne pižame, sada moram da obučem i debele gaće! Sve postaje slojevitije nego što je bilo ranije. Ili, kako ona kaže, složenije. Stojim u hodniku, gledam se u velikom ogledalu, okrećem se i sa koje god strane pogledam, ista stvar. Vidim kako su moje noge krive i sa žaljenjem konstatujem da se nikada neće ispraviti! Da li su u vezi tanke noge i kratki zubi u donjoj vilici? Kezim se i gledam u noge.

- Ovo je hladan talas iz Sibira, isti onaj zbog kojeg su Napoleon i Hitler izgubili ratove od Rusa! kaže otac i sipa „pitralon“ na lice.

- Bože, Braco! Može li vremenska prognoza bez politike?! - kaže majka Azra i obuva cipele.

- To nije politika, ja govorim činjenice - konstatuje otac i veže kravatu.

- Šta su činjenice? - pita majka i oblači kaput.

- Zvanični izvještaj Vuke Zečevića i Hidrometeorološkog zavoda Bosne i Hercegovine!

- Nisam čula da Vuko u prognozi spominje Hitlera i Napoleona!

Surovi klimatski uslovi, kao ruka koja vadi kantu sa vodom iz bunara, izvukli su iz moje glave neobična pitanja. Izgleda mi da su neka od njih čista filozofija. Na povratku iz škole mučilo me pitanje: ko sam, šta sam, odakle sam i kuda ću?! Ispričao sam to majci.

- Ti si još mali, a već fantaziraš. Nije to za tvoj uzrast!

Otac nije podnosio boraniju. Zato se obradovao kada je vidio kako mi je više stalo da budem pametan nego lijep!

- Slavni njemački filozof, Imanuel Kant, postavljao je takva pitanja!

- Je li i on živio u vukojebini kao mi?! - pitao sam.

- Ne znam gdje je živio, ali nije psovao! Ali dobro, još si ti mali, kad narasteš kašće ti se samo!

Azra nije srećna kad njen muž Braco posluje u kuhinji. U stvari, ona pritajeno bjesni! Postaje pretjerano ljubazna i smjerna. Liči na crni poklopac na „pretis“ loncu koji kroz četiri rupice propušta paru pod pritiskom i pišti. Braco komade mesa i povrća baca u lonac oponašajući geste dirigenta Herberta fon Karajana! Stvar je razumljiva. Uz popodneвно spavanje to je jedina kućna aktivnost koja mu je pristajala. Sve ovo radi jer poslije toga slijedi nagrada. Nakon spavanja je odlazio u kafanu na špricere. Ta akcija je izvođena pod imenom tarli-tarli, litar bijelog vina i litar kisele! Azra je postavljala sto i šaputala da je ne čuje Braco:

- Sto puta je praktičnije kad ja spremim krompir-pire i faširanu šniclu! Poslije njegovih hohštapleraja, ko sluškinja, čistim paradajz sa prozora, sjeckani luk skidam sa televizora, a faširano meso stružem sa vrata!

- Kad odspavam, mislim da ću prošetati do čaršije na kafu!

- Nema šta da misliš, hoćeš sigurno i nećeš na kafu!

- Nego?

- Na špricere!

- Šta znaš, možda ne odem?!

- Otišao bi ti i kada bi, ne daj bože, započeo treći svjetski rat!

- Ne brini, svijetom vlada ravnoteža sila, hladni rat!

- Zato kod tebe ne vlada!

- Pretjeruješ, Azra!

Svaki put je izgovarao ovu rečenicu da bi što lakše zaspao. Braco Kalem je tonuo u san na posljednjem slogu imena svoje žene! Redovno ga je uspavljivalo dugo -raaa... Mene je zanimalo šta bi bilo da mu se žena

zvala Dženifer? A moglo se desiti da iz Engleske dovede nevjestu, tamo je bio na specijalizaciji godinu dana. Ili da se ta žena, moja nesuđena majka, zvala Kurt, ili Nimur?! I to je moglo biti jer je bio veliki poštovalac pokreta nesvrstanih! Tada moj otac ne bi koristio posljednji slog imena svoje žene za uspavljivanje. Ne može se tonuti u san sa *-urt* ili *-mur*. Kada čovjek bolje razmisli i shvati kakvu promaju bi trebalo da naprave usne i izgovore Kurt... Nimur, jasno je da tu nema sna! To su imena koja se izgovaraju u trenutku buđenja! Znači da muškarac na Balkanu, i kada o tome ne misli, razmatra svaki detalj prije ženidbe. Tu ništa nije spontano kao što se čini i kao što tvrde naučnici na Zapadu! Čak i kada tone u san, Braco zna kako se vlada teritorijom. On tvrdi da su najslabije prve sekunde sna. Time se hvalio kao da je studirao biohemiju, a ne novinarski fakultet:

- Mozak tada izazove slatku tekućinu i proslijedi je pravac na jezik!

Braco je zakunjavao na kauču a ja sam pisao zadaću i gledao kako diše. Njegova košulja se dizala i spuštala ravnomjerno, gore-dole. U meni se probudila misao kako se može desiti da ostane bez daha i da umre! Pogled je bio fiksiran za njegove grudi. Odjednom se košulja više ne pomiče. Grudi stoje, on tiho krklja i kao da se guši!

- Diše ili ne diše? Diše, ne diše, diše, ne diše... Da li ovo moj otac izdiše? - prvih nekoliko sekundi piljim u njega bez osjećanja.

Iako mi se činilo da je mrtav, sjedim nepomičan. Skočim onda naglo sa stolice i uho naslonim na njegovo srce. Laknulo mi je kad je duboko izduvao vazduh iz pluća i nastavio sa prekinutim disanjem.

- Diše!

Poslije buđenja, Braco ne voli da priča. Teško se vraćao iz snova i Azra je izbjegavala da sa njim započinje bilo kakav razgovor. Pokušala je da mu skrene pažnju na veliku hladnoću, a u stvari je htjela da ga zadrži u kući.

- Šta bi ti falilo, pročitaj neku knjigu, popričaj sa sinom?

- Evo vidiš, daj ruku! - uzeo je moju ruku i stavio je na srce. - Čim krene njeno zvocanje, meni srce preskače!

- Ja ti zbog toga i govorim! Ostani u kući barem jedno veče, pričaj sa djetetom!

- Prekjuče nisam nigdje izlazio!

- Zato što je bila utakmica na televiziji!

Dok je otac stajao na vratima, meni je potekla suza. Ja plačem sa zakašnjenjem. Tek tada me stigla tuga od popodnevnog pomisli da Braco

zbog prekida u disanju može da umre. Gledao sam ga i pomislio kako će on stvarno jednom umrijeti. Suze su nijemo klizile niz moje obraze, a on je to vidio. Nije znao zašto sam zaplakao, pa je oblačeći kaput pokazao prema meni i rekao:

- Eto vidiš, Azra, šta ti radiš! Što ti to treba? - i izašao van.

Nedjelja je, a temperatura je u blagom porastu. Azra zamišlja da snijeg ne bi smio da pada na dan odmora. Međutim, bijele pahuljice ne čuju šta ona misli. Kroz kuhinjski prozor se jedva naziru jablanovi od snježnih pahuljica, dok ona postavlja tanjire i escajg. Stabla ne miču i to njoj pada teško kao i očev rad na novom bosanskom loncu!

Gledam u crni poklopac koji pišti na „pretis“ loncu i slušam kako mi krče crijeva. Para pišti, izlazi iz sve četiri rupice, a sa vrhova jablanova gomila snijega se stropoštava na stepenište... Iako se jablanovi dižu prema nebu, zima je i njih ponizila, pri vrhu su savijeni kao dva brata Bambulića iz ulice. Njih dvojica su previsoki za naš uzrast. Kasnije mi jablanovi liče na dva košarkaša koji poslije treninga u FIS-u, pogrbljeni žure da popiju pivo u kafiću kod Davorina.

Iznenada, crno dugme prestaje da pušta paru i to je znak da je ručak gotov. Azra pokuša da dignu poklopac, a Braco blago zaustavi njenu ruku. On se nagne nad otvoreni lonac, ja za njim, na kraju sve troje gledamo u gomilu hrane. Mi piljimo u bosanski lonac.

- Sada se meso raspada ko duša, vidi! - pokazivao je otac.

- Kako se meso može raspadati ko duša?

- Filozofe, to se samo onako kaže!

- Ali stvarno, kako se raspada duša?

Raspada se pod naletom vulgarnog materijalizma!

- Onda se ne raspada, nego je odnese vjetar ko što raznese mace u proljeće!

- Još si ti mali! Lako ti je sada da fantaziraš, život je realnost, kad narasteš, kašće ti se samo!

Htio sam da budem začim bosanskom loncu! Braco je to jedva dočekao pošto nije odolio talasu vulgarnog materijalizma. Krenuo je da jede meso. Mrzilo me je da slušam kako mljacka dok žvaće:

- Jebena je vukojobina!

- Eno ga opet! Filozof, a psuje!

- Pa šta?! Tako Azra govori. Ti, Azra, sada šutiš?

- Što šutim? Ne šutim!
- Koliko puta si rekla: „Šta sam ja Bogu skrivila da živim u ovoj vukojebini?“
- Stara priča! - Braco odmahne rukom.
- Šta stara priča! Da smo išta valjali, ne bi nas zapalo da ovdje živimo?! - potpaljuje vatru Azra.
- Dobro, a šta bi bilo da živiš u Sibiru?
- Ne znam kako je u Sibiru, ali ovdje ne valja!
- Šta to, majke ti, tolko fali ovdje?
- Ovdje ne živiš ko čovjek, pa na kraju i ne umreš ko čovjek!
- A kako se to umre ko čovjek?
- Lijepo! Kada umreš tamo gdje poslije sahrane ljudi ne stružu blato sa cipela!
- Nego šta rade?
- Kada umreš tamo gdje mirišu borovi, pod nogama ti šušte iglice i šišarike!

Braco je volio kada Azra originalno gleda na svijet. Najviše zbog toga što je tada preko zalogaja mogao i on da kaže šta o tome misli. Teška radnja. Kada govoriš i jedeš, čemu dati pravo prvenstva? Zalogaju ili riječi? Obično riječ ima prednost, ali misao može da zaluta, pa glad zna da proguta riječ! Iako tvrde da čovjek bolje misli kad je gladan, to ne važi za mog oca. On je rijetko gladan, ali ipak se izražava jasno. Imao je dugu praksu govorenja preko zalogaja. Spasavalo ga je to što nije volio da opisuje proste radnje i da nabraja šta mu se sve desilo. Zbog toga se nije gubio u onome što je izgovarao.

- Znači, čovjek je u prednosti kada umre na moru?
- Čovjek je u prednosti kada živi na moru, pa prema tome i kada tamo umre!
- Koliko ja znam, čovjeku je svejedno gdje umre?! umiješao sam se u razgovor.
- U pravu je Aleksa. Kad si već mrtav, jebe ti se gdje si umro!
- Samo vi filozofirajte, da smo nešto valjali, živjeli bismo na moru!

- Temperatura je i dalje u padu, živa u termometru pokazuje trideset i treći podjeljak ispod nule. Zima 1971. je najhladnija godina, a hladni talas koji je zahvatio našu zemlju stigao je iz Ukrajine i zadržaće se još najmanje nedjelju dana... - započele su popodnevene vijesti Radio Sarajeva.

- Beštije i dalje ništa ne poduzimaju - ljuti se Azra, dok Braco spava na kauču.

Gledam kako diše. U meni se ponovo budila misao o tome kako se može desiti da otac ispuše ko dušica od fudbala!

- Da li diše ili ne diše? Diše, ne diše, diše, ne diše... - ovoga puta osjećanja me nisu tjerala da skačem sa stolice, iako mi se na isti način činilo da su očeve grudi nepomične.

Prvo sam nekoliko sekundi, gledajući kako ne diše, ponovo bez osjećanja piljio u njegove grudi. Majka je prala suđe, a moje je srce snažno lupalo:

- Pogledaj kako mi srce lupa!

- Ništa to nije, ti si mlad i zdrav, eno ti skije pa se skijaj!

Nešto me tjeralo od užarene peći napolje, na hladnoću. Kao da sam ja bio zaljubljenik u Sibir a ne otac! Nagib ulice Jabučice Avde i okuke koje krivudaju prema Vojnoj bolnici veliki su izazov. Sindikalne skije, kako je Azra rekla, bile su posljednji „krik mode“. Oznojen od kopčanja bakandži i vezova na skijama, hodao sam uzbrdicom prema kući Lazarevića. Nije mi palo na pamet da se spuštam niz zaleđene stepenice kao ostali! Ali, dovoljno je bilo da vidim kako svi iz ulice, ko je kako umio, tandrču na sanjkama, ligurama i skijama, pa da za tren promijenim odluku. Ne trpim da budem na repu događaja.

Gledam ispred, sve djeca mlađa od mene piče nizbrdo, pa skrenu niz stepenice. Od straha, ali i od zadovoljstva, viču:

- Čampraaz, čuvaj, halo! - izbjegavajući da udare dok pretiču sanjkaše i skijaše ispred sebe.

Srce lupa, hoće da iskoči kroz rebra, ali nema nazad. Čučnem u jaje kao Žan-Klod Kili i krenem niz stepenice. Vidim kako se približavam ulazu u Vojnu bolnicu! Umjesto da napravim kristijaniju, noge su se same održale na pravcu. Rukama mašem naprijed-nazad, nekoliko puta. Goruša je strma i zaleđena, pa je čuvar Vojne bolnice otvorio vrata vidjevši da ću izginuti ako to ne učini. Gledao je u mene kao u puščano tane.

- Vintaj, mali, ode ti u hendek! - vikao je vojnik čuvar.

Kuhinja Vojne bolnice bila je smještena u prizemlju zgrade, udario sam u kuvara koji je istovario krompir. Kroz podrumski prozor, on je potrefio pravo u veliki kazan s pasuljem.

Moj rođak Nedo, sin majčinog brata, slabo je čuo i zbog toga je govorio neumjereno glasno. Bio je šofer, a u slobodno vrijeme se bavio

vajarstvom. Imao je snažne ruke, volio je žene, pričalo se da koju on propusti kroz svoje šape, to joj je bilo gore nego da prođe kroz centrifugu. Uvijek je počinjao ili završavao svoj govor rečenicom: „To ti je tako, pa ti vidi“.

- Nemoj to da pričaš ženama, pomisliće da si šmokljan!

- Još sam mali, nemam ja ništa s njima!

- To je najvažnije u životu muškarca.

Dok je Azra prala suđe, Braco je šaputao Nedi:

- Previše filozofira za svoje godine! Nađi mu kakvu djevojku!

- Je li, Aleksa, jesi l' ti počeo da drkaš?

- Šta! - pogledao sam prema majci. Od zveckanja escajga i vode koja je curila iz česme ona nije čula o čemu mi pričamo. - Što će mi to da me zovu drkadžija!

- Moraš jednom početi.

- Još sam mali, ne moram!

Odveo me je na stranu i rekao:

- Napuniš kadu vrućom vodom, zaključaš vrata, legneš u vodu i *desanka šakić!*

- Ja sam ljevak! - bio sam bijesan kao ris.

- To ti je tako, pa ti vidi!

Crven u licu od bijesa, do smrti ljut na ovog Nedu, istrčao sam na zimu. Nije mi se vraćalo u kuću. Nisam htio da uđem unutra sve dok Nedo nije izašao i odvezao „fap“ GP „Vranica“ sa crvenim tablicama.

Kasnije, iste noći, iz mog kreveta na ćilimu se vidjela sjena vrata koja se otvoriše. Podigao sam oči i ugledao konture moga oca iza čijih leđa je ostala sijalična svjetlost hodnika. On je prišao mom krevetu. Pogledao je prema majci. Spavala je, a njena glava sa viklerima virila je ispod jorgana.

- Hm... - šaputao mi je on pravo u uho. - Ona pati od reume i zato veliča život na moru! Mi nismo mačji kašalj! Jugosloveni! Znaš li ti koliko je naših ljudi važno u svijetu?!

- Znam!

- Da ti nabrojim?

- Nemoj sada! Sutra! - suviše se približio.

Nisam mogao da trpim alkoholna isparenja. Koliko on voli da pretjeruje kad priča o našoj istoriji, ja bih se napio kada bih ga pustio da ih sve nabroji!

Zaspao sam na kraju zime i probudio se u proljeće.

- Temperatura je u porastu, a vodostaj na glavnim jugoslovenskim rijekama je zabrinjavajuć... - čuo se početak izvještaja iz Hidrometeorološkog zavoda. Poslije toga je krenuo detaljan izvještaj i brojevi koje nisam nikada razumio.

Stiglo je proljeće uprkos Azrinom uvjerenju da Sarajevom već vlada ledeno doba! To se vidjelo na krošnjama ispred naše kuće. One su stidljivo pozelenile, a mene je prošla želja da budem šljiva, jabuka, kruška ili barem trešnja. Kroz prozor se vidjelo kako su jablanovi mirno dočekali promjenu, zeleno lišće je popunilo izduženu krošnju, a vjetar nije bio jak pa je šum lišća dopirao do mojih ušiju kao da šušti voda za kafu koja ključa na rešou. Stepenicama su prolazile djevojke u mini-suknjama, pa se i u meni probudilo proljeće. Razlikovale su se ne samo po kratkoći i boji suknje, nego i po kroju, ali i po brzini kojom su grabile uzbrdo. Ove što su pružale duži korak pokazivale su veći komad noge, a kada su silazile niz stepenice, nisu budile nikakva osjećanja. Uopšte, kad ljudi idu nizbrdo, nešto se desi s njihovim tijelima. Postanu odbojni. Nacijepao sam drva u šupi, vratio se i naložio kazan. Kad se vatra razgorjela, odvrnuo sam česmu na kadi. Napunio sam kadu vrućom vodom i tako krenuo stopama rođaka Nedima.

- Šta će to biti da ti puniš kadu?

- Ništa... To ti je tako, pa ti vidi!

Svjetlost je u popodnevnim časovima na krošnjama jablanova stvarala svjetlucave trenutke, a te slike ushićenja trajale su i po nekoliko sekundi. Zahvaljujući koljenima koja su sijevala u mojim mislima i strujala mojim tijelom, živa u termometru se popela za nekoliko stepeni.

S promjenom godišnjih doba, psihička stabilnost kuće Kalema ozbiljno je uzdrmana. Najviše dolaskom ljeta! Ne samo zbog razdragane atmosfere. Odjednom se vidi koliko bora ima na ljudskim licima. Ipak, nestaju namršteni pogledi. To me raduje. Brbljivost koju sunce proizvodi kod ptica i ljudi znatno se pojača u junu. Azra već planira putovanje na more u avgustu:

- Bože, što ja već nisam na moru?

- Ko ti brani?

- Pa što jednom ne odemo zajedno?

- Ti znaš da je meni doktor zabranio vrućine zbog preskakanja srca.

- Onda ja odoh sa Aleksom!

- Ih, kako bih ja volio da mogu s vama u Dubrovnik, pa poslije kupanja u gradsku kafanu na sladoled!

- Što ti treba da lažeš?!

- Kako lažem?

- Ti nikada nisi volio sladoled!

- Ko kaže da ja nisam volio sladoled? Ja sam u Pragu na sastanku Treće internacionale jeo sladoled, draga moja, usred zime, a ti, vidiš, nisi ni znala da se sladoled jede zimi?!

U stvari, on je jedva čekao da poslije našeg odlaska može slobodno, koliko mu duša želi, da upražnjava akcije tarli-tarli!

- Evo za Aleksu džeparac! Prištedio sam od trinaeste plate!

- Ti mene praviš budalom, pomoćnik ministra ima veliku platu! Što mi jednom, ko čovjek, ne kažeš kolika ti je plata?

- Toliko neću moći da ti izađem u susret!

Tu je razgovor prestajao jer je svaka nova riječ mogla da proizvede svađu. Ali, vidjelo se to po tome kako gleda u svoga muža, Azra nije odustala od nade da će jednog dana znati kolika je njegova funkcionerska plata.

Ako se desi da sunčanje postane olimpijski sport, Azra će osvojiti zlatnu medalju. Čim smo stigli u Dubrovnik, ni stvari nisu bile raspakovane, Azra je kupila maslinovo ulje od čovjeka koji nam je izdao sobu. Prvo je namazala po čitavom tijelu mene, pa onda sebe. Naslonjeni na zidine starog Dubrovnika, ličili smo na ljude koji čekaju strijeljanje.

- Sunčanje je najbolje kad čovjek stoji, De-vitamin ravnomjerno dopre do kostiju!

- Da li to znači da je čovjeku najbolje da umre stojeći?

- Nećemo sada o smrti, nije mjesto!

- Ti si rekla kako bi više voljela da umreš na moru nego u Sarajevu!

- Ja sam rekla da bih više voljela da živim na moru!

- A to znači da bi voljela i da umreš na moru?

- To su priče za našu vukojebinu! Vidi tamo! pokazala je na užarenu kuglu koja se gubila iza morske površine.

Legla je na obli kamen i vidjelo se koliko joj godi toplina. U pravu je bio Braco. Azrina filozofija se rađa u česticama njene krvi iz kojih se razvija reuma. Osjetio sam to na tabanima koji su gorjeli od kamena. Sunce čitav dan.

- Kada sunce izlazi i zalazi treba ga gledati u oči.

Bacam kamenje visoko prema nebu i čekam trenutak kada kamen iz velike visine bućne u vodu. To mi liči na trenutak istine. Kada čovjek izgovori neku važnu istinu, ona samo bućne. Borba Azre i Brace oko toga gdje treba živjeti, pa, kako kaže Azra, i gdje treba umrijeti, nema to *buć*. Tu dva *buć* treba da se spoje u jedno *buć-buć*. Da bi bilo jedinstveno *buć*. I da bi se poništile razlike. Kada smo se vratili kući, Braco mi je šapnuo:

- Nemoj majci da kažeš, ja sam imao infarkt!
- Srce?!
- Težak život, stresne situacije! Ali, molim te, majci ni riječi.
- Dobro!

Otišao sam u školu. Nije mi bilo teško da saznam šta je to infarkt. Drug iz razreda mi je rekao:

- Infarkt, to nije ništa, moj djedo imo šes' puta!

Najgore mi pada čuvanje tajne dok se kupam. Nervira me to što mi teško zarađeno crnilo na koži odlazi u slivnik kade. Moj glavni adut na fizičkom vaspitanju upravo otiče u kanalizaciju. Žao mi je što ispod atletske majice neće biti mojih crnih ramena. Neću više ličiti na Abebi Bikilu, maratonca iz Etiopije.

- Je l' se kaže infarkt ili infarkt?
- Infarkt!
- Moj drug kaže infarkt.
- Kakve ti veze imaš sa infarktom? - iznenađeno je pitala Azra.
- Nikakve, otac jednog mog druga fasovo infarkt!
- Infarkt!

- Infarkt ili infarkt, ako se ovoliko budem kupao, niko više neće vjerovati da sam bio na moru!

- Dobro, nemoj još neko vrijeme, ali poslije časova fizičkog moraš!
- Ali neću trljati spužvom tijelo, samo tuš?!
- Može!

- Temperatura je u blagom padu iako sa sjevera Atlantika putuje front koji će prouzrokovati nestabilno vrijeme. Ove nedjelje će preovladavati promjenjivo vrijeme, ali se već iduće očekuje početak dužeg sunčanog perioda... - bio je precizan u svojim izvještajima Vuko Zečević iz Hidrometeorološkog zavoda Bosne i Hercegovine.

Bila je nedjelja i jablan je znao da je dan odmora. Nije se savijao kako on zna u vrijeme smjene godišnjih doba, kada se oni kao rvači uhvate

u koštac i kada jesen ne može tako lako da zauzme svoje mjesto u kuhinjskom prozoru. Sve je manje djevojaka i žena koje su prolazile uzbrdo u mini-suknjama. Obukle mantile, pa me pogled kroz kuhinjski prozor više ne privlači. Nemam vremena da opažam promjene u prirodi. Kakvi jablanovi i bakrač! Šta ima da mi se tu više savijaju, te da liče na ovo ili ono?! Žmirim i ispod kapaka se provlače ona koljena koja su u rano proljeće paradirala ispred kuhinjskog prozora.

- Napravićeš poplavu - čulo se iz kuhinje.

- To ti je tako, pa ti vidi!

Azra je gledala kroz prozor i dok se oblačila, rekla je:

- Ništa više nije kao što je bilo, proljeća nema, ljeto je u oktobru ako vako nastavi, imaćemo dva godišnja doba!

- U društvu je isto stanje, biće samo bogati i sirotinja - jedva je dočekaao otac.

- E, ti vazda pretjeruješ.

- Živi bili pa vidjeli!

- Znaš šta?

- Šta?

- Kada bih sutra umrla, ne bih znala kolika ti je plata!

- Smrt će doći kad-tad, a visinu moje plate nećeš znati nikad!

- E, baš si bezobrazan!

Gledam kroz kuhinjski prozor. Oblaci su jurišali preko naših glava, a poslije je padala kiša. Sve je bilo kako je obećao Vuko Zečević iz Hiderometeorološkog zavoda Bosne i Hercegovine. Vjetar je rastjerao oblake i kiša je prestala. Lišće je šuštalalo i opadalo dan i noć, a sunce se vratilo.

Dovoljan je samo jedan dan jesenjeg sunca u oktobru, pa da svi počnu horski da izgovaraju kako je stiglo miholjsko ljeto. Jedan dan i vukojebina odjednom liči na primorje.

- Kad bi umjesto Trebevića i Miljacke bilo Jadransko more, onda bi sve ovo vrijedilo - Azra je po ko zna koji put ponavljala staru priču.

Iako je voljela sunce i nevjerovatnu ali istinitu stvar da i u Sarajevu ne pada kiša u Oktobru, ona je svake godine u isto vrijeme dizala kuću i zidove krečila u bijelo.

- Najviše volim kada svi zidovi zabijele!

Braco je mrzio vrijeme molovanja i nije mogao da se odrekne popodnevnog spavanja u kuhinji. Kao oko malog ostrva, u neredu od

razmještenih stvari zbog molovanja, s obje strane kauča na kojem je ležao, stajao je razvučen najlon. Spremao se za popodnevi san a poslije, naravno, na tarli-tarli!

Nije to bilo prvi put da Braco zaspi na finalnoj utakmici. Tako je i sada tonuo u san dok su se za Kup maršala Tita u fudbalu borili „Partizan“ i „Hajduk“.

- Nije sve što je bijelooo i lijepo, Azraaa... izustio je on i zaspao.

Azra i Nedo su nastavili sa radom. Digli su Bracu sa kaučom i prenijeli ga u okrečeni ugao sobe. Žurili su da završe posao dok glava porodice spava. Čak je Azra u pauzi spremila Bracin kofer pošto je odlazio na službeno putovanje. Učinila je to da on što brže izađe iz kuće kako bi do ponoći završili molovanje.

Kada se Braco probudio, laknulo je meni, ali i majci. Ona je zapalila cigaretu, naslonila se na vrata ponosno i, kao tigrica koja poslije uspješno izvedene tačke u cirkusu očekuje aplauz, bila je sigurna da će je muž pohvaliti! Soba je blistala od bjeline. Otac je prišao frižideru, uzeo šerpu hladnog mlijeka, popio veliki gutljaj i rekao:

- Jes' ovo zdravo, svaka čast! - i otišao na put.

Samo što je Braco Kalem strčao niz stubište, upalio „folksvagen 1300 s“ i spustio se niz ulicu Avde jabučice, njegova žena, Azra Kalem, se ukočila. Držala je kauč i stajala kao dio slike kada se film završi i krene odjavna špica. Sva težina pala je na Nedine ruke, a njeno lice preplavila je bol.

- Nedo, preuzmi kauč! - držala se Azra za stomak i sjela na stolicu.

- Da zovem Bracu?! - potrčim ka izlaznim vratima.

- Neka, nemoj, proći će!

Azra je ležala u sobi, a Nedo i ja smo naizmjenice iz hodnika virili u sobu. U pola deset ona je promolila glavu i rekla:

- Okreni doktora Lipu, eno ti broj u mojoj tašni.

Tako sam i učinio. Odmah se začuo doktorov glas:

- Kako si ti, sine, je l' u školi sve u redu?

- Ja sam dobro, ali Azra se žali na bolove u stomaku!

- U gornjem dijelu trbuha boli, ne mogu da se ispravim! - vikala je

Azra.

- Pita doktor, je l' te boli na dodir?!

- Ma, suze mi na oči idu i kad ništa ne diram!

- Jesi li povraćala?

- Već tri dana!

- Draga moja, tebi je upaljena žučna kesa! Doktor zove hitno u bolnicu.

- Samo da nije šta gore!

Taksi je brzo stigao pred ulazna vrata u našu 56 zgradu. Vozač je bio od pomoći dok smo unosili Azru na zadnje sjedište. Kada je „ford taunus“ krenuo, Azra je ječala od bolova, a taksista najednom zaplaka. Plače ko godina.

- Nemoj, komšinice, i ti da umreš! Nemoj, molim te!

- Šta to pričaš? - pitao ga je Nedo.

- Šta pričam?! Juče mi mušterija umrla na putu do bolnice!

Skinem cipelu i krenem da taksistu puknem po glavi, ali me zaustavi Azrina ruka. Odlučno je odbacila mogućnost da će i ona umrijeti. Istovremeno je plakala i smijala se:

- Ne brini, komšija, još ja neću „na putovanje“, nego gledaj ti da ne udariš u tramvaj!

- Šta, da ne brinem?! Pogledaj se na šta ličiš!

- Šta pričaš ti, prekini! - dreknuo sam.

- Ko da prekine? Ja?! - vikao je kroz plač taksista.

- Parkiraj kola! - rekao je Nedo.

- Što da parkiram, umrijeće žena?!

- Parkiraj kad ti govorim!

Okrenuo se i uplašen glasom rođaka Nede naglo se popeo na trotoar kod kina „Radnik“.

- Izlazi!

- Polako, Nedo, molim te! - kukala je Azra.

- Ma šta polako! - udario je taksistu nekoliko puta nogom, a kada ga opuči rukom, taksista pade na asfalt. Vidio je da mu sljeduju velike batine te je brže-bolje skinuo bijelu čarapu i sa zemlje mahao njom kao bijelom zastavom.

- Nemoj više, kumim te bogom - molio je taksista, a Nedo ga je i dalje šutao.

- Halo, čovječe, vodimo Azru u bolnicu! Kasnije s njim završavaj! - vikao sam.

Ništa nisu čuli. Šaketanje je trajalo dok taksista nije izvadio dizalicu iz gepeka i mahao njome tako da Nedo nije mogao da mu priđe. Azra se primakla izlazu i zagrlila me:

- Uhvati me za ramena!

Tako sam uradio, a Azra je jaukala od bola dok sam je uprtio kao ruksak na leđa. Ona su bila najjači dio mog tijela.

Ispred pumpe policajac je mirno posmatrao ulični boks-meč. Pio je kafu i mrzilo ga je da reaguje. Uplašeni pumpaš mu je pokazivao u pravcu tuče, ali se ovaj nije uzbuđivao:

- Nemoj da mi kafa prisjeda, kad se umore, onda ćemo ih poapsiti!

Azra je prigušeno stenjala na mojim leđima.

- Nije loše kad tvoja leđa izdrže težinu tvoje majke - mislio sam noseći je pored Medicinskog fakulteta. - Pa neka i dalje govore:, Još si ti mali!“

Na prijavnom odjeljenju koševske bolnice nije bilo gužve, Azra je sa olakšanjem legla na bolnički ležaj. Medicinska sestra odvezla ju je do hirurgije. Od injekcije je zaspala, a doktor Lipa, koji je ličio na francuskog glumca Fernandela, rekao mi je:

- Ajde ti sada lijepo kući i nemoj ništa da brineš! Ocu ni riječi, ti znaš da je on imao infarkt!

- Znam, jasno mi je...

- Bolje da on ništa ne zna, a sutra ćemo sve fino pregledati, pa sve po protokolu! Ako treba operacija, operisaćemo!

Nije mi bilo drago što ostajem sam u kući. Još sam bio mali. Ali, sve se najednom promijenilo! Poslije krečenja, stvari su u kući stajale tamo gdje im nije bilo mjesto. Neka čekaju Azru. Ona jedina zna ovdje da napravi red. Pokriven dekom zaspim sklupčen, manji od makovog zrna, kao da sam želio nazad u majčinu utrobu. Brinulo me kako ću da se probudim. Krivo mi je što nema nikoga da mi ujutro dozvoli deset-petnaest minuta duže spavanje. Nije ni trebalo.

Na već otvorene oči pao je prvi sunčev zrak, budilnik je skakao po tacni za kafu. Temperatura je bila u padu, a ja sam brže nego inače obavio sve jutarnje radnje. Na izlazu iz kuće pojavio se neobrijani otac. Vukao je kofer i poljubio me u potiljak zadržavajući dah da ne osjetim alkohol.

- Mali, gdje ti je mati?

- Tu je... mislim, otišla je na put!

- Ona otišla na put?! Kako to, tu je, a otišla na put?

- U mađarsku banju Pečuj!

- To nešto iznenada!

- Nije iznenada, to je planirano ihi-hi davno! Sa sestrom je o tome pričala!

- Ako, treba, neka ostane duže, nju muči reuma! A ti, u školu?

- Nažalost!

- Evo ti knjiga o biljkama, nisam znao da cvile, pate kad ih trgaju!

- Jel'se svađaju?

- To ne piše! Kad završi nastava, vodim te na kolače!

- Kod Reše ili u „Oloman“?

- Šta ti više leži!

Na izlazu iz haustora stajala je komšinica Nada. Namignula mi je.

- Otac ne smije da zna za majčinu bolnicu!

- Ništa ne brini, znam!

Za vrijeme nastave niti šta vidim niti koga čujem. Gledam u knjigu o biljkama. Stvarno cvile kada ih bereš i siječeš. Bolji sam od biljaka. Otkako je Azra u bolnici, ja ne cvilim niti mi pada na pamet da budem nešto drugo. Posebno ne one gluposti, šljiva, kruška ili barem trešnja. Čovjek svašta priča kada je mali!

Šta da smislim i kako da uvjerim Bracu da je Azra produžila boravak u Mađarskoj! Na sreću, često je pričala o banji!

Razrednica, Remac Slavica, pustila me sa posljednjeg časa da bih stigao u bolnicu za vrijeme redovne posjete.

- Reci joj da sam i ja operisala žuč, nije to ništa, samo neće smjeti da jede žumance!

U bolnici se svuda osjeti miris hlora i čistog alkohola. Kroz staklo u sredini vrata vidjelo se kako Azra spava na bolničkom krevetu. Čelo i obrazi bili su joj žuti, kao da je žumance stavila da ispegla kožu na licu. Otvorila je oči i pružila mi ruku ispod pokrivača. Nasmijala se i ispod madraca izvukla veliki kamen izvađen iz njene žuči. Vidjela je da sam zabrinut.

- Ne brini, žuti žutuju a crveni putuju! - ponosno je vrtila kamen lijevo-desno.

- Vidiš, Azra, kol'ko je to slojevito?!

- Misliš složeno! - rekla je i nasmijala se.

- Bogami, slojevito, vidi.

- Kako je stari, je l' se vratio s puta?

- Jeste, još prekjuče!

Ne znam zašto sam slagao da je otac stigao ranije. Laži se vežu jedna

za drugu kao nova cigareta na žar opuška!

- Bezbeli, izlazi svako veče?

- Ne, ne, nikako! Skoro nijednom nije išao na tarli-tarli!

- Nemoguće?

- Mislim, znaš njega, dođe kući, kuva, spava!

- Je l' čisti za sobom?!

- Onako!

- Šta onako?

- Što on ne počisti ja dovršim!

- Vidiš ti! Kad mene nema u kući, on nikud ne ide?! Moraš mi nešto učiniti...

- Svakako.

- Ima najmanje pet mjesta gdje on šteka svoju platu! Nekad gurne kovertu ispod ladice u nahtkasni kraj glave, nekad stoji na kazanu, jednom je držo u frižideru, čak je u čarape pakovo! I, što je najgore, stalno mijenja mjesto! Ti prošnuhaj!

Vidjela je da nemam „šnuhatorske“ namjere.

- Je l' on tebi daje nešto od plate?

- Daje, ali kopka me kolko sebi ostavlja!

- Šta te briga ako daje dovoljno...

- Briga me, jedva sastavljam kraj s krajem! Cifra piše na koverti!

- Naljutiće se!

Znam da između oca i majke treba biti neutralan. Iznenada me sve ovo nasmijalo. Vjerovatno zbog radosti što smo poslije svega svi živi, ne i zdravi, ali opet - živi, nezaustavljivo sam se cerekao, a Azra nije mogla da shvati zbog čega smijeh.

- Ajde bježi, magarac jedan, ti mi se podsmijevaš!

Zagrlim je da se smiri. Ona stavi glavu na moje rame i šuti. Tako ćutke ležimo na bolničkom krevetu dok glavna sestra ne oglasi kraj posjete.

Doktor Aipa me zaustavio na izlazu iz bolničkog hodnika:

- Još da stigne histopatološki nalaz!

- Šta je to?

- Hoću da isključim ono najgore! Karcinom!

Kao da je brzina kojom sam trčao povratnu turu iz bolnice određena željom da što prije budem daleko od riječi karcinom. Još sam ja mali! Ne može se pobjeći od riječi i njenog značenja! Posebno tako krupne i opasne.

Nestao sam iz bolničkog kruga, spustio se pješke niz aleju pored Građevinskog fakulteta, gdje je Azra radila u računovodstvu. Zvonilo mi je u glavi ono - karcinom. Na uglu kraj trafike, po dogovoru, čekao me je Braco. Sjedio je već za stolom:

- Kako je bilo u školi?

- Dobro!

- Sada jedi koliko hoćeš!

Ustao je i vratio se s tanjirom na kojem su bile četiri krempite, dvije tulumbe, dvije šampite i dvije boze. Slastičar Rešo je mrzio nikotin, pa je Braco pušio napolju i gledao kroz prozor kako jedem. Već na posljednjoj krempiti suze su mi tekle niz lice i padale na suhu koru krempite. Kad je vidio kako plačem, ušao je u slastičarnu i sjeo za moj sto. Ipak sam mali. Prvi put otkako je Azra u bolnici, plačem. Suze su kapale po kori krempite i to mi je, najednom, bilo smiješno. Braco me pogledao i otišao da plati račun.

- Što plačeš?

- Majka jednog mog druga ima karcinom.

- Rak? Uh, ne daj bože nikome.

- U stvari, sumnjaju da ima rak, pa se tom drugu stislo u duši, a meni ga žao!

- Kako neće. Hajd stani sad! - brisao mi je suze kravatom i to me zasmijalo.

- Evo ne plačem, a ti...

- Šta ja?!

- Obećaj da nećeš večeras na tarli-tarli?!

- Ma jooook, samo mala šetnja do čaršije da uhvatim vazduha!

- Hoću i ja s tobom?!

- Ne može, nisi napisao zadaću!

Zašto svaku noć mora da izađe i da ne bude u kući! Važniji mu je tarli-tarli od mene. Sada potpuno razumijem Azru! Izmigoljih iz njegovog zagrljaja, ali me on poslije prvog koraka uhvati za rame.

- Ti nas ne voliš! - rekao sam.

- Mali, jesi li ti to drzak?

- Ma tebi se čini! - procijedim i potrčim Sutjeskom prema Ključkoj ulici, ljut ko puška što ne idemo zajedno kući. Nije mu bilo lako da me stigne. Tek na pola stepeništa me uhvati za ruku:

- Stani, ne mogu više!

Kao da je disao na tuđa pluća, škripalo mu je iz grla. Zagrlio me je i shvatio koliko mi je bilo važno da sada ne ode od mene i da zajedno krenemo kući.

Kad je otključao vrata naše kuće, bilo nam je teško. Okrečena ali pusta kuća! Još je jedino bilo dobro što su stvari u neredu poslije krečenja prekrivene najlonom i što me je brzo prevario san. Dok mi je Braco svlačio cipele, budnost me izdala, oči se sklopile, već sam spavao.

Tek poslije ponoći, probudila me snažna lupa, kao da su od udarca popucala stakla na haustorskim vratima. Zatim se čula glasna psovka. U trokrilnom ogledalu kraj nahtkasne vidjelo se kako moj otac u hodniku jedva stoji na nogama, ljulja se i cilja da uđe unutra. Njegov duh je upravo kahirao pod težinom trbušastog tijela. Zbog prevelikog pića povukla ga je masa unatrag, pa je uletio u kuhinju i pao na kauč.

- Jebem ti krečenje - rekao je.

Govorio je usporeno kao onaj Rus koji objavljuje upad sovjetskih jedinica u Berlin. Usta pokušavaju da izgovore riječi brzinom koju ne dozvoljava mozak.

- Što li ovo nema Azre iz Pečuja?!

Kako se priča s pijanim ocem? Pokušavao je u isto vrijeme da skine kaput, uključi šporet i da podgrije večeru. I kao što je trijezan znao da priča preko zalogaja, sada se zaplitao o vlastite misli, nije uspijevaao da se skine niti da uključi šporet. Onda je uključio ringlu, ali mu se zapetljao poluskinuti kaput, pa je srušio sve što je stajalo na šporetu. Pridigao se i počeo da kupi tanjire, a sarmu koja je ispala vraćao je u šerpu kao dijete, u stilu - ništa se nije desilo!

Kroz odškrinuta vrata pružao se neviđen prizor. Polusvučenih pantalona Braco kleči na patosu, tijelom naslonjen na kauč i spava! Ručak koji je konačno postavio na ringlu brzo je počeo da se puši. Stan je smrdio na spaljeni kupus. Nije bilo teško pridići ga na kauč, ali je skidanje pantola i košulje bilo prava radna akcija. Krkljao je i otimao se, mlatarao rukama. Meni se činilo da mu nije dobro. Sjedio sam na stolici i gledao u njegove grudi. Neravnomjerno su se dizale i spuštale, gore-dole.

- Diše ili ne diše? Diše ili ne diše?!

Savladao me san. Samo što mi je glava pala, čulo se lupanje na vratima.

- Ko je?

- Ja sam, Nedo! Otвори, Aleksa... Kako je tetka?

- Kaže doktor da je operacija dobro prošla, čekaju nalaze... pa će znati koliko još treba da leži... Slušaj, proba sam ono u vrućoj vodi!

- Kako je bilo?

Približim se i šapnem mu na uho, a on reče:

- To ti je tako, pa ti vidi!

Prekinulo nas je Bracino krkljanje, pa onda trenutak tišine. Nedo je otrčao u kuhinju.

- Žut je ko limun, daj vode, brzo!

Iz hodnika se vidjelo kako na kauču leži otac. Disao je ubrzano i gušio se. Nije me vidio.

- Umrijeh, Aleksa, zovi Hitnu!

- Nećeš... Samo mi još to treba!

Nedo je prepolovljenim limunom masirao očeve grudi. Kada mi je predao limun i otišao da telefonira, nije bilo lako da povjerujem kako za jedan vikend iz kuće odlaze i majka i otac! Sa potpuno različitim idejama o važnosti geografije i uticaja sredine na čovjeka! Pritisnuo sam njegove grudi najjače što sam mogao. Od straha je iz mojih ruku stizalo više snage, a otac taj pritisak nije mogao da podnese:

- Lakše malo, Aleksa, lakše, sine!

Nedo je okretao telefonski broj Hitne pomoći u Vrazovoj ulici, ali se niko nije javljao. Šireći ruke, pitao sam ga šta se dešava, a on je gledao u mene zbunjeno. Strah se bolje čita u očima velikih ljudi! Uplašio se da nam Braco ne izdahne na rukama. Držeći slušalicu pokazivao mi je kako da naglo pristisnem i naglo pustim očeve grudi. Onda je Nedo uspostavio vezu s dežurnim u Vrazovoj. Otac je gubio vazduh i nadu da će preživjeti. Njegov pogled se zamutio, a ja sam ukočeno gledao u njega. Počeo je da tone, a onda je Nedo prišao i pokazao mi na Bracine grudi:

- Ovdje! Jako ga pritisni pa pusti, nekoliko puta, brzo!

Objema šakama cimam oca jedanput, dvaput, triput. Četvrti udar bio je jak i on je otvorio oči. Ponovo je disao i sa zahvalnošću gledao u mene. Moje ruke su se tresle, nije mi bilo jasno šta se dogodilo. Kada su u hodnik ušli doktor i dva medicinska tehničara, rođak Nedim me zagrlio. Moje srce je ubrzavalo sa radom, ali mi nije tjeralo suzu na oko. Kako je ovo moguće? Bezdušan sam, eto zato ne plačem!

- Sve će biti u redu! - rekao je doktor dok su tehničari iznosili oca iz kuće na feltrangama. Kada je unesen u kola Hitne pomoći, sirena je počela da zavija. To mi je palo najteže.

Oči su se same sklopile od zamora.

Probudio me zagrljaj rođaka Nedima koji je rekao:

- Stara ti je uspješno operisana, a Braco je na intenzivnoj njezi! To ti je tako, pa ti vidi!

- Hoće li preživjeti?!

- Pa preživio je!

- Neće umrijeti! - rekao sam, a Nedo me šoferskim rukama tada zagrlio tako snažno da mi je na trenutak prekinut dah, ali ne i osjećaj tuge.

- Neće, ali moraće da se čuva! Još nekoliko dana ne smije niko da ga vidi da se ne bi uznemirio!

Siva sarajevska jesen, a ja sam-samcat. Ne znam da li sam još mali. Ni traga od svjetlosti što od jablanova napravi stabla koja se utrkuju ko će brže i dalje prema nebu. Nema više uzbuđenja koja pronose djevojke i žene što im se, dok hodaju, suknje zadižu zavisno od dužine koraka i kratkoće suknje.

Buđenje je bilo lako. Kroz prozor se vidio rođak Nedo. Uprtio manjerke na kojima je pisalo GP „Vranica“. Ušao je u kuću i rekao:

- Nama ne trebaju, prešli smo na terensku kantu, a tebi je glavna stvar da ti se ručak ne prospe!

Ponovo me zagrlio, ali tako snažno da sam poželio da ga više nikada ne vidim. Otišao je mašući. Vikao je sa stepeništa:

- To ti je tako, pa ti vidi!

U jedan i deset zvoni školsko zvono.

- Nije, valjda, karcinom - mislim i ne znam kako, vraćaju mi se u glavu ona koljena koja prolaze ispred mojih prozora.

Ispred ulaza u našu kuću sjedi neki čovjek. Mršav i proćelav sa crnim brkovima koje farba, puši „moravu“ bez filtera i sjedi na betonskom stepeniku.

Komšinica Nada prinosi mu štokrlu, a on se diže i premješta.

- Prehladićeš se, bolan ne bio! - reče mu ona, a onda se obradova kad je ugledala da dolazim. - Stigla ti je ocu plata, ja ne mogu da primim, nemam pravo potpisa!

- Nemam ni ja!

- Nemoj, mali, zajebavati, neću valjda s tolikim parama nazad! Hoćeš li da me neki lopov zvekne po glavi! Švrljni ovdje, pa da ja brišem!

- A šta ću s parama? Funkcionerska plata nije mala!

- Sve se danas potroši.

Dok mi je predavao kovertu poturi mi papir i ja, kako on reče, švrljнем. Kurir se izgubi niz stepenice. Uđem u kuću i odmah stavim kovertu u nahtkasnu na strani gdje je spavao Braco. Krenem napolje, a onda ugledam odškrinut prozor.

- Ko zna ko je onaj kurir? Možda se on i ne šali kad kaže da neko može da ukrade očevu platu? Zašto to ne bi mogao da bude upravo on? - pomislio sam.

Privučem stolicu do kazana u banji i stavim kovertu na vrh. Kako je ta površina bila zaobljena, koverta padne. Ponovo je vratim, a ona opet padne. Još jednom stavim kovertu na isto mjesto, ona klizne meni u naručje. Pogledam, na koverti piše: 890 000 dinara, Braco Kalem. Otvorim kovertu i vidim gužvu stotki i petstotki. Nema druge nego sakriti novac i držati ga stalno kod sebe. Prepolovim novac i zguram ga u čarape, u gaće, pa šta bude!

Forsiram Goricu, pretrčim preko partizanskog groblja i uđem u Kliničku bolnicu Koševo sa stražnje strane. Ima jedna rupa na žičanoj ogradi kod gluvonijemih u Fuada Midžića kroz koju ulazim krišom u bolnicu. Ne bi me pustili na glavni ulaz, još sam mali, nemam ličnu. Dok mi šušti pod nogama ko zna koliko dugo nepokošena trava, samo jedna misao struji mi kroz glavu. Nije, valjda, karcinom?! Na ulazu u hirurgiju sretnem doktora Lipu, pošao da obiđe Bracu.

- Nije karcinom, je l' tako, čika Lipa?

- Mali, da znaš, nije!

Skočim doktoru u naručje, izgrlim ga i izljubim, a onda trk uz stepenice na drugi sprat. Pravo kod Azre u sobu.

- Znači, ti zdrava?!

- Ni sjekira me ne može dokrajčiti! Sjedi!

Vadim manjerke i odmah joj dam supu. Ona digne poklopac i pilji u čarape. Kao da zna gdje sam smjestio očevu platu. Hladan znoj me prođe dok njišem nogama.

- To nisu tvoje čarape?

- Od starog.

- Šta ti je? Što mlataras nogama?

- Eto me, odmah se vraćam, idem do ve-cea!

Utrčim u toalet i naslonjen na zid dišem kao da bježim od potjere. Siguran da niko nije u ženskom veceu, prebacujem Bracinu platu iz čarapa svuda po džepovima, u gaće. Prospem malo vode po licu da dođem sebi.

- Jesi li možda vidio? - dočekala me Azra čim sam se vratio.

- Šta?

- Da nisi prošnuhu negdje kovertu s platom?

- Ma đe ću, bona, Azra, sramota me, nije fer!

- U pravu si, kako sam živjela do sada bez te informacije, tako ću i od sada.

Gleda me i mislim da ne vjeruje riječima koje izgovara. Ali, zagrlim je i to je dovoljno da se smiri situacija. Polako iz manjerke pije supu koju je spremila komšinica Nada.

- Dobro, sada moram natrag na dopunsku iz matematike!

- Uči, sine, nemoj ni od koga da zavisiš!

- Od koga ti zavisiš?

- Pa, bez njegove plate ne bismo preživjeli ti i ja!

Zagrlim je iako mi je bilo muka od te rečenice. Izađem van, a ona me gleda kroz prozor bolničke sobe i maše. Mahnem joj spuštajući se prema izlazu i gledam kako se osmjehuje. Iza zgrade šmugnem u park i neprimjetno se vratim ka središtu bolnice i odjeljenju na kojem je ležao otac. Prvi put ću vidjeti Bracu.

- Pogledaj ti ovo, dijete drago! - šapuće doktor Lipa pokazujući na šteku „marlbora“ i na flašu viskija, dok Braco ispraća drugove i drugarice iz Izvršnog vijeća Republike Bosne i Hercegovine. - Eto, takve budale vode državu, čovjek jedva preživio drugi infarkt, a oni, majku im jebem glupu, donijeli u bolnicu viski i šteku cigara! Nosi to kući!

Kraj kreveta stoji moj otac, Braco Kalem, i čeka me. Kao da ga je infarkt podmladio. Odmah mi na um pade - žuti žutuju, a crveni putuju! Nema ništa od toga!

- Je l se Azra vratila iz Mađarske?!

- Javila se telefonom, kaže da će ostati do kraja nedjelje i pita kako si ti.

- Nisi joj valjda reko za mene?

- Neee! Kažem da dođeš s posla, spavaš, pa tarli-tarli! Što, je li to pogrešno?

- Kak'i pogrešno, samo nemoj da se džaba živcira... U pravu je Azra, bolje je kad iglice škripe pod nogama poslije sahrane, zamisli, ako umrem, valja vam na Bare u ono blato.

- O smrti sve najgore!

- Kako ti kažeš!

Otac me zagrlio i privukao na grudi. Teško diše. Ugledam suzu na jastučnici dok me on grli. U stvari, ne želi da mu vidim lice.

- Nema plakanja! - kažem i brišem mu suze čaršavom.

- Reci Azri da ćemo od one njene lude tetke iz Vakufa kupiti stan u Herceg Novom, pa neka iglice krckaju pod nogama za života!

- Biće joj drago!

Grlim ga koliko mogu jače, da osjeti kako sam odrasto, a on me prati hodnikom do izlaza.

- Kurir iz Izvršnog vijeća donio tvoju platu, pitao šta će s tim parama, a ja kažem: „Pitajte majku kad dođe, ja ne znam!“

- Kakve ona veze ima s mojom platom?

- Ne znam!

- Nema nikakve! Gdje mi je plata? - zagrlio me i dlanom je dirao svoju platu kroz košulju oko mog pojasa.

- Tvoja plata je... pa tamo gdje joj je mjesto.

- Gdje?

- Vratio je kurir nazad u Vijeće!

- Prijatno me iznenađuješ, nisi ti više mali, zreo si za svoje godine, bravo!

Infarkt ne može da ubije moga oca, sada je već sasvim jasno.

- Znaš, ja Azri dam koliko treba za hranu i za stan, od viška pravim crni fond!

- Šta ti je to?

- Pa, ne daj bože teških vremena, ne znaš ti koja su sirotinja bili naši roditelji...

Nije me zanimalo šta su mu ti crni fondovi. Meni je za danas bilo dosta bolnice. Poljubio sam oca, a on me ispratio do vrata. Niz bolničke stepenice lako se trči. Čak i ovdje mislim o ženskim koljenima koja se otkriju više ili manje u zavisnosti od dužine koraka. Naravno, kada one idu uzbrdo!

Iz parka se vidjelo kako Braco stoji na prozoru i maše. Ja mu odmahujem i gledam gdje da šmugnem. Tek na kraju parka neprimjetno se prebacim na drugu stranu puta, nazad u zgradu gdje je ležala Azra! Provirim kroz staklena vrata u sobu i vidim da ona spava. Laknulo mi što ne moram više da pričam.

Dok se pale neonska svjetla u ulici Đure Đakovića, nije me strah što počinje noć. Naviknut na novac koji dodiruje moje tijelo u čarapama,

svuda oko pojasa i u gaćama, na putu od gradske bolnice do kuće, prelazim crtu koja razdvaja periferiju od grada. S jedne strane visoke metalne bandere sa mnogo svjetla, sa druge strmo stepenište, jedva osvijetljeno. Ono svjetiljki što je nekad postavljeno polupali pijani mladići.

Na granici između Koševskog brda i Crnog vrha, uz napuštenu ciglanu, stoje mladić i djevojka. On visok, u tamiom mornarskom kaputu ona niža rastom. Ljube se, ništa neobično. Vidim da me ona gleda preko poljupca, ali se pravim lud. Onda, najednom, ona počne da viče, udari momku tri šamara, a on navali da je tuče, baca je na prašnjavi put. Ona se kotrlja i zapomaže. Potpuno zaboravim na to da mi je očeva plata svuda ispod odjeće i uhvatim mladića.

- Kako možeš, vidi kolišna je?
- Šta si reko?
- Kažem, ubićeš je, vidi koliki si ti?!
- A ko si ti da meni to govoriš?
- Niko, samo da znaš, nije fer!

Odjednom, mala se diže na noge i obrisu prašinu s kaputa. Primijetim da je zgodna, sva puca ispod utegnutih pantola, Ciganka plave kose, materijal za sjećanje i za moju kadu tople vode. Priđe mi na pola koraka i uhvati me za bradu:

- Šta ti hoćeš?
- Kako šta hoću, molim ga da te ne tuče!
- Ko si ti da se miješaš u našu vezu?!
- Niko... - kažem, a onda me mladić u mornarskom kaputu opuči preko nosa tako snažno da mi se sve zvjezdice sa neba prikazaše ispred očiju.

U padu, okrenut prema mladiću, ugledam njegovo lice i padajući u prašinu uhvatim ga za rever. Od udarca nogom zgrčila mi se ruka i uhvatila njegovo dugme na kaputu.

Ne znam koliko je dugo trajalo stanje potpunog mraka, ali su me probudile zima i glavobolja. Okrenem se oko sebe, nigdje nikoga. Sjedim naslonjen na banderu potpuno go, kao od majke rođen. Otvorim šaku i ugledam dugme. Šta da radim go i bijedan sa dugmetom u ruci? Nije mi jasno da li me temperatura tresse od bijesa i bola u nosu ili od toga što sam go! Tresući se kao prut, potrčim prema napuštenoj ciglani i shvatim da je školski drug Selim Sejdić najbliži na putu do kuće preko Crnog vrha. U

ovoj porodici ima više od desetoro djece. U stvari, to nije stalan broj, nekad ih bude i četrnaestoro. Sigurno će se naći neki dronjak, pa da se ko čovjek dokopeljam vlastitog stana.

Kod njih je ispod spavaće sobe zemunica u kojoj kocka cijela Gorica, dolaze sa Vratnika, ali i sa Kovača. Kažu da otac porodice, zovu ga Ćelo, drži Ciganke i podvodi ih muškarcima. Duva vjetar na Gorici, smrzlo mi se sve od malog prsta do kose. Privučem se prizemnoj kući od kartona sa prozorom koji gleda u kuhinju. Naslonim glavu na prozor i ugledam muškarca ogromnih leđa. Nešto mi poznat? Kad ono, čovjek se okrene i ja prepoznam rođaka Nedu. Protrljam oči i gle, stvarno on ispred mene. Znači, to ti je tako, pa ti vidi!

Nedo, skinut u gaće, naduvo trokut, šepuri se, gleda u ogledalo i provjerava toplotu vode u kadi. Iz vode se puši, pa i meni za trenutak postade toplije. Na drugoj strani sobe otvore se vrata, a iza njih se pojavi ona plava Ciganka što mi je otela pare. Srce mi zaigra, samo što i ja nisam dobio infarkt kao moj otac. Ona priđe kadi i stade. Ispusti peškir koji joj je prekrivao tijelo, njene grudi stajahu pravo, a stražnjica kao stolica na koju bi mogao da sjedneš. Zaboravih na zimu. Ne znam da li je to bio njegov način da započne „to ti je tako, pa ti vidi“ sa ženom, ali rođak Nedo zaurla kao Tarzan i skoči u veliku kadu kao da je na Bembaši. Voda zaprska, on se okrene i baci svoje gaće, pa potone leđima i izgubi se u vodi. Plava Ciganka se nasmija glasno iščekujući nastavak predigre. Nedo izroni i otresajući mokru kosu zareža kao tigar. To je očigledno bila već izvježbana priredba, pošto se plava Ciganka vratila do prozora, zatrčala se prema kadi i uz vrisak skočila na njega. Za tren njih dvoje nestadoše pod vodom, a onda spojeni ustadoše. Nedo nosi plavu Ciganku kao što uzoran đak drži pernicu, oboje galame, udaraju tijelima o zidove i teško dišu. Nikada nisam zamišljao da je život muškarca tako težak.

Najednom, neko me kucne po leđima. Okrenem se i vidim starog Ćelu:

- Ova mi para vrijedi, dere se ko da brata ženi! A ti, mali?
- Ja ništa!
- Kako ništa? Kod mene nema džabaluka!

Nedo i plava Ciganka izgubiše mjeru. Urliču i jedno i drugo, on svom snagom udara u zidove kartonske kuće! Šta je ovo?! Smak svijeta?

Ćelo se uzbudi i zakašlje, a ja šmugnem s druge strane u manju prostoriju. Uzmem deku i pokrijem se.

- Srušiceš mi kuću, alooo!
- Platio... sam ti... zaveži!
- Smanjuješ mi kapitalnu vrijednost objekta, hej!

Nedo je urlao sve jače, a meni nije preostalo ništa drugo nego da začepim uši. Na kraju nastade tišina i ja skupljen u čošku čujem kako Ćelo psuje:

- Jebo te ovaka zarada!
- Ko te jebe! Napravi... kuću... od... čvrstog... materijala!
- Ne seri!

Umotan u ćebe, uđem u sobu gdje su Nedo i plava Ciganka pili kafu.

- Ja... ja... sam...
- O'kle ti?
- Ja... hoću...
- Još si ti mali, strpi se pa ću te dovesti da skineš mrak s očiju.

Plava Ciganka me prepoznala. Ona spusti fildžan kraj džezve, okrenu se, ne izusti nijednu riječ, nego brzo pokupi stvari i pobježe.

- Stani, mala, još jedan krug, alooo...

Ona je već bila napolju.

- Ukrali su mi platu!
- Koju platu, šta sereš?
- Ne serem, oteli mi 890 000 dinara, Bracinu platu!
- Ona?
- Skinuli me do gola, namlatili propisno i pobjegli s parama!
- Majku im jebem lopovsku!

Obojica potrčasmoo iz šljivik. Niz Ključku jedva stižem rođaka Nedima. On trči i oblači se, a ja prekriven dekom iz Ćeline kuće.

- Pratiš li me, rođo?
- Pratim te u stopu!
- Upamtiće oni kad su mom tetku ukrali platu!

Taksi nas je iz Đure Đakovića doveo do „Sameka“ na Skenderiji. Sve pijanac do pijanca, a Nedo ljut ko paprika, drži dugme s mornarskog kaputa i hoda od stola do stola. Svi ga znaju, plaše se njegove velike glave i ručerdi za koje se nadaleko znalo da su kao francuska kliješta. Meni se učini da sam u magli dima ugledao napadača i dovedem Nedu do njega! Bacaju barbut, psuju ko kočijaši! Nedo im pokupi pare sa stola. Oni se umiriše.

- Šta je, ba?

Nedo mu odvali šamar, ovaj pokuša da mu uzvрати, ali popije još jedan šamar i smiri se.

- Tite mi i moje familije, ništa ne znam o čemu se radi!

- Će ti je kaput?

- Eno ga tamo!

- Idi ga donesi!

Šireći ruke, ovaj je potvrđivao da nije ništa uradio. Vratio se sa garderobe noseći svoj mornarski kaput. Nedo uze kaput iz njegovih ruku, pruži ruku prema meni, a ja mu dodam dugme. Tačno tamo gdje je prekinuto, Nedo svojom šapom prisloni dugme na njegovo mjesto.

- Izlazi napolje!

Iako Skenderija nije bila njegov rejon, Nedo se nije plašio da ga uhvati za vrat:

- Slabijeg od sebe diraš, je li, momčino? - govorio mu je pokazujući na mene.

Onda mu smota ruku na leđa. Odvede ga do mosta kraj protestantske crkve. Tamo mu naredi da skine košulju. Ovaj se, istina, opirao, ali kada mu Nedo opući još jedan šamar, čovjek na sve pristade.

- Tite mi i moje familije, ništa ne znam!

Nedo ga zgrabi za vrat i privuče ga do mosta. Uhvati ga za noge i prebaci mu goli trup preko ograde.

- Neeemoj, molim te.

S lakoćom zaveza pantole i stegnu mu kaiš, pa ga objesi naopačke. Ovaj visi okrenut licem prema Miljacki.

- Govori gdje su tetkove pare!

- Pare... kod Bimba, na Ilidžanskoj cesti!

- To ti je tako, pa ti vidi!

Brzo je oslobodio obješenog i naredio mu da se skine potpuno go. Uzeo je odjeću i komad po komad mi dodavao. Obukao me kao da sam bio u Trstu. Super „rifle“ mi velike, ali podvučem nogavice. Cipele tri broja veće. Na kraju mi baci njegov kaput.

- Tite mi i moje familije, sve mi Bimbo uzo...

Dogovor je lako pao. Taksi je nas trojicu dovezao do Bimbine kafane. Nije se razlikovala od drugih kafana na Ilidži, samo što unutra nije bilo ljudi. Kafana je imala i podrum iz kojeg je kuljao dim.

- Dole oni kockaju, jaću u ve-ce, a ti uzmi od mlade ulje i namaži pod, dobro ga namaži! Mali, nemoj da ti nešto odvuče pažnju pa da nam

plan propadne! - rekao mi je Nedo.

- Ma nema teorije!

- A ti za njim! - gurnuo je mladića.

Ozbiljno sam shvatio rođaka, ali nisam mogao da izbijem iz glave Bracu i njegove posjete kafanama. Dok sam ulazio, alkoholna isparenja su prizvala lica namrgođenih ljudi iz kafana u koje me vodio. Ti likovi su urezani u sjećanje kad sam kao desetogodišnji talac sjedio po sarajevskim birtijama. Nekada je do ponoći trajalo muško savezništvo u akciji tarli-tarli! Na kraju bi sastavio dvije stolice i ja sam spavao, a onda bi po ko zna koji put te večeri ponavljao: „Jesi l' vidio kako je težak kafanski život? Moja Azra misli da je sve ovo lako!“

Ne znam da li pod uticajem takvih misli, ili zbog toga što sam htio da provjerim težinu kafanskog života, čim sam prišao šanku, ispalio sam:

- Mala, donesi mi tarli-tarli!

- Šta, pilence?

- Ne znaš šta je tarli-tarli, pa će ti živiš?

- Na Vratniku!

- Ne pitam te to, već simbolički pitam će živiš kad ne znaš šire pojmove! Dođi ovamo!

- Znam, pilence.

- Litar „rizlinga“ i litar kisele! Ovo ti je ozbiljan minus!

Konobarica se smije, ali rukom pokriva oči, neprijatno joj da gleda golog muškarca pored mene. Nedo stoji u ve-ceu i maše rukama, ubrzava moje prvo tarli-tarli, a ja usporio, osladilo mi se, dobro špriceri leže u stomaku. Braco je u pravu, super je kada rezi u grlu. Pogledam u gologuzog, on drhti od zime.

- Mala, daj rakiju ovom šupku da se ne smrzne!

- Bolje bi bilo kaput da mu naručiš.

- Daj mu rakiju i nemoj da sereš!

- Šta to kažeš, pilence?

Naspem novi špricer i eksiram, pa odem iza šanka.

- Će ti je ulje?

- Jao što si ti opasan? Kolko ti je godina?

- Osamnaest, daj ulje kad govorim!

- A ja mislila devetnaest!

Nagnem još jedan špricer na eks, a ona, začuđena mojim naredbama, iz kuhinje iznese dvolitarsko jestivo ulje. Godilo mi što se sviđam ovoj

konobarici. Nije neka marka. Gledam u njena koljena. Mnogo bolja sam vidio kako prolaze ispred kuhinjskog prozora.

Svuda po podu prospem ulje, a onaj gologuzi gleda i ništa mu nije jasno. Čitava kafana natopljena uljem. Konobarica stoji iza šanka, maše rukicama i smije se iščekujući da se nešto desi. Kada je posljednji centimetar poda bio prekriven uljem, sjednem i naspem sebi špricer, pa pokažem gologuzom prema otvoru koji vodi u hodnik. Odozdo kulja dim i čuju se psovke. Gologuzi po dogovoru stade na vrh stepenica i na moj znak vikne:

- Šta je, pederi, je li, vatra vam što sam došo, je li? Čujete li vi mene? Alo, buljaši!

Takođe po dogovoru, sakrijem se iza šanka i onu konobaricu povučem sa sobom.

Brzina kojom su dotrčali Bimbo i njegovi banditi bila je nevjerovatna. Ali su još nevjerovatniji bili njihovi padovi po podu. Iz ve-cea je izašao Nedo i uhvatio prvu stolicu, pa mirno, precizno ciljajući, jednu po jednu je razbijao o njihova leđa. Nekad je pogađao bandite u glavu i to se dešavalo kada bi se oni uspravili i stali na noge. Stolice su pucale i raspadale se na sve strane, a ona konobarica nije prestajala da se cereka...

Sve što je hodalo u Bimbinoj bandi potučeno je do nogu, a onda je Nedo izdvojio Bimba, uhvatio ga za nogu i dovukao do stepenica. Ovaj je šlajdrao cipelama po podu kao točak automobila kad zaglavi u snijegu. Tada ga rođak uhvati za uši i izgubi se s njim u podrumu da mu uzme pare. Ja sam izletio iza šanka i od straha urlikao kao Nedo dok je nosao onu plavu Ciganku po kuhinji Ćele Sejdića. Kako neko mrdne na podu, ja zaurlam od straha i udaram gdje stignem. Kada se pojavio onaj gologuzi, odmah je čučnuo i počeo da skida odjeću sa jednog bandita, a ja, ni pet ni šest, već udri po njemu.

- To ti je tako, pa ti vidi!

- Nisam ni znao da u Sarajevu ima toliko kafana - kažem rođaku kad smo izašli iz neke birtije u Svrakinom selu.

Za nama su ostajali lokali, bircuzi i restorani. Iz svakog smo izašli sa obrazom. Za svaki sto sam slao tarli-tarli.

Ulazimo u kafanu u staroj kuli na Ilidži, a ja i dalje naređujem starijem rođaku. Što je još čudnije, on me sluša.

- Daj mi sve pare!

- Nemoj, rođo, molim te, šta ćemo ako sve potrošimo?!
- Ja sam slobodan čovjek!
- Tebi je tek trinaest godina!
- Hoću da pijem! Konobar, pitaj kafanu šta pije!
- Nemoj, ko boga te molim!

Čitava kafana aplaudira kao na dodjeli neke nagrade, a ja jedva stojim. Vadim pare, plaćam rundu i oteturam prema ve-ceu na novu turu povraćanja. Nema ve-cea, nije više tamo gdje sam ga ostavio prije petnaest minuta.

Sve dublje tonem niz uske stepenice, provlačim se kroz uzane rimske hodnike, zalazim u utrobu zemlje. Žmirim od jakog svjetla baklji koje su osvijetljivale katakombe.

Najednom, svjetlo snažno zablista, a slika ispred mojih očiju izgori. Još nekoliko koraka i slika se pretopi preko tame u pogled na plišanu zavjesu koja je prekrivala neveliku scenu. Zavjesa se raširi uz taktove argentinskog tanga, a na sceni se ukaza žena sa ogromnom stražnjicom. Njiše dupetom lijevo-desno, a muškarci, kao po nekom tajnom protokolu, prilaze i ljube je dva puta, u lijevu i u desnu stranu dupeta.

Klanjaju se kao pred božanstvom. Kada je to bilo gotovo, ona zapjeva, a jedan čovječuljak uze veliki ekser i pokaza ga ljudima okupljenim oko scene. Veliki aplauz. Mali čovjek zakuca ekser peticu u tarabu pored, a ona nastavi da pjeva i ritualno dupetom krenu na ekser:

- Ja volim te još, ja cijenim tvoj dar... Napraviću dar-mar, dar-mar, dar-mar...

- Dar-mar, dar-mar, dar-mar, dar-mar! - publika ponavlja s njom u ritmu tanga.

Ona se kreće unazad i, kad priđe tarabi iz koje viri ekser, proguta ga stražnjicom i snažno zapjeva:

- Ja vooooolim teee joooš!

U publici zavlada tišina, na njenom licu pojavi se mali grč, ali odmah zatim i pobjedonosni osmijeh. Debela žena okrenu stražnjicu prema nama. Između lijeve i desne polulopte svi ugledaše veliki ekser dok je ona uz pobjedonosni osmijeh objavljivala još jednu pobjedu, trijumfalni akt njene stražnjice.

Temperatura je u padu. Iako podioci na termometru nisu ni blizu onih od prošle zime. Nema više sibirskih zima u Sarajevu. Vikend je i kroz

kuhinjski prozor vidi se kako se kišne kapi lede u letu. Braco i Azra su po izlasku iz bolnice shvatili da sam krio istinu o tome kako su bili tako blizu, a vjerovali su da su daleko jedno od drugog. Braco leži na kuhinjskom kauču, a Azra u sobi. Podgrijavam ručak napravljen u komšijskom stanu teta Nade. Postavim escajg ko u restoranu, da im bude milije, čak i salvete stavim gdje treba. Odlazim u sobu i Azru pažljivo pridignem, boli je u predjelu odstranjene žučne kese. Iako teško hoda, stiže do stolice.

- Bogami, nije lako.

- Biće dobro, juče si jedva ustala!

Braco ustane, pere ruke i gleda kroz kuhinjski prozor.

- Nešto kontam, Aleksa, ove klimatske promjene nisu dobre za Ruse!

- Misliš? Baš sve?

- Nema proljeća, a nema ni onih zima ko nekad! Kolko je napolju?

- Minus pet.

Briše ruke kuhinjskom krpom i zabrinuto sjeda za kuhinjski sto. Vrti glavom:

- Teško Rusima, bogami, crno im se piše!

- Kakve to ima veze s Rusima?

- Ima, kako će se odbraniti?!

- Pusti, bolan, Ruse i Amerikance, hoćeš li opet da te srce zdrma? - umiješa se Azra.

- Neka ga, Azra! Reci meni. Šta, kako će?

- Kako će ako krene treći svjetski rat? A globalno otopljanje? Kako će odbiti napade? Nema zime, nema odbrane. Ovi sa Zapada neće stati dok im ne otmu Sibir! Jebene su to stvari! Svašta će biti!

- Pusti sada to, vidi nam sina!

- Zlato naše!

Braco je malo nervozan. Gleda unaokolo, pokušava da me nešto pita, a ja se pravim kao da ne znam šta ga muči. Namontiram facu hladnu kao Klaus Kinski u filmu o masovnim ubistvima. Kad je Azra ustala i odgegala se u kupatilo da opere ruke, on se brže-bolje nagne prema meni.

- Je li, gdje mi je plata?

Ja gledam oko sebe. Zadržim pogled na glupim jablanovima. Ne znam da mu odgovorim, nasmijem se.

- Je li?! Ona ne zna gdje mi je plata?

- Naravno da ne zna!

- Bravo, a gdje si je sakrio?

- Znaš kada ću ti reći gdje ti je plata?

- Kada?

- Kad odrasteš!

- Šta si reko?

- Tata, još si ti mali! Kad odrasteš, kašće ti se samo!

On samo što se nije zakocenuo od smijeha, a napolju poče da pada snijeg.

OLIMPIJSKI ŠAMPION

Jesenji vjetar je oduvao posljednje listove sa jablana i padala je kiša. Sve troje smo čuli glasno pjevanje sa ulice i nageli se preko kauča na prozor. Tamo se za gelendere držao Rođo Kalem, petostruki prvak Jugoslavije u takmičenju radio-amatera. Našeg Rođu su svi znali po tome što je i znanca i neznanca pitao:

- Oči moje, treba li ti šta?

Koliko je drugim ljudima valjao, toliko je bio surov prema sebi i vlastitoj ženi. Napijao se on i ranije, redovno je bauljao stepenicama prema vrhu Gorice. Strma ulica Goruša i svakodnevno savladavanje stepenica za njega su bili, sportski rečeno, ispunjavanje olimpijske norme. Približava se zimska Olimpijada i sve se danas u Sarajevu mjeri Olimpijadom. Samo nema snijega, a januar je mjesec. Građani gledaju jedni u druge, zabrinuto gledaju, a ima i onih kojima je Olimpijada čist višak. Tiho izgovaraju, da ih niko ne čuje:

- E, neka im, vala baš!

Rođo nije o Olimpijadi bio bogzna kako obaviješten. Teško se održavao na nogama, a majka je rekla:

- Sa' će pasti!

I zaista, istog časa, okliznuo se i pao. U padu se uhvatio za gelendere koji su razdvajali stepeničastu ulicu na dva dijela. Pridigao se na noge, ostao tako samo još trenutak, a kada je htio da se osloni nogom na stepenik, kliznuo je, glavom zakačio gelender i pao. Kad je ugledala krv, majka se ugrizla za šaku. Otac je odmah istrčao na hodnik i bez cipela krenuo napolje.

- Pobogu, Braco, ne možeš bos na ulicu!

- Nisam bos, vidiš da imam čarape!

Majka je istrčala za ocem noseći njegove cipele u ruci.

Uspravljali smo Rođu, a on je gledao u nebo. Kleknuo sam kraj njega:

- Jesi l' živ, Rođo?!

Mumlao je i gledao u nepoznatom pravcu. Njegov pogled je bio plav kao more Jadransko, a ja sam rekao ocu:

- On je sigurno stigao iza Karpata kao i svi Sloveni?!

- On se prošle godine vratio iz Diseldorfa!

- Azra, ne truj dijete!

- Ne trujem ja nikoga, bio je kod brata u Diseldorfu tri nedjelje radio na baušteli...

- I sve propio?! - zaključio sam, a ona je potvrdno klimnula glavom.

Spuštajući glavu na jastuk, Rođo me prepoznao i rekao:

- Vidi ga, pravi Kalem! Oči plave tuga nebeska!

- Šta mu ovo znači? - pitao sam, iako me nije previše zanimalo šta god da je bio odgovor. - On sigurno ne zna šta to znači?!

Zaspao sam sa utiskom da su mi u glavi „plave oči tuga nebeska“.

Ujutro je majka stajala kraj prozora i gledala u kišu koja je sve više padala. Rođo je prenoćio kod nas na kuhinjskom kauču. Ranije se probudio i po običaju radio po kući. Ne u znak zahvalnosti. On je volio da pomaže drugima i na sebe je zaboravljao. Otac je posmatrao sa zanimanjem dijelove radija kojeg je Rođo potpuno rasturio.

- Sve mogu da zamislim, ali ljudski glas koji putuje preko okeana i dođe do mojih ušiju, to je čudo!

- To je zbog neba?!

- Nebo prenosi signal!

- Znači, nebo zna?

- Tačno tako! - rekao je Rođo, začepio kuhinjski lavabo, napunio ga vodom i puštao kap po kap iz česme.

Majka i otac su se istovremeno nageli naprijed i gledali kako se oko kapi stvaraju krugovi.

- Evo kako to radi, oči moje!

- Vidi, stvarno!

- Šta da vidim?

- Pa talase koji se šire oko kapi.

- Lako im je kada nebo zna!

- Pusti nebo, signal je ko kap u moru kojeg nebo propusti! To ti je čitava filozofija.

Kroz poluotvorena vrata kuhinje vidjelo se kako je radio rastavljen na hiljadu dijelova: na stolu za ručavanje, na kredencu kauču na dvije fotelje. Brzinom mađioničara, Rođo je vratio sve na svoje mjesto. Uključio je radio u struju i odmah smo čuli vijesti.

- ... Drug Tito je danas posjetio Smederevo i ponovo istakao da je revolucija nešto drugo od običnog života...

- Moraću da ti donesem novi kondenzator iz radionice, ovo može sad-zasad!

- Joj, kad bi mi pogledao fen, nešto krči kad radi!

- Hoću, oči moje, samo reci šta treba.

Čim je popravio fen, majka je našla novu stvar.

- Eto, samo još da pogledaš televizor, nešto mi drugi program nije čist!

Okrenuo je televizor i odmah znao o čemu je riječ:

- Ne valja ti uzemljenje! - pronašao je neku žicu i čim ju je dotakao, slika je bila dobra, a kad ju je pustio, čuo se šum i slika se pokvarila.

Na izlazu je još jednom s osmijehom rekao:

- Zovite ako šta treba, oči moje!

- Hoću, ali dođi jednom normalno!

- Pozdravite mi plave oči tugu nebesku.

Kada je otišao, ja sam se ugegao u kuhinju, a majci se po ko zna koji put nije svidjelo kako hodam.

- Ne vuci noge po podu kad hodaš! Ispravi se!

Pripreme za Olimpijske igre u Sarajevu bile su u poodmakloj fazi. U toj akciji bilo je svega, samo ne snijega. Svi su se čudili, Nova godina je prošla, a snijega nigdje.

Najdraži mi je ponedjeljak kad idem u školu poslije podne. Spavam dugo, najduže i nema nikoga u kući. Probudim se, ukradem staroj „hercegovinu“, napravim kafu, zapalim cigaretu i duto gledam kroz prozor. Napolju hladan vjetar i niko ne prolazi. Samo što sam se zagledao u pustu ulicu kroz prozor, ispod jablana se ukazao Rođo. Pijan, vjerovatno sinoćnji, ljuljao se na vjetru i pjevao. Kada sam stigao do njega, on je teško održavao ravnotežu, ali je plesao i na svakom drugom koraku posrtao. Partizanska tehnika pružanja pomoći ranjenicima bila je presudna u spasavanju Rođe od povrede. Moja glava je brzo podvučena ispod njegovog pazuha i onda se on, potpuno oslonjen na moj vrat, vukao prema kući.

Jedva se razabrao na ulazu u stan, pridigao se na noge i krenuo prema izlazu:

- Sa' ću ja, oči moje, samo da nešto... - ponovo je pao.

Meni je ponestalo snage. Nisam mogao da njegovo tijelo uvučem u kuću. Činilo se da spava, pa mi je to lakše palo. Već kasnim u školu.

Tamo se ništa važno nije desilo. Posljednji čas dočekao sam u startnoj poziciji kao Bob Bimon pred veliku trku. Povratak kući značio je

ponovo susret s Rođom u hodniku. Majka je stigla u međuvremenu i nije mogla sama da ga unese u kuću. Sad nas je bilo dvoje, ja sam ga uhvatio za ramena, majka za noge i tako je Rođo dospio do kuhinjskog kauča.

- Bože, svakih pet minuta izlazila sam da vidim je li živ! Idem ja da zovem Hitnu!

- Sačekaj, sadću ja nešto da probam! - prstima sam uhvatio Rođin nos i kada je počeo da krklja i pišti, bilo je jasno da ne treba Hitna.

- Živ je!

Otac je stigao kući. U kuhinju je sa sobom unio oduševljenje sa preskonferencije Zimskih olimpijskih igara, ali i neku žestinu.

- Je li tu bio Rođo?

- Eno ga spava!

Prišao mu je i drmusajući ga probudio. Onda je namrgođen sjeo da ruča i pozvao Rođu da sjedne za sto, pa se preko zalogaja obratio nama dvoma:

- Da znate vas dvoje, izbio je skandal međunarodnih razmjera!

- Šta je bilo, pobogu?!

- Ti sjedi ovdje!

- Šta je bilo, oči moje?

- Znaš da se u Sarajevu održavaju Olimpijske igre?!

- To i vrapci na grani znaju!

- I naravno, ništa ne znaš o tome da u Sarajevu nema kreveta za lijeka?!

- Okle ću ja znati, oči moje?!

- Čovjek koji je dobio batine je dopisnik slovačke novinske agencije,

a...

Ništa nam nije bilo jasno.

- Kako si znao da je švaler?!

- Pa vidim, oči moje, nisam slijep!

- Šta si mu uradio?

- „Okle ti u mojoj kući?“ pitam ga lijepo, a on na stranjskom, nešto mi priča, a ja ga odma' ošinem preko lica! Ona moja se baci na mene: „Stani“, veli „da ti objasnim“! Objasniću ja tebi, droljo jedna! „Nesporazum“, veli on. A, je li, znači nesporazum! „On je novinar“, viče ona. A, je li, novinar! Tu ga ja dodatno napljeskam. Zaslužio je, tolko lažu ovaj narod. Novinar ostade da leži nepomičan na kauču, a onu svoju zaključam u kupatilo! On ko da je izgubio svijest, stavim mu glavu pod vodu, malo je bio došao sebi

i fino ga spakujem u Hitnu. Dobro je, šuti, samo nek nije pala mrtva glava!

- Ti si lud!

- Što?

- Pa u Hitnoj moraju policiji da šalju zapisnik gdje je dobio batine! Ajoj, majko moja, pa tebi je policija već za petama! Tvoja žena je dala izjavu u policiji da je izdala sobu strancu kako bi od tih para mogla da zamijeni linoleum u kuhinji!

- A ti čovjeka ni kriva ni dužna prebio, mislio da je švaler?! - smijala se majka.

Meni je bilo krivo.

- Prebio ga na pravdi boga, ha-ha-ha!

- Azra, nije smiješno!

- Kako nije smiješno, čovjek došo fino na Olimpijske igre, iznajmio sobu i dobio batine!

- Iz nesporazuma!

- Pa to, zato je i smiješno!

- Kad dobije dvije godine zatvora, hoće li onda biti smiješno?!

- Neće! - briznuo sam u plač. - Nije on kriv. Šta bi ti reko da dođeš u kuću i ugledaš stranca sa čačkalicom u ustima?

Istrčao sam napolje, sjeo na stepenište i zaplakao.

Razgovor oca i Rođe pratile su pahuljice snijega koji je počeo da pada dan pred Olimpijadu. Onaj vjetar koji nije mogao da savije grane jablana podivljao je, a koturi majčinog konopca za veš su škripali i udarali o moju dušu. Ne znam da li zbog straha za našeg Rođu za kojeg otac kaže da će ga uhapsiti, ali pomislio sam da su svi moji svjetovi srušeni. Onda se kraj Vojne bolnice pojavila policija u plavom „tristaću“. Odjednom sam prestao da plačem i potrčao u kuću. Bilo je još vremena da ga sakrijem u podrum!

Otac se držao za glavu.

- Šta da radimo? - pitala je majka.

- Da ga sakrijemo?

- Nema govora!

- Šta nema govora?!

- To je krivično djelo, skrivaš kriminalca!

- E, ja hoću! - pomislio sam.

- Najbolje da se sam prijavi prije nego policija dođe!

- Oči moje, misliš da će to biti olakšavajuća okolnost?

- Hoće! Mora!

- Vidiš, oči moje tugo nebeska, koji sam ja magarac, ništa pametno od mene ne možeš da naučiš!

Ne znam kako, ali meni je sinula ideja.

- Ja ću s tobom u policiju - rekao sam i provirivao kroz prozor očekujući rotaciono svjetlo.

Otac je bio oduševljen ovom idejom. Nasmijao se i rekao:

- Svaka čast! Kako odlično gleda na stvari moj sin!

- Ja sam spreman i nemojte šta zamjeriti, oči moje nebeske.

Krenuli smo niz stepenice i na izlazu iz haustora, kad je Rođo zakoračio napolje, ja sam ga povukao za rukav:

- Ne tamo, eto policije!

Rođo je zbunjen strčao za mnom u podrum. Otključao sam podrumaska vrata i propustio Rođu da uđe.

- Ne valja ovo, oči moje!

Još dok sam otključavao katanac na podrumskim vratima, začuli su se koraci. Dvojica uniformisanih policajaca i jedan u civilu zvonili su na vrata stana, a ja sam skinuo poklopac sa naše velike kace s kupusom i prebacio nekoliko glavica u polupraznu komšije Gavrića. Rođo je uskočio u kacu i pokrio se poklopcem, a ja sam izašao van. Ne znam šta su sve policajci pričali s majkom i ocem, ali je onaj civil s baterijom krenuo u obilazak.

- Sramota, mi smo narod nadaleko poznat po gostoprimstvu!

- I ja sam to reko, ali šta ćeš, nije on loš čovjek.

- Nije on loš čovjek?! Šta će svijet reći, tučemo ljude na pravdi boga?!

- I ja sam mu to reko.

Uniformisani su najprije šarali lampama po haustoru, a onda su ušli u podrum. Šćućuren kraj tavanskog ulaza, odahnuo sam kad su izašli iz podruma.

- Kažem vam, on je otišao da se sam prijavi, čudi me da vam nisu javili!

Pola sata, skvrčen kraj tavanskih vrata, čekao sam da se vratim u kuću.

- Je li sve u redu, prijavio se? - pitao je otac.

- Ja sam ga dopratio do kina „Sutjeska“ i mahnuo mu, a on veli:

„Pozdravi svoje, oči moje!“

- Valjda je pametan da sve tako završi!

- Valjda jeste?!

Noć je bila mirna i dugo je trebalo da majka i otac pođu na spavanje. Čekao sam taj trenutak kako bih odnio večeru u podrum. Otac je gledao televiziju, a majka plela novi džemper za mene.

- Joj, Azra, meni se više sviđaju oni tanki džemperi!

- Nemam ja te pare - odgovorila je ona i nastavila da plete.

Činio sam sve da ubrzam njihov odlazak u krevet i da pokupim večeru za Rođu.

- Mora da se Rođo ukiselio - pomislio sam, a naglas sam rekao: - Nešto mi se jede kiseli kupus.

- Će ću sada u podrum, dijete drago!

- Ja ću - rekao je otac i ustao.

- Ne moraš, neću... učinilo mi se... stomak me boli!

- Onda ti ne treba kupus, ne valja Ce-vitamin, uzmi termofor i leži.

Odmah sam poslušao majku i otišao u sobu da legnem. Pod jorganom sam željno iščekivao trenutak kad će otac i majka leći. To se nije desilo, a mene je prevario san.

Probudio sam se u pet sati ujutro s idejom da je Rođo umro od gladi. Majka je zabrinuto otvorila oči:

- Gdje ćeš to?

- U klozet, boli me stomak.

Otišao sam u kuhinju i, kao u ubrzanom filmu, pokupio iz frižidera šta sam stigao. Izvukao sam se kroz vrata, strčao niz stepenice i gledajući prema našem stanu otključao katanac. Baterijskom lampom osvijetlio sam hodnik u podrumu i približio se kaci s kupusom. Ostavio sam bateriju na podrumski prozorčić i skinuo poklopac.

- Ja sam, Rođo... javi se...

Odgovora nije bilo, a onda me uhvatila panika. Bacio sam jednu za drugom nekoliko glavica kupusa i shvatio da je Rođo uhvatio maglu. Sviđalo mi se da nekoga skrivam i, eto, propade mi ta ideja.

- Aleksa, đe si to?

- Tu sam.

- Šta si to radio?

- Ništa, hoću malo zraka da uhvatim, stomak me boli!

Ta noć je bila ne samo mrak na zemlji, nego i moj prvi prekršaj. Htio

sam da prekoračim granicu dozvoljenog i nije se dalo. Vraćanje u krevet.

Jutro kao i svako drugo. Otac me budi, ja ga molim za još pet minuta. Zaklopim oči, a na radiju idu vijesti:

- Sinoć je uoči otvaranja Olimpijskih igara u Sarajevu nezvanično otvorena bob staza. Dvojica punoljetnih građana, Milen Kalem Rođo, nastanjen u sarajevskom naselju Gorica i Mitrović Dejan, inače čuvar bob staze, rodnom sa Pala, raspravljali su kojom brzinom ide bob niz zaleđenu stazu. Poslije kraće prepirke pala je opklada. Za flašu rakije Rođo je tvrdio da će se na najlonu spustiti niz bob stazu. Tako je i bilo...

Potpuno spržene kože i jedva živog, Rođu su pronašli neki kockari i prevezli ga u bolnicu. Tako da ni moj otac, niti sarajevska policija nisu morali da brinu o skandalu majstoru, prvaku Jugoslavije u takmičenju radio-amatera.

Kad smo ga posjetili u gradskoj bolnici, sav u zavojima, nepomičan, gledao je u nas i jedva izustio:

- Oči moje, treba li ti šta?

PUPAK SU VRATA LJUDSKE DUŠE

Pred moje oči „Magareće godine“ stigle su poštom iz Beograda. Na pismu koje je ispalo iz paketa vidio se pečat glavne sarajevske pošte i adresa: Aleksa Kalem, Jabučice Avde 22, Sarajevo. To je bila prva pošiljka adresirana na moje ime. Sa stražnje strane vizitkarte pisalo je: Ana Kalem, šef Instituta za međunarodne radničke odnose, a na poledini: „Dragom Aleksu za deseti rođendan od tetke Ane“.

Nije me obradovao ovaj poklon! Otišao sam u školu noseći u sebi jutarnji nemir.

Kada je zvono najavilo veliki odmor, prvi sam zauzeo mjesto u velikom ve-ceu. Tako se zvao jer se u njemu pušilo. Filter „LD“ je bila školska marka pošto se kupovala na komad. Jednu cigaretu je pušilo deset đaka III c.

- Ne valja tako, povuci dim duboko da stigne do malog prsta na nozi - Ćoro je govorio Crnom i sve je izgledalo da pokazuje kako se puši, a u stvari je koristio da što češće povlači dimove.

- U problemu sam, šta da radim? - rekao sam iznenada.

- Zavisi o čemu se radi, jebo ga ti!

- Tjeraju me da čitam knjige, a ja bih radije da me šalju u popravni dom!

- Ima za to lijeka!

Gušio me je dim hercegovačkog duvana. Iako je bio veliki odmor, nije bilo mnogo vremena za pušenje.

- Kojeg lijeka?

- Za kraj školske godine moj burazer moro da pročita „Crveno i crno“ od Balzaka!

- Zar to nije od Stendala, Balzak je napisao „Čiča Gorio“?

- Pitaš me da ti pomognem, onda sereš!

- Učinilo mi se!

- Ko da je važno ko je šta napiso... uglavnom, reklo mom burazeru u školi ako ne pročita tu knjigu, ponavljaće sedmi razred. Stara ga svezala za stolicu i zaprijetila mu: „Gledaću te dok sve ne pročitaš, ako treba, ti ćeš skapati od čitanja, ja od gledanja, al' ćeš ga pročitati, jebo li te on!“

- Ko?

- Pa taj Balzak. Nego, Miralem je zakukao: „Majka, što ti sve ovo

treba?“, a ona mu je odbrusila: „Još me pitaš, je li? Otac ti je umro ko hamal, e ti, vala, nećeš, pa makar sve otišlo u pizdu materinu!“ Onda ga je fino svezala!

- Stvarno, čime?

- Šnjurom od pegle, a mene poslala u biblioteku po knjigu. Kad sam kreno, on klimne glavom i stavi mi u ruku cedulju na kojoj je pisalo: „Idi kod mesara Rasima i traži da ti natanko izreže sto pedeset komada stelje!“ Ja otišo u biblioteku pa u mesaru, narezalo mu stelje tanko, a ja sve fino složio, jedna stelja na svaku drugu stranicu knjige. Stara sjela uveče preko puta njega na kauč, napravila veliku džezvu kafe i stala da pilji u njega. On gledao u onu stelju taman ko da čita i kada je htio da je pojede, fino bi se približio knjizi, ko da će da preklopi stranicu, a u stvari pojede jednu stelju. Pojeo sto pedeset komada stelje na trista strana Balzaka, a stara mislila da je pročitao knjigu!

Zbog čitanja „Magarećih godina“ u kući je vladala vanredna situacija. Umjesto da se bave ozbiljnim stvarima, otac i majka su nabrajali koje sve važne knjige iz istorije književnosti ja nisam pročitao.

- Reci mi, molim te, je li se umire ako čovjek ne čita? - bilo je prvo ozbiljno pitanje upućeno majci.

Ona se zagonetno osmjehivala, a kada me postavila na stolicu, sinula mi je ideja da se dogovorila na roditeljskom sa Ćorinom majkom i da će primijeniti njenu tehniku vezivanja šnjurom od pegle za stolicu!

Ako je ona odlučila da bude ista kao Ćorina majka, ja ne bih mogao da imitiram njegovog brata. Suvo goveđe meso nije bilo moja hrana. Pomisao na loj i masnoću iz stelje navodila me je na povraćanje. Majka je bila taktična:

- Pogledaj kakve su to majstorije - milovala je skupocjene poveze knjiga. - Kad pročitaš jednu knjigu, naučiš jednu novu riječ, jesi li čuo za to pravilo?!

Nije me dirnulo to jezičko bogaćenje! Pokazala mi je „Vinetu“ Karla Maja, „Družinu Pere Kvržice“ i „Vlak u snijegu“ Mate Lovraka. Sve to oko knjiga doživljavao sam kao pritisak i nisu me prolazili ljutnja i nemir. Proklinjao sam tetkino poznanstvo sa Ćopićem.

- Zašto nije poznavala Asima Ferhatovića, pa da me džaba uvede na utakmicu FK „Sarajeva“?!

- Tvoja tetka je revolucionar! Bože, Aleksa, pa nisi ti primitivac da

takve priče pričaš!

- Šta?! Jeli to Hase primitivan? - hvatao me bijes i bio sam spreman da se svađam ako uvrijedi fudbalera koji je sam pobijedio „Dinamo“ u Zagrebu sa 3:1.

- Nemam ja ništa protiv tvog Ferhatovića, ali tebi su, sine moj, i jedan i drugi dedo činovnici, ne možeš ti biti protiv knjige!

- Pa šta, ne treba da igram fudbal? E, nećete taj film gledati! - isijavao sam žar kao drvo koje gori na vjetru, a ona je uzela peglu. - Nećeš me vezati šnjurom od pegle! - viknuo sam.

- Ko će te vezati, jesi li ti lud? - bila je zabrinuta majka.

Psihološki pritisci nisu davali rezultat, niti mi je padalo na pamet da čitam ništa više od izvještaja sa fudbalskih utakmica. U znak protesta u „Večernjim novinama“ pratio sam i utakmice nižerazrednih takmičenja, a na sobnoj nahtkasni slagale su se jedna za drugom moje prve nepročitane knjige. Otac je sada već bio siguran da od mene neće napraviti intelektualca.

- Šta možemo ako neće, neka se igra, život je pred njim! Možda jednog dana otčepi.

Ova rečenica se odrazila na moj san. Majka me je pokrila ćebetom i odmah me je zarobio mučan san. Prvo mi je pred oči izašao veliki lavabo čija je veličina odgovarala bazenu turskog kupatila na Bašçaršiji. U lijevku lavaboa stajala je kuhinjska krpa. Neko meni nepoznat stizao je iz daljine i trebalo je da ga otčepi. Iz česme je voda već prelijevala začepljeni lavabo i počela da puni moju glavu. Onda se potpuno parališem. Budan, sve znam, ali ne mogu da pokrenem ruke. Na kraju kriknem. Probudio sam se u pola noći, što bi rekao komšija Zviždić, vascijeli u golov vodi.

- Šta ti je, sine, što ti tako lupa srce? - pitala me majka.

Kako da joj kažem da me u snu potresla očeva priča o tome da ću i ja jednog dana otčepiti?!

- Azra, molim te, reci Braci da me pusti na miru zaplakao sam, a ona me zagrlila s namjerom da me utješi.

- Pa on tebi, sine, želi sve najbolje!

Tada mi je postalo jasno šta to znači kada neko nešto čini iz najboljih namjera. Daj bože da mu namjere nisu bile najbolje.

- Vidiš ovo? - pokazala je majka na moj pupak.

- Vidim, pa šta?

- Ovo su ti vrata od tvoje duše.

- Pupak vrata od duše, hajde molim te!

- Ozbiljno, duša se hrani knjigama!

- Onda meni ne treba duša!

- Čovjek ne može bez duše!

- Je li se duša jede?

- Ne jede, ali da se ne bi prosula, mora čovjek da čita! - zagolicala me majka, izvukla osmijeh, ali to nije značilo da sam povjerovao u te njene priče o duši.

- Pa nisam ja još čovjek.

- Kako nisi?

- Čovjek se postane kad narasteš?!

Nije mi bilo do prepirke sa majkom, valjda zato što mi je bilo jasno da je pravda sigurno na mojoj strani. Smetale su mi njene izmišljotine.

Tragajući za trikovima koji bi skratili put do prve knjige, Azra se dosjetila mog članstva u Savezu izviđača Jugoslavije. Pred spavanje donijela je u moju sobu knjigu Stevana Bulajića „Izviđači Vidrinog jezera“.

- Pročitaj ovo, sine, nećeš se pokajati!

- Azra, molim te, stavi me odmah na rižu da klečim. Da se više ne mučimo ni ti ni ja!

- Zašto, pobogu, kad nisi ništa skrivio?

- Zato što je ta vaša literatura čista tortura! Meni se, Azra, oči ukrste na trećoj strani, nema ništa od mog čitanja. Lakše je klečati na riži, nego preživljavati sve ovo s literaturom!

Kada stvar sa izviđačima nije upalila, majka je posegnula za popularnijom literaturom. Pošto je znala da više volim Indijance od kauboja, kupila je od trinaeste plate komplet knjiga Karla Maja. Ni omiljeni Indijanac nije prošao bolje od prethodnih literarnih junaka. Kao i obično, moje oči su se prvo ukrstile na trećoj strani, ukočile na četvrtoj, a mozak zakovao na petoj stranici.

Otac je gubio strpljenje i više nije stoički podnosio istinu da Kalem i u budućnosti neće imati intelektualce u svojim redovima:

- Ti mali, ako ovako nastaviš, velike su šanse da ćeš završiti ko onaj ruski junak Oblomov! Pročit ćeš prvu knjigu kada ispuniš uslove za penziju.

Otac je to rekao uz jutarnju kafu dok su na Radio Sarajevu pičila jutarnja kola. Ja sam se spremao u školu, a on je, prije nego što je krenuo na posao, dodao: - To ti je tako i nikako drukčije!

- Ko je, Azra, taj Oblomov, hoće li on mene ikad pustiti tih njegovih ruskih revolucionara, šta me briga za te probisvjete?

- Kao prvo, on nije On, nego tvoj otac, kao drugo, ne znam ko je Oblomov!

- Azra, mene ta vaša literatura ne zanima, izađeš na vrh Gorice i gledaš literaturu! Svaki dan se dešava literatura pred mojim očima, svaki dan gore Cigani prave romane, novele, ili kako vam se već zovu te vaše priče.

- Knjige se čitaju da bi mogao da uporediš svoje iskustvo s drugim ljudima i da bi na kraju postao veliki!

- A šta ako ja neću da budem veliki?

- E, pa, to ne može.

- Zašto da čitam, kada gledam knjigu uživo, lijepo mi reci što?

- Ljudski mozak mora da se vježba i to ti je mišić!

- Ako je tako, onda ja imam bolje rješenje.

- Da čujem, šta je bolje od čitanja?

- Da taj mišić vježbam udaranjem glave u oluk!

- Ti stvarno postaješ bezobrazan!

- Majko, ljetu je, joooj, otkud vama, ljudi, ideja da se čita ljeti?

- Ja sve više vjerujem, mali moj, da ti nas zafrkavaš i da potajno čitaš!

- Kako to?

- Lijepo, ti se izražavaš ko da si pročitao najmanje tri knjige!

Na ljetovanje smo otputovali sa Normalne stanice autobusom u Makarsku. Odmah po ulasku u autobus, Azra je prvo dala meni „navisan“, a onda je i sama progutala lijek protiv povraćanja. Ali, ja sam već kod Hadžića povratio dušu. Kod Konjica je to već bila drama. Šofer nije htio da zaustavi autobus.

- Ljudi, ne smijem zaustaviti vozilo bez velike katastrofe, ja imam itinerer!

- Kako te nije sramota? Dijete dušu povraća, a ti pričaš o itenereru?! Šta mu znači taj itenerer?

- Raspored, ženska glavo - rekao je neki namćor.

- Kako ste nedokazivi, ako zaustavim, ljudi, smanjiće mi plaću, oćete li vi hraniti moju djecu?

- Ako smjesta ne zaustaviš, udaviću te! Jebo te itenerer! - pojavila se

moja majka iza leđa brke vozača sa peškirom koji je izgledao kao svilen gajtan kojim će ga udaviti.

Odmah je parkirao vozilo kraj ceste, a ja sam istrčao. Povraćao sam već sasvim iscrpljen. Povijen kao jablan kad duva vjetar, vidim kako se autobus nageo od putnika koji su gledali kako povraćam, a na njega se naslonio veliki mjesec, da veći ne može biti!

- Sama žuč, moja drugarice.
- Da nije šta ozbiljnije? - pitala je neka zabrinuta baka.
- Šta će biti ozbiljnije, dijete ne podnosi vožnju - rekla je majka.

Na pravcu iza Metkovića utonem u san. Kao da prije toga nije bilo povraćanja. San me brzo odmorio, ali mi je sinula ideja da zamor može biti koristan u borbi protiv čitanja knjiga. Azra je prije polaska pakovala stvari i krišom, na dno torbe, položila ilustrovanu knjigu „Dejvid Krokot“. Još u autobusu prevrtala je stranice i često se vraćala na naslovnu stranu, sve to da bih ja vidio nekog nasmijanog plavušana, sa šubarom i repom na njoj koji mu je padao na pleća, kao što na omotu „kraš“ čokolade djevojkama padaju pletenice na grudi.

U samu zoru autobus se zaustavio u Makarskoj. Svuda se širio miris trulog voća, pošto je autobuska stanica bila smještena uz gradsku pijacu. Na tezgi sa robom iz Metkovića sjedio je neki čovječuljak i pjevao pjesmu:

- Ča je pusta Londra kontra Splitu gradu...
- Kakav je bio vikend? - pitao je pjevač nekog čovjeka koji je redao paprike po tezgi.
- Dragec, jebem ti vraga, vikend je bio jak ko „Dinamo“ - odgovorio je drugi.

U dvorištu dvospratne kuće svuda se osjećao miris memle. Neki čovjek s glavom u obliku jajeta i očima na koje su se spuštale guste obrve, sjedio je u bašti s ključevima i čekao nas. Bio je to domaćin kome su kapilari popucali po licu, a majka je šapatom rekla:

- Bože me sačuvaj i sakloni alkoholičara i mirisa rakije!
- Nije ovo rakija, Azra, ovaj čovjek pije vino!
- Sve ti je to rakija!

Meni je to bilo poznato iz sobe u kojoj su spavali majka i otac. Zidovi su mirisali zavisno od vrste pića koju je prethodne noći otac trošio.

- Kakvi su ovi škutori! Dodeš mu u kuću, pa umjesto dijete da počasti smokvama, on ko da te pita što mu nisi poslo pare, pa nisi moro ni

dolaziti!

U sobi je Azra imala razloga za novo nezadovoljstvo i ona ga nije ni tamo skrivala.

- Pogledaj, ovo nisu peškiri, ovo je šuft! - govorila je bacajući ih na pod.

Izvadila je naše peškire iz torbe, pa čaršave i posteljinu i presvukla madrace sve sa posteljinom donesenom iz Sarajeva.

- Tako, ljetovanje može da počne! - rekla je Azra.

- Kao da otvara Olimpijske igre - pomislih prije nego što me san prevario.

U toj kući ništa nije bilo primamljivo, osjećala se trulež i prokislo vino iz podrumskih prostorija, ali je tu pronađena spasonosna formula za izbjegavanje svjetske literature.

Dva kilometra se pješačilo do plaže, pa su zamor i dugo kretanje djelovali spasonosno. Majka nije odustajala od namjere da me tjera na čitanje. Nije prestajala da mi namješta „Dejvida Kroketa" i naslovnu stranu te knjige pod nos. Dok je čitala, primijetio sam kako se smijulji. Nisam se upecao. Već na pola puta pri povratku s plaže, čitanju je zadat smrtonosni udarac:

- Azra, nosi me, ja ću ti se srušiti!

Nije bilo fer da majka nosi desetogodišnjeg klipana koji je bio visok gotovo kao i ona. Pošto nije bilo daleko do kuće, to mi je prošlo ovoga puta, ali za sutra je već bio skovan plan. Grupa mojih vršnjaka u luci je igrala vaterpolo. Bila je to juniorska ekipa lokalnog vaterpolo kluba.

- Moja stara želja je da treniram, ali šta ćeš ti kada u Sarajevu nema uslova!

To su, u stvari, bile riječi moga oca prevedene na moj jezik. On je devedeset posto slobodnog vremena koristio da priča o politici. Njegova omiljena tema bio je nedostatak smisla za društveni standard kod balkanskog čovjeka. Najveći adut za tu tvrdnju bila je činjenica da u gradovima nije bilo bazena. Iako se govorilo da su Pavle Lukač i Mirko Petrinić igrali vaterpolo na Bembaši...

Majka se upecala i otišla kod trenera vaterpolo kluba Makarske. Trener me pogledao i rekao:

- Zašto da ne, vidi ga, kad naraste biće veliki kao Veli Jože!

- To znači da visinom i stasom odgovaraš dinarskom tipu! - dodala je majka i bila ponosna pošto me je od djetinjstva kljukala voćem i povrćem,

ali i ribljim uljem od kojeg mi se povraćalo.

Nije bilo lako plivati i dodavati loptu, a kamoli šutati na gol. Kroz vodu, gdje mi je uglavnom potapana glava, dopirale su riječi Mladena Delića koji je bodrio naše plave:

- Naši plavi delfini deklasirali su reprezentaciju Mađarske sa 5:1, čestitamo Jankoviću, hvala ocu, hvala majci!

Uveče sam jedva stizao da pojedem krišku hljeba i kao pokošen padao sam na kauč, tako da je majka morala da me skida i položi na krevet. O čitanju do kraja ljetovanja u Makarskoj nije moglo biti ni riječi.

Posljednjeg dana u Makarskoj nije bilo sunca, a moj pogled je ostao fiksiran za more. Nije mi padalo na pamet kupanje i bilo mi je žao što godinu dana neću vidjeti oblo kamenje u moru. Zamišljao sam, gledajući kako mali talasi zapljuskuju kamenje na obali, kako izgleda plaža kada nema ljudi. Obuzela me tuga što neću biti tu kad bude padala kiša, pa da vidim kako veliki vjetrovi nose otkinute grane, čupaju šiblje i valjaju ga pustom plažom. A poslije toga da gledam kako sija sunce!

- Zbog takve tuge koja obuzme čovjeka ispod pupka, Rusi za stomak kažu *život* - rekao mi je jednom otac.

Kleknuo sam i pio more da bih učvrstio sjećanje na to ljetovanje.

Mali „daglasov“ avion uzletio je sa splitskog aerodroma, a mene su zaboljele uši. Kad se pritisak iz ušiju prebacio na oči, uplašen da će mi oči ispasti iz duplji, šapnuo sam da me Azra ne čuje:

- Ako mi ispadnu oči, onda nikada neću morati da čitam!

Dok sam mislio o tome, nije mi bilo mrsko što bi mogla da se desi takva stvar. Kad smo sletali na surčinski aerodrom, pucketalo mi je u ušima! Ko zna zašto je to dobro. Možda se pokaže kao dobar instrument protiv čitanja.

U Beograd i u posjetu tetki Ani, stigao sam sa ukusom morske soli. Njen stan nije bio daleko od Crkve Svetog Marka, a ulaz je bio prepoznatljiv po „Dušanovom gradu“, restoranu koji je bio nadaleko čuven po dobroj hrani. Terazije 6, tu je živjela moja tetka. Uzbuđenje me ispelo na prvi sprat. Dok je majka zvonila na vrata, obuzimala me je slatka jeza. Uvijek je tako bilo kada je trebalo da vidim nekoga do koga mi je stalo. Tetka je otvorila i oduševljeno me izgrlila. Kad god ugledam Anu, u meni se probudi pametnjaković:

- Lijepo izgleda ovaj tvoj Beograd kad nema ljudi!

- Beograd je najljepši u avgustu! - odgovorila je.

- Gdje su ti oni namršteni Beograđani?

- Oni sada plivaju u moru, ili okopavaju bašte roditeljima. Nego, reci ti meni, jesi li pročitao „Magareće godine“?

Postiđeno gledam u pod. U dnevnoj sobi u mene pilje male biste Šopena, Betovena, Dobrog vojnika Švejka, Mocarta. Tetka je službovala po svijetu, pa je donosila kući poprsja važnih tipova.

- Što si se umusio, slobodno reci, jesi li pročitao knjigu?

- Nisam, tetka! - potekle su mi suze, a kroz plač sam dodao: - Ko je vidio da se čita ljeti?

Ona se nasmijala.

- Smiri se, ljeto je prošlo, sada je već jesen.

Otišla je do biblioteke i vratila se s nekom knjigom.

- Ne valja ti koncentracija - rekla je tetka i pokazala mi knjigu „Auto sugestija“, koju je napisao Emil Kue.

Otvorila ju je i pronašla stranicu na kojoj je pisalo: „Svakoga dana u svakom pogledu napredujem“.

Pročitao sam to naglas i kroz smijeh rekao:

- Pa to nije istina!

- U tome i jeste stvar - odgovorila je tetka. - Je l' ti se sviđa?

- U stvari, to nije moguće!

- Šta nije moguće?

- Pa to, da svaki dan napreduješ u svakom pogledu nasmijao sam se ponovo.

- Onda lijepo ponoviš tu rečenicu sto puta, pa, bez obzira na to što misliš da nije istina, povjeruješ da jeste...

Majka je tog popodneva pozvala oca u Sarajevu i rekla mu:

- Ovaj naš sin samo ponavlja kako svaki dan u svakom pogledu napreduje i pilji u neku tačku na bijelom papiru, kaže, koncentriše se!

„Magareće godine“ su moja prva knjiga. U toj knjizi se otkrije da ljudi imaju dušu, pa ni meni nije bilo teško da povjerujem kako sam duševan. Glavni junak knjige je došao sa djedom na stanicu, ali je bez kucanja otvorio vrata moje duše još ranije, dok sam gledao u bijelu tačku. Kroz ta otvorena vrata prošao je mali Branko kad ga je djed vodio u konvikt. Prvi put je ugledao voz i pomislio da je to zmaj. To je bio početak, ali kada su kroz ta vrata počeli da defiluju, kao na vojnoj paradi za Titov rođendan, svi junaci Branka Čopića, bilo mi je jasno da i moja

teorija po kojoj nije logično čitati ljeti ima smisla.

Nemoguće je zaboraviti tu jesen i radost koju mi je pričinio Branko Ćopić, kao što, hvala Bogu, nije moguće zaboraviti ni fotografiju na kojoj stoji moj otac sa našim velikim piscem. Ta slika je nastala u hotelu „Evropa“ gdje su se sreli moj otac i Branko.

Kad je čuo kako je njegov sin pročitao prvu knjigu, Braco je u hotel „Evropa“ doveo fotografa Mikija Đuraškovića. Majka me svečano obukla i tramvajem dovela do hotela. Sladoled je bio dobar. Na trećoj kugli u glavnoj sali pojavili su se otac i Branko Ćopić. Nije izgledao onako kako sam ga zamišljao. Očekivao sam velikog Baju Bajazita, a ne ono malo Biberče. Kada je pružio ruku, bljesak blica sa foto-aparata zbunio je i mene i majku.

- Kaži kako se zoveš - rekla mi je Azra, uzela moju ruku i pružila je prema Branku Ćopiću.

Stisak njegove ruke nikad neću zaboraviti.

- Aleksa... Aleksa... Kalem - promućao sam.

- Reci čika Branku kakve su „Magareće godine“.

- Šta ima da mu govorim, on to bolje zna!

A onda mi je iznenada u glavu došla očeva priča o tugi koja obuzima čovjeka ispod pupka i o Rusima koji zbog toga za stomak kažu *život*. Držeći majku za ruku, ni sam ne znajući zašto, ispalio sam:

- Čika Branko, zašto Rusi stomak zovu *život*?

- Zato što iza pupka leži duša, a života nema bez duše! Ovdje! - pokazao je na moj pupak i zagolicao me.

Nasmijao sam se, a on mi je šapnuo:

- Treba paziti...

- Znam, da mi se duša ne prospe!

- Nije! Čuvaj dušu da je neko ne pojede!

Kud god krenem u svijet iz Sarajeva, valja proći Beograd. To je moja veza sa svijetom. Uvijek se tu rado zaustavljam, prespavam kod tetke Ane. U centar grada put vodi preko Brankovog mosta. Svaki put, dok prelazim taj most, ugledam čika Branka. I mašem mu. Mašem ja njemu, ali maše i on meni.

Kada je Branko Ćopić stigao prvi put u Beograd, zbog nesporazuma prijatelj ga nije po dogovoru sačekao, pa je svoju prvu noć u prestonici prespavao ispod mosta Aleksandra Karađorđevića. Mnogo godina kasnije, kada je njegovu dušu razjedala jugoslovenska drama, on je požurio da na

prečac završi sve poslove. Uplašio se za sudbinu Nikolettine Bursaća, Baje Bajazita, Ježurka Ježića, Duleta Dabića.

- Šta će biti sa mojim junacima ako se sve ovo sruši? - pitao se i nije znao odgovor.

Zbog toga je jednog dana krenuo na mjesto gdje je prespavao svoju prvu noć u Beogradu. Nema ko ga tada nije pozdravio. Neka žena je gledala za Brankom iz znatiželje, zastala je, a onda je iznenađeno mahala dok je on koračao ka drugoj strani mosta. Zaustavio se i prije nego što je zakoračio preko ograde mosta, Branko je utledao tu ženu. Vidio je da mu maše, da želi da ga pozdravi. Okrenuo se prema njoj, odmahnuo i skočio, ne u Savu, već na beton.

Slutim da je neko čika Branku pojeo dušu.

U ZMIJSKOM ZAGRLJAJU

I

Bio je to vječni mladić Kosta. Ležeći na magarcu vješto je održavao ravnotežu na sedlu. Osmijeh mu nije silazio sa lica ni kada je spavao. Tako su pričali njegovi cimeri iz kasarne. Nije mu lako odrediti godine. Ni mlad ni star. Visok čovjek, pravilnog nosa iznad kojeg su stajale velike plave oči, do kojih je sa punih usana, kao ukras, redovno stizao taj zarazni osmijeh.

Magarac je kaskao, a Kosta je gledao u nebo i pjevušio neku narodnu pjesmu, dok mu je glava poigravala pokrivena vojničkom šapkom. Gledao je kako se na jednoj strani uspinje veliki Mjesec, a na drugoj nestaje veliko Sunce. Najednom, magarac stade, a Kosta u padu jedva doskoči na prašnjavi put. Pogledao je ispod nogu i ugledao zmiju. Šarena i opasna, ona je isplazila jezik. Magarac nije spuštao pogled, samo je blago pomjerio uši gore-dole i kao da je čitao Kostine misli, znao je da treba nepomično sačekati da zmija nestane u kamenjaru. Šarka se nije micala, a Kosta iz sedla izvuče pušku, napuni cijev metkom i nanišani. Polako povuče okidač, ali najednom zastade.

Jednom davno djed mu je rekao:

- Ne treba dirati zmije!

- Kako ne treba? - čudio se mladi Kosta.

- Lijepo, one su nas navele na grijeh, ali kad je trebalo da napustimo raj, pošle su zajedno s nama!

- Pa šta, treba čekati da me ujede i da umrem u mukama od otrova?

- Što bi ona tebe ujela ako je ne diraš?!

Tako je bilo i sada. Ostao je nišaneći, dok je zmija odmicala prašnjavim putem i nestala iza prvog grma.

Kada je vodeći magarca Kosta ušao u selo gdje je svakodnevno nabavljao mlijeko za kasarnu Uvijeće, vidjelo se obično hercegovačko stanište: jedna krava, stablo, žena, pas i kuća kraj štale. Obično je mlijeko za kasarnu sipala džangrizava baba. Sada pred njim stoji kršna

Hercegovka. Gleda u njega očima srne i on pomisli da izgleda baš kao srna u trenutku kad je osvijetle farovi automobila koji samo što nije udario u nju. Muze kravu pa zastane.

Skinuo je vojničke manjerke sa magarca i zakoračio u štalu.

- Mlada?!

- Davno bilo, sad se spominjalo.

- Nisam vas ranije viđao?! - reče preneražen njenom ljepotom.

- Dobro su me čuvali!

- Od čega?

- Od svega, mladoženja, lopova, ljudi! Čekali su pravu priliku...

- Pa, jesu li te sačuvali?

- Čak i od života!

Na drugoj strani dvorišta stara majka, takođe kršna, ali namrgođena žena, prenosila je uplašteno sijeno u štalu. Mlada se osmjeivala Kostu.

- Je li, kako ti to bleneš?

- Ne blenem, baba!

- Nemoj više da te opominjem, ha!

- Dug je put, zabole me leđa od jahanja, pa se istežem, okrećem lijevo-desno, a vama se učini!

- Misliš, boli te guzica?

- Pa, i to.

- Ima za to lijeka, nabraću ti ja bokvicu!

- Da stavim na guzicu!

On se nasmijao pomislivši da je ova šala znak dobre volje.

- Ti znaš ko je Zaga Božović?!

- Ne znam.

- Nemoj da se praviš lud! Nisi čuo za mog sina?

- Pričalo se o nekom Božoviću koji ratuje za pare u Iraku?

- Taj! Samo nije više u Iraku, prebacilo ga u Avganistan!

- Pa da, ko nije čuo za njega!

- Ne zvjeraj u nevjestu i ne igray se životom!

- Ma kakvi, ja to samo nako!

Dok je natovarao mlijeko na magarca, uspio je da prošvercuje jedan pogled ka Mladom i da ukrade njen osmijeh. Zatim se okrenuo i sa manjerkama natovarenim na magarca, krenuo dolinom.

Jahao je na magarcu naopačke, gledao unatrag prema selu i mislio na

Mladu, dok se na horizontu smrkavalo. Na nebu su dva sokola izvodila svoju akrobatsku tačku. Pomislio je da to čine u ljubavnom zanosu. Uživao je u tom prizoru i odmah zaželio da i on tako slobodno vitla nebom. Samo što je trepnuo okom, na nebu je ugledao sebe kako leti kao ptica. Odmah je i Mlada poletjela. Onda je magarac zastao kao ukopan. Ugledao je zmiju koja je izmigoljila iza kamena. Za njom, izašla je iz šipražja još veća. Zaustavio je magarca i gledao ih bez straha, ali s poštovanjem. Pažljivo je zavukao ruku u manjerku, zahvatio mlijeka i koliko ga je stalo na dlan prosuo po prašnjavom putu. Gledao je okolo kao radoznali dječak, pa je isto ponovio. Prosuo je još jednu šaku. Zmije nisu reagovala. Pažljivo je sišao sa magarca, okrenuo sa njim čitav krug i onda nastavio put prema Uvijeću. Kad su Kosta i magarac odmakli i došli do strmine koja se spuštala prema Uvijeću, zmije su i dalje stajale nepomično.

Skriven iza grma kantariona, Kosta je izvadio durbin i tražio zmije u daljini. I, gle čuda! Ugledao ih je kako srču mlijeko s prašnjavog puta. To je samo pojačalo njegov prostodušni osmijeh i oduševljenje koje je izražavao svaki put kada je imao i najmanju priliku za to.

Kada je ušao u selo, još pod utiskom događaja sa zmijama, vidio je kako vojska i seljaci duž doline podno sela iz rovova brane svoja ognjišta od neprijatelja. Bilo ih je i svuda po brdima iznad Uvijeća. Kosta je vješto izbjegavao metke snajpera na tom putu. Toliko je poskakivao, uvijao se, saginjao, uspravljao, da mu se najedanput učinilo da pleše, a kako je navikao na takvo kretanje, osmijeh na licu samo mu se pojačao i kao da je to pomagalo da izbjegne metak i sigurnu smrt. Stigao je da magarca uvuče u štalu, a manjerke iz kojih se prosipalo mlijeko dok je trčao, začas je dopremio u kuhinju i stavio kuvaru na sto. Snažnu pucjavu kuvar je dočekao pod stolom.

- Neće te metak, Bog te čuva!

- U mom selu kažu da Bog nije ćorava mačka, zna šta radi... Kakvu sam ženu sreo!

- Gdje?

- U selu gdje kupujem mlijeko.

- Znam, to je Zagina nevjesta. Samo, džaba joj ljepota! Ostariće u čekanju mladoženje!

- Možda ga i ne dočeka.

- Ne igraj se, taj je opasan ko zmija! - kuvar je samo slegnuo ramenima, a Kosta je htio da ga odobrovolji vidjevši koliko je uplašen.

- Budi mudar kao zmija i pitom kao golub, kažu jevanđelja - rekao je pop koji je pored sveštenečke dužnosti u selu bio i kuvar.

- Džaba ti jevanđelja, treba da vidiš šta djeca rade na trgu - reče jajoglavi vojnik guleći krompir.

- Šta rade?

- Uče zmije da puše!

- Zmije puše cigarete?!

Njih trojica se izvukoše iz kuhinje i zaklonjenom stranom sela brzo su stigli na čošak odakle se vidio mali seoski trg. Tu su dječaci i djevojčice provodili slobodno vrijeme, a to je značilo čitav dan, pošto škola nije radila zbog rata. Iz džepa kaputa, plavušan naslonjen na stablo, izvadio je šarku držeći je za vrat. Ona je krivudala repom, a on je iz usta uzeo upaljenu cigaru i stavio je u grkljan zmiji. Sve je to proticalo uz divljenje djevojčica koje su sa pomiješanim osjećanjem straha i zadovoljstva gledale šta radi plavušan. Svi su se iznenadili kada je druga zmija naduta od dima i ne mogavši da ispusti dim cigarete, pukla kao petarda.

- Što ovo rade?

- Djeca ko djeca, igraju se, šta će drugo!

- Šta im je zmija kriva? - pitao je prostodušni pomoćnik.

- Zbog nje nas je Bog istjero iz raja!

- Ali ni ona nije ostala u raju - Kosta je govorio kao njegov djed.

- Tako je! Pošla je s nama!

- Nisu naši računi s njom čisti, čim ih djeca maltretiraju!

Pod utiskom raja i pakla, ali i pitanja gdje će on završiti kada za to dođe vrijeme, Kosta se uputi svojoj kući.

- Ima li realne šanse da stignem do raja? - pitao se kada mu snajperski metak prozvižda kraj glave.

Samo što je Kosta promolio glavu iza čoška odakle je htio da skrene prema kući, metak mu za jedan milimetar promaši glavu, ali mu zakači uho! Pao je i onda se četvoronoške vratio nazad da pokupi uho sa zemlje. Uvukao se u kuću puzeći. U zamračenoj sobi odgorijevala je vatra, a on je uzeo čist peškir i zamotao ostatak uha.

U noći je gledao kako kroz njegov prozor blješti svjetlost granata i bio srećan kada bi povremeno pred njegove oči sa novim detonacijama

stizala kršna ljepotica koja muze kravu. On žmiri, a ona gleda i svojim osmijehom grije ga u duši, ali i hrabri, rastjeruje strah, igra se s njim kao što vjetar prašinu vitla i nosi. Svaki put kada bi granata osvijetlila sobu, on bi ugledao ženu raskošne ljepote u drukčijem položaju. Držao se za uho i zamišljao slike koje su mu umanjivale bol.

U cik zore Kosta je krenuo iz kuće. Iskoristio je primirje kad nije bilo snajpera. Dok se na magarcu penjao uz kamenitu stazu, držao je svoje uho zavijeno u peškir na dlanu i tako izašao na put. Hodao je i gledao ispred nogu nadajući se da će vidjeti zmiju.

Tek kada je zamakao na strminu koja se spuštala ka susjednom selu, zaustavio se i ponovo, skriven iza velike stijene, pogledao unazad. Nageo se prema putu i posmatrao stazu kojom je upravo prošao. I, gle čuda, opet su zmije napravile u prašnjavom drumu korzo!

- Čekaju da ih nahranimo mlijekom - rekao je magarcu.
- Čudo neviđeno! - odgovorio je magarac.
- Šta?! Jesam li te dobro čuo?
- Jesi!

Lako je Kosta povjerovao da magarac s njim priča.

U selu nije bilo namrgođene starice, pa je Mlada izašla iz kuće i prihvatila manjerke. Kosta je razmotao peškir i izvadio komad svog uha. Zaprepašćena, ona se okrenula prema livadi i ovcama koje su pasle u daljini.

- Da sačekamo babu, otišla je na pijac da proda sir i mlijeko?!
- Imaš li iglu i konac?
- Imam!
- Spali iglu na vatri da se ne inficira! I ponesi rakije!

Ona je potrčala u kuću, a on je kuhinjski sto ispred kuće dogurao do bunara. Ispružio se preko stola tako da mu je glava visila nad bunarskim otvorom. Mlada je stajala nad njim.

- Okreni se potrbuške - rekla je ona, a Kosta je odmah tako učinio.
- Neće vidjeti koliko me boli - pomislio je. Lakše će ti biti da šiješ! - rekao je i shvatio da nepotrebno brblja.

Ona mu je očistila uho rakijom. Kosti je od bola potekla suza i poletjela u vodu na dno bunara. Njemu je bilo lakše da gleda kako suza putuje na dno bunara, da zamišlja kako i sam s njom putuje, jer je tako pred Mladom sakrivao koliko ga boli. Kada je suza dotakla dno bunara, on

se nasmijao, a ona je zašila prvi šav i tako vratila uho na svoje mjesto. On je i dalje gledao u dubinu bunara. Na mjestu gdje je pala suza pojavio se bijeli leptir. Jedva je doticao vodu i onda se spiralno leteći vraćao natrag. Na kraju je leptir sletio na njegovo rame. Mlada je zašila uho.

Kosta ponovo sjedi naopačke na magarcu, zavijene glave i napunjenih manjerki. Gleda prema Mladi koja ostaje sama, a šarplaninac joj ne da da mu mahne, da učini ono što priliči osobi koja tone, vidi se to na njenom licu, u veliku ljubav.

Na prašnjavom putu kojim su se kretale jedino zmije i Kosta sa svojim magarcem, nije bilo nikoga, čak ni orlova koji su nadlijetali ovaj teren. Kosta je usporio hod, smirio magarca i nasuo mlijeka na dlanove desne i lijeve ruke. Kao seljak koji sije žito, on prosipao je mlijeko po prašnjavom putu. Nije znao zašto, ali to mu je stvaralo spokoj, njegovim licem je carevao osmijeh. Osjetio je da ljubav koja se rađa ne može biti zaustavljena. Došao je na kraj zaravni, na mjesto gdje je put padao ka selu Uvijeću. Zaustavio se i ovog puta nije mu trebao durbin. Stajao je leđima okrenut neko vrijeme i onda je polako pogledao nazad. Vidio je golim okom kako zmije, njih pet, srču mlijeko. Među njima se isticala velika zmija čije tijelo je promaklo između dva kamena, a kada je ugledao njenu glavu, veoma se iznenadio.

Na ulazu u selo bilo je mirno. Iz daljine su dopirali rijetki pucnji neprijateljske vojske. Samo su artiljerci iz rovova u dolini grurali granatama iz starog topa, a branioći Uvijeća pucali su na drugu stranu. Kosta je došao do kuhinje sa zadnje strane i skinuo manjerke s magarca. Ubacio ih je u kuhinju u kojoj su kuvari vrtili varjačama po velikim kazanima i jedva su se vidjeli kroz oblake pare. Jedan od kuvara mahnuo je rukom prema Kosti, izvadio usnu harmoniku izrađenu od drveta i rekao mu:

- Slušaj me sada!

Dok je svirao, uokviren parom, kuvar kao da nije bio dio ratne realnosti. Najednom, kao da se oslobodi. Vještina s kojom je taj čovjek svirao melodiju, nogama dajući ritam, a onda sve to upotpunjujući pokretima tijela, učinila je da sve izgleda kao neki moderan ples. Kosta je prvo udarcima noge o pod pratio ritam, a onda je izvadio svoju kazu i sam

počeo da svira poznatu melodiju. Čitav prizor pretvorio se, najednom, u cirkusku tačku i tako usred potmule tutnjave topova stvorio dobro raspoloženje.

Prva jesenja kiša je već iste noći zamijenila udare topovskih granata i padala je čitavu noć. Rat je zbog nevremena privremeno zaustavljen. Ujutro su seoske žene brale grožđe u vinogradu, pa ga odmah prenosile u kade. Kad bi taj posao završile, bosim nogama su gazale grožđe u kadama, a muškarci su spremali kazan za vino. Ovo je bio jedini pouzdan znak da je stigla jesen, iako je još bilo neobično toplo.

Kosta i njegov magarac već su u cik zore bili na svom starom putu ka selu i mjestu gdje su za braniocce Uvijeća nabavljali mlijeko. Kosta je gledao ispred svojih stopala, ali i ispred kopita magarca. Samo zagonetan osmijeh stvarao je utisak da on zna kako su zmije već tu i kako čekaju da im sipne malo mlijeka na prašnjavi put.

Kada je izašao na uzbrdicu, pogledom je tražio Mladu, ali nje nije bilo! Samo je stara stajala sa već pomuženim mlijekom u ranjikama i gledala u njega poprijeko.

- Danas ste sami? - rekao je.

- Jesam!

- A Mlada, gdje je ona?

- Sin Zaga se vratio, ti sad gledaj kako ćeš, oni se nisu dugo vidjeli!

- A, to...

- Pokupi mlijeko i ne osvrći se više!

Dok su presipali mlijeko iz ranjika u manjerke, iza rešetkastog prozora Kosta je ugledao uokvireno lice Mlade. Gledala je u njega. Iako tužnog izraza, bila je ljepša nego ikada ranije. Da li zbog toga što je stajala iza prozora i što je staklo umekšavalo njeno lice, činilo mu se da gleda u vječnu ljepotu. Disao je ubrzano, osmijeh mu se vratio, a kad je uhvatio njen pogled, zavrnuo je šeretski brkove. Pošao je natrag. Ispratili su ga strogi pogledi babe i osmijeh Mlade. Kada je izašao na ravan gdje su carevale zmije, sjetio se melodije koju je sinoć izveo kuvar. Počeo je da pleše i okreće se oko sebe. Izvadio je šuplju cijev, svoj instrument kazu i zasvirao onu kuvarevu najnoviju pjesmu. Onda je rukama zahvatio mlijeko i ne prestajući da pleše prosipao ga po prašnjavom putu.

- Avenija zmija - rekao je Kosta glasno.

Dok je srećan zamicao niz strminu, učinilo mu se da zmije nisu više onako male kao kada im je prvi put prosipao mlijeko.

- Čudo neviđeno - rekao je magarac.
- Šta sireko?
- Čudo neviđeno!

Na ulasku u selo bio je iznenađen stanjem stvari. Kao običan intendant, on je malo znao o stanju na frontu. Ali sada, evo, najednom su puške zamijenjene gitarama, topovi kontrabasom i bubnjevima, a violinist je svirao i pravio salto sa violinom. Seljaci i vojnici pljeskali su od radosti, a jedan krezavi vojnik je bacio kapu i stavljajući šešir na glavu vikao:

- Oslobođenje! Pobjedaaa! Gotovo, potučeni sudo nogu!!!

Pod svjetlom sijalica na seoskom trgu i mlado i staro slavilo je pobjedu. Kosta je prišao kuvaru.

- Kako to najednom?

- Šta kako? Šta najednom? Opsada traje godinu dana! Pobjeda, brate, oduvali su ih naši do mora, predao se kod njih i posljednji prašinar!

- Ako je rat gotov, nikada je više neću vidjeti pomislio je.

Kosta je istovario mlijeko u kuhinju i oprezno se izvukao napolje. Kako da povjeruje da je više nikada neće vidjeti?

Kad je banuo na trg u Uvijeću, tamo je slavlje dostizado vrhunac. Orkestar je vojsku i seljane vezao svirkom i pjesmom, nebo se prolamalo od ljudskih glasova, vatrometa, a melanholija slovenskih partitura miješala se s pobjedničkim podvriskivanjem. Ljudi su pjevali zagrljeni u krug, a Kosta im se pridružio. Razdvojio je prvo dva vojnika, a onda se ubacio između njih.

Iz nostalgične pjesme krug je pretvoren u kolo. Kolo se razvijalo i širilo unedogled, povezujući najednom sve uličice, svaku kuću Uvijeća. Čudna struja iz tople hercegovačke zemlje prelazila je u noge koje su se plele, a krv se širila kroz lanac vrelih ruku, desetine ljudi pretvorile su se u jedinstveno biće, grijano istom krvlju, nošeno istim ritmom. Kostu uhvati vrtoglavica od igre u kolu, gledao je u nebo i zaželio da vidi Mladu.

Kao da mu je nebo uslišilo želju, spustivši pogled prepoznao je u gužvi Mladino lice. Igrala je kolo sa nepoznatima, a onda je ugledala Kostu. Kroz gužvu se probio do Mlade i uhvatio je za ruke, a ona je

oborila oči od bojazni da pogledom ne oda slast koja je ispunjava u igri. On nije oklijevao ni tren. Držali su se za ruke i prvi put je vidio da ga ona zaljubljeno gleda.

- Laže stara, nije došao Zaga!

- Znam!

- Ja njega ne volim.

- Koga voliš?

Mlada je podvriskivala, a Kosta se u jednom trenutku izdvojio iz grupe i od radosti, a u ritmu kola, napravio salto napred i nazad.

U Kostinoj kući bilo je tiho, jedva da se čuo glas posljednjeg pjevača, a pijani glasovi dopirali su sasvim nerazgovijetno kroz otvoreni prozor kroz koji se vidjelo kako svjetla pobjedničkog vatrometa padaju s neba kao zvijezde. Mlada se polako skidala, Kosta brže od nje. Osvijetljeni samo svjetlošću spolja, gledali su se. I kada su njihove usne bile sasvim blizu, razbivši prozor u Kostinu kuću, sa kuburom u ruci, banula je baba.

- Rat možda jeste završen za tebe, ali za mene nije!

- Neću kući!

- Hoćeš, kurvo! Mladoženja te čeka kući!

- Kurvo matora, lažeš!

- Ne lažem! Ili ćeš kući, ili ću te ubiti?!

- Neću!

Stara je izvadila kratež i uperila ga u Kostu, a onda je Mlada istrčala van i bijesno zagrabila kamenjarom. Stara je pošla za njom. Kosta je trčeći navlačio pantole i košulju. Lako se uzverao uz kamenu strminu i vidio da stara sustiže Mladu. Zaustavio se kada je ova uperila kuburu u njega.

- Nazad, ona ima muža!

Kosta je prvi put shvatio kako bi život mogao da žrtvuje zbog Mlade. Čula su mu šaputala da je ovo samo mali zaplet u ljubavnoj priči koja slijedi i mirno se vratio u selo.

Dok se po selu i dalje pijančilo, na mjesečevoj svjetlosti vidjele su se sjene deset vojnika neprijateljske vojske koji su se prikradali i jedan za drugim ulazili u rov. Lako je savladan prvi stražar! Niko te večeri nije čuo njegov jauk, niti je iko od seljana vidio kako su još trojica stražara zadavljeni, a da pri tom nisu pustili ni glasa. A kako bi i mogao čuti, kad se u selu pobjeda i dalje slavila s nesmanjenom radošću i još većom

bukom.

Jutro je i to je vrijeme kada Kosta natovara magarca. Ostaci sinoćnje zabave bili su vidljivi na sve strane. Kuvar je bio budan i nasmijan kao i uvijek, čistio je kuhinju dok je Kosta uzimao manjerke.

- Još koji dan, pa će i ovome doći kraj - rekao je kuvar.

- Nemoj, molim te!

- Kraj rata, druškane, potpisan Međunarodni sporazum, ode vojska, počinje život!

Na poznatom putu vidio je zmije i među njima jednu posebno krupnu. Kosta je znao da zmije sada već nestrpljivo čekaju da se on pojavi i da im sipa mlijeko na put.

Pažljivo je zakoračio u selo. Samo što je vezao magarca i skinuo manjerke, iz štale je izašao Zaga. Nosio je ranjike napunjene mlijekom i dobronamjerno pružio ruku Kosti. Zbunjen, Kosta mu je pružio ruku, a na njegovom licu nije se vidjelo koliko mu teško pada ovo poznanstvo.

- Ti si Zaga Božović?!

- Kako znaš?

- Ko ne zna Zagu Božovića, ratnika, junaka!

Kamion „tamić“ škripeći zakoči pokraj kuće i neka dvojica odmah počеше da istovaraju stolove i stolice. Mahnuli su Božoviću.

- Spremate slavu?

- Ženim se, junačino, čekala me da se vratim sa fronta sedam godina!

- I dočekala - dodade Kosta, a glas mu utanjio i grlo se zgrčilo od tuge.

Ne da se vojnik Kosta. Još jačim osmijehom pokri tugu koju je krv munjevito raširila svuda po tijelu.

- Svaka čast, a gdje je Mlada?

- Odvela je baba u Trebinje da kupe vjenčanicu!

- A ti, jesi l' spremio odijelo?

- Markirano, kupio na fri-šopu u Abu Dabiju, prva liga!

Kosta se okrenuo i pošao nazad u selo. Osvrtao se, a ispred kuće već su zastirali stolnjake za svadbu i uvertali sijalice u sijalična grla. Nadao se da će ugledati Mladu. Sve je čuo i vidio, ali mu nešto nije dalo da povjeruje kako je došao kraj njegovoj ljubavnoj priči. Kao što je, uostalom, bio sumnjičav prema kraju rata i onoj iznenadnoj proslavi u selu. Nije gubio nadu da će ponovo sresti Mladu, pa je osmijeh kao

najbolja potvrda te nade i dalje ukrašavao njegovo lice.

Tek kada je zakoračio na Aveniju zmija, iznenada se uplašio da više nikada neće vidjeti Mladu. Zaplakao je. Pokunjen, gledao je u noge i htio da put do Uvijeća traje čitavu vječnost. Vidio je svoje suze kako kaplju u prašinu i kada je čuo jaku pucjavu iz pravca Uvijeća, potrčao je. Odmah se sapleo i pao. Tek na zemlji je ugledao da su mu stopala uvezana repom velike zmije. Nije uspio ni da se okrene, a zmija se već uvila oko njegovog tijela. Izbezumljenog lica pokušavao je da se pomjeri i bespomoćno tražio izlaz. Znao je Kosta da u najtežim trenucima zadrži prisebnost, Uzalud, bio je zarobljen kao u ružnom snu kada ne može da se pokrene. Stiješnjen neviđenom snagom, pomislio je da to prevazilazi sadržaj i najstrašnijeg sna. Svaki njegov zglob je bio ukliješten kao da je čitav u stolarskim stegama. Prvi put je osjetio i najmanju koščicu u svom tijelu. Bio je potpuno nemoćan. Ruke i noge nije mogao da pomjeri ni milimetar. Učinio bi bilo šta što bi moglo da ga oslobodi iz zagrljaja zmije. Tada je pomislio:

- Tako mi i treba, dobro se ne vraća dobrim!

Uspio je na petama da se pridigne i krene u kotrljanje zajedno sa zmijom nizbrdo. Izbezumljen, gotovo sa strahopoštovanjem gledao je u njenu glavu kada su se zaustavili kod velike stijene. Čekao je da ga ujede. Krv mu se sledila i osjetio je kako se svaki djelić njegovog tijela hladi. Najednom, učini mu se kao da zmija popušta. Gledao je u njenu glavu i osjetio čitavim tijelom njen hladan zagrljaj. Glava joj je bila veća od njegove šake! Pružala je jezik i on je potpuno skamenjen čekao da ga ujede. Pomislio je da će je nadmudriti. Pošto je popustila, on je napravio nagli pokret da bi se oteo i pobjegao iz njenog zagrljaja. Ali zmija je reagovala munjevito. Sada je stisak bio mnogo jači. Ponovo se koprcao, sada već bez straha, pomiren sa smrću, mumlao je i okretao se lijevo-desno, ali nije mogao da ponovi kotrljanje. Kostii se zgrčiše, nabreknuše vratne žile, a trbušni mišići počеше da se kreću kao da će povratiti. Jedino je povremeno uspijevaao da smanji dodir tijela sa zmijom. Ali poslije samo nekoliko sekundi, vratio se hladan zagrljaj smrti. Osjetio je kako se hladi. Zmija je pokupila svu toplotu koju je krv širila njegovim venama. I pored sile koja je svakog sekunda oduzimala po jedan dio njegovog tijela, čuo je kako jenjava pucjava u Uvijeću. Prepustio se zmiji, uhvatila ga je samrtna ravnodušnost. Njegovo beživotno tijelo i oči u suzama nagovijestile su kraj. Miris paleži dopirao je do njegovih nozdrva.

Na vrhuncu nevolje ništa drugo mu nije preostalo nego da se još jednom osmjehne i tako se oprostí od života. Tada se desilo jedino što nije očekivao, zmija je nestala istom brzinom kojom se obmotala oko njegovog tijela. Jedva je uspio da uhvati pogledom njen rep ispod velike stijene. Nije vjerovao vlastitim očima, uspravio se i dodirujući svaki dio svog tijela, htio je da potvrdi svoju materijalnost, jer se prije samo nekoliko sekundi opraštao sa životom.

Strčao je brzo niz stranu kojom je toliko puta stizao u selo. Zaustavio ga je dim koji se pretvarao u oblak. Njegovo selo je gorilo, dim je sukľao iz kuća. Utrčao je u štalu i okrznuo tijela obješenih vojnika. Povrati kada je na kuhinjskom stolu ugledao otkinutu kuvarevu glavu. Na seoskom trgu, gdje su sinoć slavili pobjedu, dijete nabijeno na krst, a na metalnim šipkama za noge obješeni kuvar i njegovi pomoćnici. Bio je isuviše slab i na trenutak se prepusti očaju. Kleknuo je i zaridao.

- Zmija mi je spasila život! Niko mi neće povjerovati! Nije mi dala da se vratim u pokolj - prolazilo mu je kroz glavu.

Ridajući i tresući se potrčao je uzbrdo. Kada je stigao do magarca, skinuo je manjerku s mlijekom. U Aveniji zmija prosipao je mlijeko i plakao, dizao kamen jedan za drugim, veći pa manji, sve u nadi da će naći zmiju koja mu je spasla glavu! Jedina misao koja je vukla naprijed kao najснаžnija sila na svijetu, bila je nada da je Mlada živa.

II

Kad je Kosta zakoračio u selo, u njegovom pogledu isprepleli su se nada i užas! Bio je spreman da pogleda u oči Mladu i oprostí se od nje, a ugledao je spržene svatove za svadbenim stolom. Kao da su uništeni lavom iznenada izlivenom iz vulkana, sprženi svatovi sjede za stolom, a ugljenisani ljudi zaustavljeni u običnim radnjama! Stara majka je stajala sa flašom sablasno otvorenih očiju ugljenisanog lica i gledala pravo u Kostu. Mladoženja je zaustavljen na stolici u pokušaju da ustane. Izgleda da je neko bio brži i lukaviji ratnik od njega. Sada je nadaleko čuveni ratnik Zaga Božović sjedio probušene glave, vidjelo se da je ubijen stručnom rukom. Neko je stigao iz daljine i osvetio se.

Kosta je zaobišao svatove i nogom odškrinuo vrata kuće. Nikoga nije bilo u kuhinji. Popeo se na sprat. Sve je bilo pusto, samo je kapak na

prozoru, guran vjetrom, sablasno udarao u zardale zaptivke. Onda je čuo glasove u daljini. Brzo se uspenrao merdevinama u potkrovlje. Najprije nikoga nije ugledao, a onda je vireći kroz razmaknute talpe vidio kako tri vojnika naoružana automatskim puškama i bodežima pretražuju okolinu. Jedan od njih, najniži rastom, drukčije ih nije bilo moguće razlikovati pošto su im lica prekrivena maskama, spaljivao je kolibu, a druga dvojica kretala su se unazad, prema štali. Onaj najviši iznenada se okrenuo prema kući i Kosta se sageo. Strčao je u prizemlje i shvatio da mu život visi o koncu. Morao je munjevito da pronađe skrovište. Glasovi vojnika su bili sasvim blizu. Na izlazu iz dvorišta najednom je čuo svoje ime.

- Kosta, Kostaaa - izobličeni glas je stizao do njegovog uha.

- Gdje je Mlada? - pitao se i osvrtao unaokolo.

- Kosta... Kosta... - čuo je i dalje glas koji je ličilo na Mladin.

Osjećanja straha i užasa blokiraju mu čula. Kao da nije dobro vidio niti dobro čuo. Sve što ga okružuje pretvara se u nesigurnost i u nevjericu. Ispred njega se lome vrijeme i prostor, a sve što vidi i čuje neka skrivena sila pretvara u očaj. Vlastite misli, kratke i rastrgane, kratile su mu dah i stvarale neodlučnost.

- Sve je ovo priviđenje - pomislio je, ali je onda čuo bat vojničkih koraka i zveckanje metala koje prati te izvježbane korake i čini ih zastrašujućim.

Kretao se unazad, strah od vojnika je rastao, ali je sve razgovjetnije čuo ženski glas. Sada je bio siguran da ga Mlada doziva. Krećući se unazad, on butinom okrznu bunar, pogleda u bezdan i na dnu bunara ugleda Mladu. Odmah je povukao kantu čekrkom, sjeo u nju i započeo spuštanje na dno. Teško je rukama usporavao hod lanca, a kada je čuo povike vojnika, raširio je ruke, pustio se i padao na dno bunara. Bio je to jedini način da izbjegne smrt. Pljusnuo je u vodu i dok ga je potisak vraćao na površinu, Mlada ga pod vodomuhvati za kaiš. Zagrlio ju je i poljubio, a ona je pokazujući prema vrhu prepolovila dugačku muštiklu. Oboje su neosjetno izbacili svoj komad muštikle iznad vode i tako udisali kiseonik.

Nad vodom i nad njima dvoma, najednom se pojavio isti onaj leptir koji je pratio njegovu suzu kad mu je Mlada zašivala uho. Uzburkana voda se potpuno smirila, leptir je poletio prema kružnom otvoru bunara i svjetlosti koja je odande blještala. Vidjelo se jasno u vodi, kao u ogledalu, kako se tri vojnika nagingu u krug bunara. Najniži među njima uvukao je

cijev puške u bunar i zapucao.

Leptir prekinu let i prilijepi se na zid bunara. Mlada je odgurnula Kostu, meci su prodirali između njih, gubili silu pod vodom i kao bezazleni kamenčići padali na dno bunara. Sva tri vojnika iščekivala su da nešto mrtvo ispliva iz vode, a leptir je krenuo u svoj spiralni let ka svjetlosti. Brzo je stigao do vojnika i zbunio ih vrteći se oko njihovih glava. Sva trojica, kao po komandi, okrenuše se prema čekrku na koji je leptir sletio. Nekoliko sekundi leptir je oklijevao, a onda je ponovo počeo da oblijeće oko šljemova. Izgledalo je kao da je leptir htio da ih začara. Najviši među njima pokušao je da ga pljeskom dlanova zgnječi, ali mu nije uspjelo, leptir se lako spustio na šljem drugog vojnika. Onda je vojnik u sredini polako digao ruku, udario po šljemu najnižeg i promašio, leptir je sletio trećem na glavu. Srednji se nasmija, a leptir nastavi da se poigrava sa vojskom. Jedan od njih skoči da ga ugazi, ali tako jako da je ne samo promašio, nego i uganuo nogu. Onaj najniži krenu da ga rukom uništi. Potrčaše sva trojica za leptirom. Nošeni ratničkim bijesom, vojnici se sudariše, a leptir stade na šljem posljednjeg u nizu, onog najmanje agresivnog. Najniži rastom ugleda leptira na šljemu ratnika pored sebe, skide svoj i svom snagom oplajvazi po šljemu kolege. Pogledaše se vojnici. Onaj što je dobio udarac u šljem od bijesa udari šamar kolegi, a onaj treći nastavi da trči za leptirom koji je krivudao poljem.

Svaki put kada bi zastao na ljekovitoj travci, vojnik bi pomislio da je njegov i bacio bi se kroz vazduh. Naravno, uvijek bi promašio. U jednom trenutku ratnik poskoči od zemlje i baci se na leptira kao golman fudbalskog tima. Poleti vojnik kroz zrak i stisnu šaku. Učinilo mu se da je to posljednji leptirov let. Dok je on slavodobitno širio ruke, leptir je i dalje letio, tu, nadohvat ruke. U međuvremenu, ona dva vojnika krenuše u obračun zbog udarca šljemom. Izbi prava tuča:

- Zašto si me udario?
- Nisam tebe nego šljem!
- Jesi, mene si udario, mene niko ne smije da udara!

Dok su se plaćene ubice obračunavale s leptirom, Kosta i Mlada su se s mukom iskobeljali iz bunara. Gledaju se i smiju, pa odluče da šmugnu iza kuće i nestanu u polju. Vidjelo se kako njih dvoje trče kroz valovitu livadu, grabeći prema šumi koja se nazirala na kraju poljane. Dvojica vojnika koji su se dograbili zbog leptira, ugledaše Mladu i Kostu. Čas ih

vide, čas ne vide. Nataknuše šljemove na glave, pokupiše puške i dadoše se u potjeru. Kada je to vidio onaj visoki koji nikako nije uspijevaao da okonča bitku sa leptirom, on potrča do mjesta gdje je ostavio pušku i pridruži se drugoj dvojici ratnika. Leptir sleti na ljekovitu biljku i ostade pogleda prikovanog na pobjesnjele ljude.

Kada su se Mlada i Kosta dočepali šume shvativši da im je tu spas, Kosta je čuo onaj već dobro poznati zveket metala koji prati bat vojničkih koraka. Blizina vojnika potjera ih na stablo raskošne krošnje. Kosta je digao Mladu na ramena, ona se izverala prva u krošnju, a onda je Kosta skočio i rukama se izvukao za Mladom. Kako su vojnici bili sve bliže, Kosta i Mlada nađoše gnijezdo u krošnji između dvije grane stogodišnjeg platana.

- Mi sve vidimo, a oni nas ne vide - šapnuo je Kosta kad su se vojnici našli ispod stabla.

Umorni od trčanja, oni baciše naoružanje i posjedaše naslonjeni na stablo.

- Ima li negdje vode? - pitao je najviši.

- Ima tamo - reče najniži i pokaza put potoka.

Poskidaše maske, ali Kosta i Mlada sa visine i dalje nisu mogli da vide njihova lica. Okrenuta leđima prema Kosti, Mlada pokuša da mu se licem približi, ali njeno stopalo kliznu niz glatku površinu kore platana i ko zna šta bi bilo da je on ne zgrabi oko pojasa. Tako ostadoše tijelima potpuno pripijeni jedno uz drugo. Ona ga uplašeno pogleda preko ramena, a on joj blago pokri usne prstima. Jedan od ratnika podiže glavu prema vrhu krošnje, a Kosta šapnu na uho Mladi:

- Ne brini, ne vidi nas, samo pruža ruku da vidi hoće li kiša.

Kiša stvarno poče da pada.

- Bježi, ovo se oluja sprema! - ogłosi se onaj najniži vojnik.

Ratnici potrčaše kroz šumu u bolji zaklon, a sa neba zagrmiše gromovi, sijevnu jedna, pa odmah i druga munja. Tri vojnika sa šljemovima trče kroz šumu, dok kiša nošena olujnim vjetrom u mlazovima sipa sa neba. Onaj najniži izviđač istrči iz šume i pokazujući preko jezera prema pećini, povede vojnike za sobom. Trčali su ivicom jezera i jedva izbjegli munje koje su udarale u usamljena stabla. Na kraju, svi utrčaše u pećinu iza koje se širilo planinsko jezero.

Svjetlost ispresijeca nebo. Mlada uzdrhta od straha. Koliko se plašila

munja i gromova, isto toliko se uzbudi od Kostine blizine. Njenim tijelom prostruja snažno osjećanje usamljene žene. Ona se potpuno prepusti Kostinom zagrljaju. Grom udari u neko stablo u blizini i zapali ga.

- Plašim se, Kosta!

- Ne brini, neće grom u koprive!

Kao da se nebo otvorilo, voda je lila, a Kosta i Mlada u ljubavnom zagrljaju, nepomični i zakovani za krošnju stabla. Zamaskirani listovima platana i bez pokreta, stiješnjeni jedno uz drugo, znali su da svaki nepromišljeni pokret može da ih košta života. Na kraju su se samo pogledali u čudu ali i u još čvršćem zagrljaju. Kiša je padala nesmanjenom žestinom, a svjetlost munje povremeno je osvjetljavala njihova spojena tijela, dok su kišne kapi klizile po licima čiji je čulni izraz govorio o neobičnom ljubavnom činu.

Dan je svanuo, a na nebu nije bilo ni oblačka. Samo je jato divljih pataka nadletjelo krošnju platana. Kosta je skinuo najlon čarapu sa Mlade, vezao je oko njenog struka i pričvrstio drugi kraj te čarape za stablo. Bilo je nemoguće sići niz klizave grane platana na zemlju. Kada je bio siguran da je sve povezano kako valja, Kosta učini isto sa drugom čarapom. Uvezao je sebe oko struka, a drugi kraj takođe za granu krošnje. Mlada je zažmirila, oboje su zakoračili u bezdan i, gle čuda! Dodirnuli su tlo, a onda im se svidjelo da ih rastegljive najlon čarape same vraćaju u vis, pa su kao djeca u zabavnom parku uživali. Gore-dole, gore-dole!

Bilo je podne kada su Kosta i Mlada prišli nekoj kući kraj planinskog jezera. Kosta je pokucao na vrata. Nikoga nije bilo unutra.

- Domaćine, oj, domaćine! - vikao je on, a Mlada mu se pridružila.

- Domaćine, oj, izgladnjeli smo! - ushićeno je uzvikivala Mlada.

Kada su se uvjerali da je kuća napuštena, ušli su u baštu i ubrali bundevu. Potrčaše prema jezeru i prvo je Kosta s bundevom skočio u vodu. Igrali su se potapajući bundevu koja je sama isplivavala. Najprije Mlada, pa onda Kosta.

Odjednom je pripucalo iz šume, a Kosta i Mlada, koliko su ih noge nosile, potrčaše plićakom jezera. Prštali su meci oko njih, pucala su iz šumarka ona tri vojnika. Kad je Kosta stao na kraj jezera, ugledao je ponor ispod sebe. Držao je Mladu za ruku dok je razmišljao da li postoji šansa da prežive skok niz vodopad, koji mu se učinio višim od sto metara.

Nisu imali vremena za oklijevanje, jer je ponovo pripucalo iza leđa. Meci su sasvim blizu Koste prosijecali površinu jezera. Skočiše u bezdan. Ona poletje dalje od Koste, on ispruži ruke i uhvati je. Kao da su tjerani od đavola stigli na vazdušni jastuk, okretali su se slobodno i u padu osjetiše slast!

Kosta i Mlada se okreću, kao da su u bezvazdušnom prostoru, pretiču jedno drugo, ali i dalje padaju. Njihova lica su otkrivala tajnu kako pad stvarno može da bude let. Okrenuli su se još tri puta i zajedno, bez problema, nogama bućnuli u bistro i duboko jezero ispod vodopada. Za trenutak se tražiše pod vodom, odmah zatim se dograbiše i kao jedno tijelo, zagrljeni izroniše. Dok se Mlada držala za Kostu, pored njih prođe zmija.

- Čovjek nema čist račun s njima - Kosta pokaza prema zmiji koja se izgubi u plićaku bistre vode.

- Plašim se ozbiljno.

- Onih gore treba da se plašiš, nema razloga za strah od zmija!

- Kako nema, a ko je Evu i Adama iagovorio na grijeh?

- Ona, ali nije ostala u raju. S nama je izašla iz raja.

- Taj račun nije čist!

Ona tri vojnika izgledala su kao mravi. Nisu smjeli da pogledaju niz vodopad, a kamoli da skoče. Za taj skok čovjek mora biti zaljubljen.

Kosta i Mlada zaroniše prema drugom kraju, ka zaklonjenoj strani jezera. Izroniše kraj kamena. Nasmijani i zabrinuti gledali su prema vrhu vodopada gdje više nisu stajali vojnici. Skidoše odjeću i položiše je na neki grm i, bez obzira na vojsku, ne odolivši ljepoti sunčanog dana i bistrog jezera, ponovo zaroniše pod vodu. Mlada prva ispliva i pope se na kamen. Stajala je pod vodenom zavjesom i uživala. Ugledala je pod vodom Kostu kako roni i zavlači se pod veliki kamen. Ciknula je od sreće kada je poslije nekoliko trenutaka Kosta izronio sa mladicom u ruci. Riba je pokušavala da izmigolji iz njegovih ruku. On ju je stručno tresnuo o kamen i ona je poslije jedva pomicala rep.

Pod mlazevima vode, kao iza neke zavjese koja ih dijeli od neprijateljskog svijeta, Kosta i Mlada su jeli ribu i uživali u vodi koja je žestoko masirala njihova tijela. Kosta nije skidao pogled sa šume nasuprot vodopada i livade koja se prostirala do ogromne planne na čijim

vrhovima se vidio snijeg. I nije dugo prošlo kada su se vojnici pojavili na lijevoj strani.

Žurnim koracima je Kosta vodio Mladu šumarkom prema livadi i obroncima planine. Stotine ovaca su mirno pasle na livadi. Iznenada se približio onaj poznati zvuk metala koji zastrašuje i prijeti smrću. Mlada i Kosta na koljenima i razdvojeni šmugnuše u stado.

Vojnici su već istrčali iz šume koja je sa druge strane stajala kao okvir jezeru. Zvjerali su okolo. Mlada je čučnula, a zatim odmah legla među ovce. Izgubila se bez daha obgrlivši ovcu.

- Meeee - čulo se u dolini i to je na tren zbunilo vojnike.

Jedan od njih pokazao je prema staništu u daljini. On je potrčao i prije nego što je uspio da bilo šta izusti, naletio je na minsko polje, a eksplozija ga je rasula u paramparčad! I okorjele ubice strepe od smrti, ne tuđe nego svoje. Užasnuti sudbinom njihovog starješine, vojnici su zastali, a onda su počeli da se povlače prema usamljenom stablu s druge strane livade. Trenutak eksplozije nije označio samo smrt oficira neprijateljske vojske.

Kosta je četvoronoške krivudao kroz stado tražeći Mladu. Provukao se između ovaca, a one su, kao najbolje utočište bjeguncima, svojim nepomičnim tijelima i blejanjem i dalje zbunjivale dva vojnika koji su se, u paničnom strahu i sa cijevima uperenim naprijed, dovukli do stabla.

Ležeći uz ovcu Kosta je znao da je sve u ljudskom životu pitanje vremena. I utočište koje su on i Mlada dobili u ovčijem stadu bilo je vremenski ograničeno. Provirio je preko ovaca koje su mirno pasle travu. Nije znao da je jedan od dvojice vojnika gledao kroz durbin. Brzo se sakrio nazad, ali je bilo kasno. Prvo je čuo pucanj, jedna ovca je bila ubijena.

- Mlada! - povikao je Kosta i gledao okolo tražeći je.

- Kosta! - ubrzo se odazvala ona.

On je ustao i munjevito shvatio kako može da spasi njihove živote. Glasovi vojnika koji su trčali prema njima sada su se već razgovjetno čuli. Puzeći između ovaca koje su se bezglavo kretale, Kosta je pronašao Mladu. Ona je vrisnula, a on joj je samo pokazao da pođe za njim.

Četvoronoške su dopuzali na kraj stada, a kada su se vojnici približili na stotinjak metara, Kosta se izvukao na čistac, zalajao kao šarplaninac i saget pokrenuo ovce u pravcu minskog polja. Kao slike koje bi mogle da prate smak svijeta, ređala su se žrtvena jagnjad. Jedna za drugom, ovce su

aktivirale mine, letjele u zrak i raspadale se od detonacije. Tako su otvarale put Mladoj i Kostu. Njih dvoje su začas ostali okruženi paklenom slikom, iscrtanom ljudskom rukom. Trčali su držeći se za ruke preko komada mesa, očiju i rogova, dok je krv liptala po njihovim licima. Izgledalo je kao da je neko otvorio vrata pakla. Nepravilno raspoređene detonacije su naglo oslabile, sve manje su meso i krv bojili nebo.

Najednom, pred njima se otvorio prostor. Samo na čas im se učinilo da su žrtvena jagnjad otvorila put u slobodu. Ukočeni od straha nisu mogli da naprave novi korak. Kosta i Mlada su se gledali. Sa obje strane stajala su ona dva vojnika. Svi su bili matirani istinom da svaki korak može da ih odnese u smrt. Jedino je Mlada bila potpuno pomirena sa smrću. Htjela je da spase Kostin život. Najbliža šumi, okrenula se i potrčala u cik-cak. Svi su je nijemo gledali. Jedan od vojnika uperi pušku u Mladu, nišaneći iskorači, a mina ga u trenu raznese. Mlada je i dalje trčala, dok je i drugi vojnik okrenuvši leđa Kostu sada nanišanio u nju. Kosta se bacio kroz vazduh, pao na vojnika, a ovaj se nabio na bodež. Gledao je kako mu krv lipti iz vratne žile i začas je i sam bio sav u krvi. Pridigao se i viknuo:

- Stani, Mlada, stani, gotovo je! Spaseni smo!

Mlada se zaustavila.

Gledali su se, on je prvo mahao, a ona se zaustavila u polukoraku, ne znajući ni sama kako je protrčala kroz minsko polje. Drhtala je od sreće što je živa, ali i od straha što je nekim čudom zastala baš na tom mjestu i što ne zna šta će biti dalje. Ona je mahnula Kostu, on je ispružio ruke ispred sebe. Samo je dlanovima pokazivao lijevo-desno. Nijemo je htio da joj kaže kako ne smije da se miče ni na jednu stranu. Ona se osmjehnu i uplaši još više. Digne ruke u vazduh da ga odobrovolji i nasmija se.

Kosta je mahao iz daljine:

- Ljubavi, ne miči se! Ne miči se, ja ću stići do tebe!

Nije ga čula. Srećna što više nema potjere za njima, iskoračila je irema panju. Htjela je da sjedne i odmori se dok Kosta ne stigne. Samo što je iskoračila, stigla ju je strašna sudbina. Mina je pod njenom nogom eksplodirala i raznijela njeno tijelo. Kao da vidi strašnu sliku kraja svijeta, Kosta pade na koljena, uzdrhta i pogleda prema nebu i Bogu.

III

Ni cvrkut ptica, ni učestala zvonjava stada ovaca koje se brzo i lako seli s kraja na kraj livade, ni lavež pasa koji su trčkarali i držali stado na okupu ništa od toga nije moglo da probudi monaha Kostu. Zaspao je pred zoru po nepisanom protokolu njegovog života i muke koja je tome prethodila. Kada bi zamor uspio da mu obori oči pred zoru san je bio kratak, ali ga je spuštao duboko u košmare koje kasnije, kada bi se probudio, nije mogao da prepriča. Tek kada je koza skočila na njegova vrata, on se pridigao.

Pogled mu se zaustavio na vatri jer ju je vazduh koji je ušao kroz otvorena vrata raspalio, užarivši drvo koje je pred spavanje bacio ispod veriga. Ustao je, a kroz prozor se vidjelo kako je sunce počelo da grije brdo iznad doline. Tri psa su uživala u igri skupljanja ovaca, a Kosta je zahvatio lonac vode i zapljusnuo lice.

Prekrstio se gledajući u ikonu Svetog Save, sageo se i tri puta dodirnuo kameni pod. Konopac zakačen za kuku na kamenom zidu vezao je za kaiš na pantalonama i okretao se dok ga nije ravnomjerno, od kaiša do vrata, obmotao oko svog tijela.

Sunčano jutro samo je pojačalo bjelinu hercegovačkog kamena od kojeg su izgrađene kuće u selu Uvijeće. Napušteno hercegovačko selo nije izgledalo sablasno kao mnoga naselja u kojima niko ne živi. Nekada je u selu bilo trista duša, a sada je tu samo jedan čovjek koji drži ovce, priprema i iznosi sir na trebinjsku pijacu. Mahnuo mu je iz polja dok je Kosta vraćao kozu naviknutu da joj da šaku kukuruza pošto ga redovno budi. Već je prolazak kroz vinograd koji je dijelio Uvijeće od manastira činio da jutro počne kao i svako druto. Ubrao je nekoliko grozdova i stavio ih u svoju torbu. Znao je da će mu grožđe na kraju dana biti jedina hrana. Jutarnju jezu je prekinulo klepalo čiji su udarci već pri prilasku crkvi izazivali prve riječi molitve.

Tek kad je kleknuo ispred ikone Svete Bogorodice i u molitvi se uspravljao i spuštao na patos, nestala je neizvjesnost, a s njom i njegov jedini strah. Kosta se plašio nepredvidivih događaja. Činilo mu se da ga u životu drži samo uhodana životna trasa.

Metaniso je u crkvi i kada bi doticao čelom kameni pod, zagrijan od vrelog hercegovačkog sunca, gubio je osjećaj za vrijeme. Tada su mila lica iz prošlosti stizala pred njegove oči. Redale su se slike istrgnute iz redosljeda koji je učinio da njegov život bude mučenički.

Kad se pridružio kamenorescima koji su klesali kamen za proširenje manastira, Kosta je već mislio na uobičajeni nastavak dana. Klesanje je prihvatao kao dužnost i nije mu teško padalo, a eho udaraca željeznog dlijeta u kamen stvarao je monotoniju koja mu je odgovarala. Tako je bez napora savladavao dan. Dizao je Pogled prema brdu i najvišoj tački iznad grada. Sjedio je i gledao u brdo kao čovjek koga je sudbina suviše opteretila. Sada je već skicirao novo putovanje uzbrdo, gledao je slike koje slijede, misli su ga već nosile na vrh brda. Kada su monasi krenuli na užinu i popodneveni odmor, za njega je to bio pravi trenutak da napuni vojnički ruksak ostacima kamena koji je isklesao. Činilo mu se da je, tek kada je ruksak napunio kamenom i natovario ga na svoja leđa, dobio svoju pravu težinu!

Na gradskom trgu kraj pijace golobradi momci, svaki dan u isto vrijeme, igrali su fudbal na male golove. Kada su ugledali Kostu, zastali su znajući da im on nosi darove. Iz džepa im je podijelio sušene smokve i nekoliko grozdova ubranih ispred manastira. Djeca su ga ispratila pogledima divljenja žvaćući smokve i gledajući za njim po ko zna koji put u čudu, ali i sa pažnjom koja nije česta pojava kod nestašne gradske djece.

Zvona su zvonila kada je Kosta zakoračio na trg ispred Saborne crkve u Trebinju. Svadbena povorka je upravo izlazila iz crkve, a dvojica tek zamomčeni, vidjelo se da im namjere nisu plemenite, puše na klupi i čekaju nešto osvrćući se. Jedan od njih se diže i približi žbunu i spomeniku na izlazu iz crkvenog parka. Pogleda prema povorci koja se približavala i dade onom drugom znak glavom. Ovaj ispod klupe izvuče kartonsku kutiju, zapali tri cigare i boreći se sa duvanskim dimom koji mu je štipao oči, jednu za drugom izvuče tri zmije iz kutije. Dok su šarke vrcale repom, on ih je čvrsto držao za vrat, pa svakoj usadi u usta po upaljenu cigaretu. Onda potrča prema izlazu iz parka dok se prema njemu sporo kretala svadbena povorka. Sve tri zmije rasporedio je tako da ih mladoženja i mlada nisu mogli mimoći. Tako je i bilo. Fotograf i harmonikaš prvi su naletjeli na zmiju koja je izgledala kao naduta žaba. Kada je zmija eksplodirala, mlada je vrisnula, a mladoženja pokrio njene oči. Odmah zatim, druga zmija je pukla kao petarda. Mlada je jauknula kao ranjena ptica i plaćući otrčala prema gradu. Za njom i sva svadbena povorka.

Ujednačenim korakom čovjeka pod teretom, Kosta se približavao rijeci. Povorka s mrtvačkim sandukom položenim na prikolicu koju je vukao traktor, polako se kretala magistralnim putem. Jedan za drugim, automobili su gasili motore. Brzo je stvorena duga kolona, a Kosta se upitao da li i u drugim krajevima svijeta ljudi sa ovolikim strahopoštovanjem gledaju na svoje mrtve. Stajao je nepomično. Malo je pridigao veliki teret sa leđa premjestivši kaiševe na drugi dio ramena. Onda je tišinu prekinula siva „lada“ sa upaljenim stop svjetlima. Preticala je kolonu i svi ljudi u pogrebnoj povorci ćutke su i sa prijekorom gledali automobil koji juri pored njih. Tada je vozač „lade“ iznenada zakočio. Svi su vidjeli kako na zadnjem sjedištu žena u poodmakloj trudnoći zapomaže. Vozač je izašao iz kola i prišao ženi u crnini.

- Reci mi je li Mara s vama?

- Tamo, na kraju!

- Ako mi ne pomogne, Ana neće stići živa do bolnice!

Žena je pokazala na kraj povorke i čovjek je potrčao na začelje, a po gestikulaciji se vidjelo da je druga žena u crnini shvatila šta bi trebalo da uradi. Krsteći se dok su prolazili pokraj sanduka, oboje su krenuli ka „ladi“. Trudnica se izvijala pokušavajući da tako umanjí porođajne bolove, dok je vozač vozio unazad, a kada su stali iza kolone, žena je istrčala s nekom kantom, zagrabila vode i požurila nazad.

Pogrebna povorka je odmicala, a žena na sjedištu je sve više zapomagala. Samo što je posljednji čovjek u crnini zamakao iza vinograda, začuo se glas novorođenog djeteta. Pojava novog stanovnika grada izazvala je na Kostinom licu osmijeh. Prešao je ulicu i krenuo uz rijeku.

Uvijek je veliki mlin koji se lako okretao i na vrhovima kašika ispuštao vodu privlačio Kostinu pažnju. Po ko zna koji put mislio je kako je krug figura u koju staje baš sve. Da li je i kosmos krug? Jedino mu se činilo da njegov život ispada iz te figure. Možda je i beskrajna vasiona, na kraju, jedan običan krug. Kopkalo je Kostu ima li ičeg iza te kružnice, dok je sporo pomjerao noge kroz vodu Trebišnjice.

- Lako je meni dok me vodi ovaj put - pomislio je prolazeći kamenjarom kroz šipražje.

Čim je stao u podnožje brda, postalo mu je jasno da borba tek počinje. Zaustavio se i sa strahopoštovanjem, sasvim polako, pridigao

glavu prema vrhu. Osjetio je kako mu srce bije u grudima. Nije mogao da iščeka trenutak kada će uzbrdica u njemu rasplamsati strast koju niko nije mogao da razumije. Uputio se prema vrhu gledajući u kamen ispod nogu.

Nije, eto, uspio u posljednjih deset godina da nogama utisne u kamen tragove koji bi čvrsto i nepomično stajali. Čudio se, svejedno, kako srne naprave stazuu cik-cak, kako četvoronošci lako trče uzbrdo. Kada bi se zaustavio da se odmori načas, najteže mu je padalo što su koze, brsteći šiblje u kršu, tako lako skakutale ispred njega.

- Kada bih bio ptica, ili barem koza - pomislio je.

Koze ispred njega nestajale su i samo su njihova zvona ostajala kao trag koji bi postepeno iščezao. A kada su i zvona utihnula, čuli su se samo zrikavci. Činilo mu se da sunce i ne sija ako njih nema. Kako se sunce kretalo prema zenitu, dobijali su veću inspiraciju, pa mu se pričinjavalo da se sav taj kamenjar ne vidi, nego samo čuje.

Kosta je vidio vrh ispred sebe i znao je da će i ovog puta stići do njega. Nije gledao u noge, pa se često dešavalo da zapne stopalom o mantiju i onda je bio dovoljan manji kamen da ga saplete i obori na zemlju. Na saplitanje je navikao. Svaki put je u padu morao da se okrene leđima prema tlu i tako zapravo legne preko ruksaka napunjenog kamenjem. Tako je bilo i ovog puta. Samo što je padajući ugledao na nebu sokole kako se udvajaju. Ličilo je i to na igru koju nebo iscrtava da bi on uživao u slici što priziva sjećanje i snove koji su obilježili njegov život. Suze su mu potekle krajevima očiju, ali se brzo pribrao. Soko i sokolica su nestali negde nad dolinom.

- Nemam ja vremena za suze - rekao je Kosta u sebi.

Posebno zbog toga što je pred njim bila litica kojom je morao četvoronoške i gdje nije smio da se osvrće. Ako bi se to desilo, kamen u ruksaku bi ga povukao na leđa i pao bi niz liticu. Nije mario što bi mogao da pogine. Bilo mu je žao što ne bi opet stigao do vrha. Jedino je još taj put održavao ravnotežu u njegovom životu. Zbog toga je polako kleknuo. Jedan kamen iz ruksaka izletio je i lupio ga po glavi. Zastao je, ali ne zbog zamora. Nešto je čekao. Osvrnuo se i ništa nije vidio, ali je na njegovom licu bilo vidljivo nestrpljenje i čuđenje. Na mjestu gdje se nalazio bio je običaj da sreće crvenkastu zmiju. Ona je svakog dana u isto vrijeme stizala tu znajući da će Kosta naići. Ta zmija je svaki put svojom pojavom prizivala prošlost i događaj koji je izmijenio njegov život. Taman kada se začudio zašto crvenkaste zmije već nema, ona je provirila ispod kamena

koji je stajao više njegove glave. Samo je palacala jezikom i polako se približavala. Kosta je izvadio vojničku čuturu i nasuo mlijeko u plehanu posudu. Zmija nije čekala, srknula je mlijeko, a on je nastavio put.

Kosta se verao strmom liticom, osvrtao se sa strahom shvatajući da je dospio na mjesto gdje su oba puta, i ovaj ispred njega, ali i onaj iza, predstavljali opasnost. Čak i kada bi se predomislio i okrenuo natrag, bilo bi jednako opasno. Skinuo je mantiju i okretao se da bi konopac obmotan oko tijela razvezao. Napravio je laso i zafrljačio ga u vazduh, konopac je fijuknuo prema stijeni. Kada se uvjerio da je čvrsto vezan, krenuo je uz liticu, gdje svaki pogrešan potez može biti poguban.

Vidjelo se kako njegov mučenički put prema vrhu litice ima dva uspona i tri spuštanja. Pred njim je bio najteži ispit. Kao i u životu, ushićenja su ga dizala putevima uspona i činilo mu se da ih je lakše savladavao od strmoglavih sunovrata. Zbog toga što stranputice nisu bile stvar izbora, niti je nizbrdice valjano kontrolisao. Njih su nametale istorija i nevolje koje ona proizvodi. Znao je Kosta da ga taj put održava na životu! Da li će njegove ruke i ovaj put izdržati težinu tijela?! Pred Kostom su tri vrha koji čine jedinstvenu liticu. Tek ako mu uspije da se tri puta uspne i spusti i na kraju da još jednom savlada vrh, on će izaći na uzbrdicu koja vodi na najvišu tačku iznad grada.

Njegovo lice je izražavalo zamor, ali se on vukući konopac pomjerao prema vrhu brda. Vidjelo se da je na izmaku snaga, niz lice okrenuto prema vrhu, znoj je neprestano curio, ali su njegove oči i osmijeh koji se pojavljivao i sada, u najtežim trenucima, ovladavali čitavom dolinom. Okliznuo se niz strminu i kada je pogledao u treću liticu, laknulo mu je. Nasmijao se i tada je već znao da će, iako potpuno oslabljen, ponovo vidjeti Mladu.

Penjao se liticom, stenjao, jaukao i na kraju savladao treći vrh. Strčao je u podnožje posljednje uzvišice i kao čovjek u transu, koračao je uzbrdo vukući za sobom ruksak sa kamenjem. Lelujao je i kada noge više nisu mogle da ga nose, on je kleknuo, pogledao uzbrdo i legao na leđa. Nije odustao.

Posljednjih dvjesto metara odgurivao se nogama o zemlju i puzao prema vrhu. Nebo se okrenu na mjesto zemlje, zemlja se pope na mjesto neba. Sve se okrenulo naopačke i on, krećući se unazad, najednom stade. Dotakao je mrtvačku lobanju i naglo se okrenuo. Snažan vjetar je duvao na planini, a on ugleda tunel na čijem kraju se ukaza nebo. Tamo su dvije

ptice lebdeći držale raširenu vjenčanicu. Gola Mlada se uspravi, a ptice poletješe prema nebu, pa se isto tako spustiše, a ona bijaše obučena u svadbenu haljinu. Sviđa se to Mladoj. Kosta pritvori oči. Kroz tunel neko juri ka drugoj strani, ka nebu i Mladoj koja istrča iz tunela. Kosta juri tunelom i brzo se približi kraju.

Mlada skače u jezerce, nestaje pod vodom. Kosta odmah skoči za njom. Oboje rone. Nikako da se nađu. Najednom, ruka dodirne Kostu pod vodom. On se okrene.

Grom udari, on se trže iz sna o susretu s Mladom i okrenu se prema nebu. Provali se nebo, kiša zali Kostino lice.

Ustade i kao da ga neka nova životna snaga potjera, potrča uzbrdo. Vukao je mučenički ruksake vezane konopcem i kaišem i kada stiže na proplanak odakle se kao na dlanu vidio grad, on očima punim nevjerice po ko zna koji put pogleda na sve strane svijeta.

- Opet sam stigao na vrh - pomisli.

Dok je koračao prema oblom kamenu na koji obično sjedne slomljen teškim putem, preko neba je preletjela vrana gledajući u njega svojim pametnim očima. Dok je vrana u širokom luku kružila oko Koste, njegovo lice je uprkos teškom disanju ozario osmijeh, koji je ukazivao na još jedan uzlet u životu monaha Koste.

Skinuo je sa sebe kaiš i konopac i sjeo na kamen. Smirilo mu se srce, disao je normalno, pa je iz torbe izvukao dva grozda. Položi svetu knjigu na kamen, a grožđe spusti pored. Nije vidio kako se vrana spustila na kamen pored njega. Pogleda prema dolini i gradu stiješnjenom kamenim brdima, a tuga mu zarobi srce, pa on tiho zaplaka. Gleda dva sokola kako lete nepreglednom dolinom i plače.

Plakao bi još dugo da vrana nije iskoristila svoj trenutak i doskočila na kamen gdje je stajalo grožđe. Kosta se okrenuo. Kada je vidio kako vrana jede grožđe, prestao je da plače, osmijeh se vratio na njegovo lice.

Kamenje koje je iznio na najvišu tačku iznad grada, Kosta je s naporom digao iznad glave i gledao kako se kamen po kamen kotrlja niz kamenu liticu. Vjerovao je da će sutra opet sve biti neponovljivo, isto kao i danas.

STRANAC U BRAKU

Otac voli da priča o herojskim podvizima žena. Najdraže su mu Jovanka Orleanka, Marija Kiri, Valentina Tereškova... Kada govori o ulozi majke u historiji, uzbuđi se mnogo, košulja mu zadrhti oko srca, razveže kravatu i na kraju zaplače:

- Majka Mome Kapora je svojim tijelom zaštitila Momčila od fašističke bombe koja je bačena na Sarajevo. Dječak Momo je ostao živ, a drugaricu Kapor je usmrtila eksplozija!

Lijepo se vidjelo kako ocu teku suze niz obraze. Gledao sam ga i, najednom, meni se dogodilo isto. Plačem, baš plačem! Nije mi bilo jasno da li me dirnuo otac, ili priča o majci književnika.

Moj otac, Braco Kalem, nije građen po JUS-u. Visok je metar i šezdeset sedam i nosi petu visoku četiri centimetra. Redovno šije odijela kod šnajdera i pazi da mu manžetna prekrije petu. Kod njega se jedva vidi špicoka na vrhu cipela otkako je zavladao moda pantalona zvoncara. Kad stoji kraj neke žene prosječne visine on je, vidio sam to na proslavama 29. novembra, gleda s naglašenim ponosom. U stvari, namiguje bez micanja očnih kapaka, a ona uzvraća osmijehom. Ponekad teško izdržavaju njegov pogled. Kao da Braco ženama poremeti disanje:

- Jao... družo Kalem, nemojte, molim vas... meni je neprijatno!

Ako dame gledaju moga oca s takvom slabošću, postaje mi jasno zašto nisu mogle stići u prve redove velikih preokreta, revolucija i ratova. Tek kasnije, kada su muškarci shvatili da je falilo žena u njihovim akcijama, onda su glumili džentlmene. Nemam dovoljno znanja iz historije čovječanstva. U trećem gimnazije samo je načeta priča o tome kako je matrijarhat zamijenjen patrijarhatom. Žene su do tada vladale muškarcima i životinjama. To je bilo kada je muškarac lovac izgubio primat. Od tada do danas računi između muškaraca i žena su neraščišćeni. Traje to hiljadama godina i nema poravnanja. Danas, kao, slavi se 8. mart i podvizi partizanke Mare! O njoj je, takođe, volio da priča otac. Zašto on to meni priča kad već zna da me to ne zanima?

Ljubav prema tajnama potiče s logorovanja na Sutjesci sa odredom izviđača „Sava Kovačević“. Ako si htio da postaneš kurir izviđač, valjalo je savladati tehniku ćutanja. Tamo je trebalo proći kroz sito i rešetno da

čovjek ne bi ostao obični izviđač. Za to zvanje trebalo je da ćutim 24 sata. Svidjela mi se tišina. Što manje pričaš, više misliš! Iako kažu da je govor najveće dostignuće ljudskog roda, otkrio sam da nikada ne treba brbljati. Zbog toga su moje prve veze sa djevojčicama bile neuspješne. Sjedim na sastanku, blejim ko ovca i pljučkam kroza zube. Ona mi kaže:

- Pa, reci nešto?!
- Šta?
- Nešto lijepo!
- Šta je tebi lijepo?
- Bilo šta... reci mi, reci mi, na primjer, da me voliš?!
- Kako ću ti reći da te volim kad to nije tačno?!

Nikada nisam prepričavao drugovima nijedan događaj iz moje kuće. Sada me nešto natjeralo da se ofiram Ćori i Crnom. Sjedili smo ispred granapa, pili pivo i čekali pederčiče iz Pejtona da im naplatimo prolaz. Počnem priču o majci Mome Kapora i, najednom, poteku mi suze.

- Plačeš, pičko, a?! - odmah me je dočekaao Ćoro.
- Samo jedna suza!
- Pravi mangup ne cmizdri ni kad mu stara rikne!
- A ti? Nisi plako kad ti je stari umro?
- Pusti ti mene, ja sam tvoj bos, hajdmo gore.

Zvali smo ga Ćoro pošto je žmirkao dok čita ili gleda u daljinu, a nije htio da nosi naočare da ne bi izgledao šmokljasto. On je bio najjači u raji, tukao se sa starijima i prvi je obukao pantole karo-dezena. Zbog toga su ga nastavnici zvali klovn.

- Ako sam ja klovn, vi ste onda, direktore, klovn!
- Pazi šta govoriš!
- Je li Rod Stjuart klovn, i on nosi vake pantole?
- Pazi šta govoriš.
- Čovjek ima para da vas sve kupi zajedno sa čitavom školom i tom zbornicom i dnevnikom đe nam zaključujete kečeve!
- Pazi šta govoriš! - ponavljao je uplašeni direktor škole „Hasan Kikić“.

Crni je bio najniži, ali najbrži i nije se odvajao od šrafčigera. Njime je čačkao zube, čistio nokte, provaljivao trafike, šiljata sprava ga je čuvala od nasrtaja snažnijih momaka iz ulice. Uvijek je hodao najmanje deset koraka ispred nas. Evo ga i sada prednjači na putu prema Crnom vrhu.

Tako se zvao vrh Gorice i nije ime dobio zbog Cigana koji su tamo živjeli, iako čovjek može tako da pomisli pošto su ih u gradu zvali crnci. Na kraju ciganske mahale, u dvorištu Orhana Sejdića, odigravale su se borbe pasa. Ovoga puta, kažu, spremili su spektakl! Na život i smrt kolju se rotvajler i vuk.

- Navali narode, nema šale, nema prevare, tuča vuka koji nije pristao da bude pas i rotvajlera koji se ne boji vuka, pa ko preživi! - svuda je vjetar raznosio iz zvučnika piskavi glas lajavca.

Kad smo prilazili grupi koja se dijelila na navijače rotvajlera i vuka, iz nepoznatog razloga vratila mi se priča o Momi Kaporu.

- Moj stari kaže da je Momo Kapor aristokrata zbog događaja s majkom!

- Halo, život i smrt, to su pitanja, jebo te ta tvoja aristokracija... Pusti Kapora, bolan, i njegovu staru, gledaj vamo! - govorio je Ćoro stavljajući Orhanu Sejdiću sto dinara u ruku. - Na vuka stotka!

Ovaj je odmah napisao Ćorino ime u tefter i uzeo pare rukom na kojoj je imao samo tri prsta. Na Gorici se vječno raspravljalo o tome da li ga je žena ugrizla poslije prevare, ili mu je stolarski strug odnio dva prsta. Orhan se nasmijao i pokazao na borilište.

Ćoro se probio u prvi red. Prvom do sebe je, po starom običaju, udario šamar, pa tek onda rekao:

- Nemoj da ti šamar opalim, briši odavde!

Nije volio propalice, iako ni sam nije služio za primjer. On je izgrede i sitne krađe shvatao kao nešto neizbježno. Isto tako su mislili stariji mangupi. Rado su pričali o pravdi, divili se onima koji su i pametni i mangupi, a nisu kriminalci. Njihov san je bio da budu dobri, uljudni, da ne psuju, da čitaju knjige, ali im je sudbina odredila porok kao životni put. Najviše njih je završavalo u zatvoru. Palili su se na ideju kako u prirodi red zavode vukovi i čiste je od ološa. Oni su to radili među ljudima.

- Pogledaj ih na šta liče! Ni za jednim majka ne bi zaplakala! - rekao mi je Ćoro pokazujući na krezube propalice.

Oni su režali kao bijesni psi i bili glasniji od vuka i rotvajlera zajedno. Svi su mahali novcem kao vlastitom zastavom.

- Duboko me razočarao car šume! - rekao je Ćoro i pokazao prema stražnjici i repu vuka.

Izgledalo je kao da će se car šume svakog časa upoganiti. Glavati rotvajler se zalijetao, ujeda ga, a vuk je u nekoliko navrata jedva otvarao

čeljusti i uzvraćao ujedima. Najednom su i najvatreniji navijači prekinuli sa režanjem, graja bezubih propalica je, kao na strujnom prekidaču, ukinuta. Orhanovo dijete je trčalo i od uzbuđenja mucajući izvikivalo:

- Mi... li... ci...

- Milicija, jebala te ona! - rekao je Orhan.

Onda je mališan, bez mucanja, propištao glasno kao sirena koja se oglašavala svakog prvog u mjesecu:

- Murijaaaaa! - vikao je mali Sejdić.

U toj gomili svi su bili prestupnici, svaki od njih redovno je hapšen kada bi drug Tito posjećivao Sarajevo. Uprkos istini da ovoga časa ništa nisu skrivili, ti ljudi su se osjećali kao krivci. Znali su da ako trenutno nemaju „djelo“, sigurno će ga u najskorije vrijeme napraviti. To je bilo jasno i policajcima. Sada su ih jurili niz goričku strminu, dok su se oni trudili da izbjegnu avans batine. Bilo im je najvažnije da ne završe u „marici“, a ona je stizala dižući oblak prašine.

- Boga ti poljubim, šta oni rade, pogledaj jadne životinje, auuu! - rekao je policajac koji se izvlačio iz „tristaća“ gladeći brkove.

Zurio je u krvavog vuka koji je sklapao oči i izgledao kao da izdiše. Ponesen bukom rulje koja je bježeći stvarala histeriju, rotvajler crno-bijele glave još jednom je ugrizao vuka za vrat, protresao ga lijevo-desno i pustio...

- Orhane, nemoj da te sanjam, kod tebe su dvije stoje ostale!

- I jaaa... dođeš mi tri glave! - čuli su se glasovi iz pravca napuštene ciglane.

Rotvajler je prišao vuku da ga još jednom ugrize, ali vidjevši da zvijer ne miče, vrhovima zuba ga je samo povukao i zaustavio se. Uvjerivši se da je car šume nepomičan, rotvajler je pobjedničkim korakom potrčao unaokolo. Prvo je tražio pogledom gazdu. Gazda je nestao, a pas je piljio ispruženog jezika u policajce očekujući pohvalu.

- Jebeš ti vuka koga rotvajler ovako unakazi reče brkati policajac.

Rotvajler se vratio do vuka i sjeo pored njega gledajući u brkatog policajca. Samo djelić sekunde bio je potreban da se čitava stvar promijeni. Svi su zaboravili da vuk nije pristao da postane pas. Pošto je prerano povjerovao u smrt cara šume, rotvajler je bio kažnjen. Ležeći ispod rotvajlera vuk široko otvori čeljusti kao da izdiše. Ugrizao je rotvajlera jako i precizno, tako da je za minut iz vratne žile psa iscurila krv. Najprije je liptala, dok su se prednje noge psa tresle, a vratne žile mu

nabrekle i samo što nisu prsle od naprezanja i povišenog pritiska. Onda je pas zatresao prednjim nogama i izdahnuo.

Vidjelo se lijepo kako vuk hoda ukrug i kida zubima meso uginulog psa, dok Ćoro, Crni i ja pičimo nizbrdo. Pucanj iz pištolja u vazduh zakopao nas je u mjestu.

- Ne miči, da ti ne bi' jebo tetku! - vikao je brkati policajac,

- Nisam ništa uradio, čiko, majke mi! - kukao je Crni.

Opkolili su nas Brko i još tri policajca i bez upozorenja udarili pendrecima po nama. Ruke uzdignute iznad glava štitile su nas samo djelimično od udaraca pendreka. Nekolicinu starijih izgrednika policajci su strpali u „maricu“ a drugi su se razbježali.

- Kako se zoveš, mali? - pitao me brkati policajac stiskajući me rukom snažno do bola.

Jauknuo sam iskrivivši glavu i rekao:

- Momo Kapor.

Ćoro me pogledao u čudu a Crni je pokrio rukom usta da sakrije osmijeh. Drugi policajac i Brko su se zgedali.

- Stani tamo uz ogradu! - rekao je Brko i pokazao na udžericu. - Vadi papire! Āe su vam lične?

- Mi smo djeca. Tek smo napunili četrnaest godina!

- Ti dijete?! Mogo bi volu rog da iščupaš iz glave!

Dok je zapisivao ime Crnog, Brko se okrenuo prema meni:

- Šta je tebi Āedo Kapor?

- Striko! - rekao sam kao iz topa.

- Sramte bilo!

- Nisam ja...

Bio sam spreman da kažem: Aleksa Kalem od oca Brace i majke Azre. Zbog Ćore i Crnog. Oni mogu da propjevaju moje pravo ime.

- Šta nisi, sram te bilo?- prekinuo me Brko. Da zna striko kako brukaš porodicu Kapora, lijepo bi se ti proveo! Ajde marš kući i da te više nikada nisam vidio ovdje! Sram te bilo!

- Prvi put bježim kući pod tuđim imenom, a za lažno predstavljanje ide se u popravni dom - zvonilo mi je u ušima. Ipak, svidjelo mi se da budem neko drugi. Najednom u koži književnika! Sila! Kakvo čudo!

Sreća pa naša milicija ne čita knjige! Šta bi bilo kada bi onaj Brko znao da je Momo Kapor najčitaniji pisac? Pitanje je da li bih preživio njegove batine.

Odakle da pogodim rodbinsku povezanost Čede i Mome Kapora?! Čedo je bio stalni gost TV dnevnika. Puštao je u rad hidrocentrale, asfaltni put, presijecao vrpce na sportskim dvoranama i čeličanama, dovodio struju u najzabačenija sela Bosne i Hercegovine. Ali, odakle da pogodim baš rodbinsku povezanost Čede i Mome?

Majka se probudila na škripu ulaznih vrata:

- Gdje si ti do sada?
- Bio sam u biblioteci!
- Ti bio u biblioteci?!
- Što to ja ne bih mogao biti u biblioteci?
- Će ima da biblioteka radi u pola jedanaest?
- Otvorili su kafe-biblioteku, u stvari, knjižaru. Piju kafu i „koktu“, čitaju knjige, razgovaraju.
- Znači, od tebe se mogu dobiti književne novosti iz prve ruke?
- Momo Kapor je objavio novu knjigu.
- Obožavam „Beleške jedne Ane“.
- Ova se zove „Provincijalac“.
- Kakva je knjiga?
- Ima super naslovnu stranu...

Zima je bila žestoka i to je, ne znam zašto, učvrstilo moje uvjerenje da je bolje biti Momo Kapor nego Aleksa Kalem. Ćoro i Crni su igrali poker kraj novih zgrada iznad škole i svakog dana su mi zviždali ispod prozora da izađem. Trebao im je treći.

- Nikako mi iz glave ne izlazi sudbina Mome Kapora, kakav aristokrata - rekao je Braco dok je za kuhinjskim stolom večerao sarmu od kiselog kupusa.

Azra nije podnosila očevu površnost, a ja sam bio uvjeren da on večeras neće briznuti u plač zbog ženskog roda. Zašto moj otac plače kada priča o ulozi žene u istoriji?!

- Aristokrata se valjda rađa?
 - Šta ja drugo govorim?
 - Ne govoriš! Nije on postao aristokrata što je izbjegao bombu, on se takav rodio!
 - Pa to i govorim jebo ga ti, al' hajd, dobro, nije aristokrata!
 - Jeste on aristokrata, ali ne zbog onoga što ti tvrdiš!
- Braco je odustao od svađe, ali i od večere. To je bilo zato što

nekoliko dana nije bio kod kuće, završavao je poslove u Beogradu. Kada se vraćao sa takvog puta, svađe su trajale kratko. A kada je dolazio iz Zagreba, prepirke s majkom trajale su do duboko u noć.

- To znači da mu švalerka u Beogradu popije koštanu srž, skroz-naskroz ga iscrpi, dok ova iz Zagreba... - govorio mi je Ćoro.

- Misliš?

- Ili je možda u tu Zagrepčanku zaljubljen!

- Pričaš gluposti, moj stari poštuje žene, ne znaš ti kako on lijepo priča o herojskim podvizima žena!

Bila je to slaba odbrana Brace Kalema. Moje riječi su odzvanjale kao šuplji govor glumca u sarajevskoj TV seriji „Karadžoz“. Prazno i neuvjerljivo.

Zbog nečega je otac bio popustljiv prema majci. Uvijek kada je u kući vladala napetost između njih dvoje, utrkivali su se ko će prvi stići do mene. Dešavalo se da se zaglave na vratima moje sobe. Otac je sada promolio nos i brzo sjeo na moj krevet. Gledajući „starke“ na naslovnoj strani knjige „Provincijalac“ biblioteke „Hit“, započeo je filozofsku diskusiju o težini odrastanja:

- Za muškarca je najvažnije da odraste i da stoji čvrsto na svojim nogama!

- I da odraste veliki - rekao sam, a on me je značajno pogledao.

- Ne mislim na visinu, nego onako ljudski! Onaj od dva metra ostade djetinjast, a ovaj od metar šezdeset bude zreo! Hajde, kad si tako pametan, kako ćeš znati da si odrasto?

- Poslije obavljanja čulnih radova na bazi elementarnih poriva, seks...

- Moraš steći sigurnost! A kako se dođe do toga?

- Pa, kada budem siguran?

- Kada naučiš da hodaš, dobiješ cipele s potpeticom!

- Kao konj?

- Ne zajebaji, kreneš trotoarom, a ulica puna tvojih koraka! Po zvuku se vidi koliko si siguran u sebe!

- To se, valjda, čuje?!

- Treba hodati odmjereno, slušati svoj korak. Razumiješ?

- Ne!

- Kontrolišeš hodanje. Kada se krećeš, zadigni samo malo desno rame, da niko ne vidi.

- Al' ne moram ko ti visoku petu?

- Ti dobro znaš da ja nosim petu zbog kičme, a ne zbogvisine!

Odjednom mi se vratila priča o herojskim podvizima žena. Nema sumnje, između visokih peta na muškim cipelama i priča o podvizima žena heroja u istoriji ima neka veza. Zašto moj otac plače kada priča o herojskim podvizima žena?!

- Kukovi moraju biti nepomični, drugi te gledaju, posebno žene. One vole da čuju kad potpetice zvone!

- Kao Fred Aster?

- Žene obožavaju ples! Nema ti seksa bez plesa!

Probudio sam se tek na ljeto. Četvrti razred gimnazije ostao je iza mene kao kofer zaboravljen u prtljažniku voza koji putuje u nepoznatom pravcu! Jedino je priča o Kaporu bila živa.

Kada sam vrelog julskog jutra otvorio oči i pogledao u sat, bilo je pola devet. Iz kuhinje se čuo razgovor žena iz komšiluka.

- Šta ono opet Kapor piše u „Bazaru“?

- On kaže da svi akademici u Beogradu imaju švalerke.

- Baš svi?

- Pretjeruje, ali znam šta hoće da kaže.

- On tvrdi da nije fer što to skrivaju.

- Ako razglase, onda više nisu švalerke, posebno ako su švaleri naučnici.

- Šta fali naučnicima?

- Ništa niste shvatili, nije Momo protiv švalerki! On je protiv licemjerna! Akademici ne smiju da se razvedu!

- Pa zar nije Momo u Akademiji?

Slušajući priču o Kaporu, sinula mi je ideja. Odlična, ali opasna. Zbog toga moj put do granapa nije išao uobičajenom trasom. Lako sam preskočio preko balkona i spustio se sirmsom sa prvog sprata na zemlju. Ne bih volio da prolazim pored žena koje nisu zabilježene u istoriji.

Noge su me odnijele do granapa gdje su sjedili Čoro i Crni. Oni su igrali tablića. Bilo mi je neophodno da provjerim da li dangube. Jedan pogled na njih dvojicu je bio dovoljan da povjerujem kako će prihvatiti moju ideju. Nije trebalo ništa da im kažem.

- Kako si, Momo Kapore?

- Bolje nego što ti misliš, imam pakleni plan!

- Znaš li ti koliko se leži za lažno predstavljanje?

- Ne znam, ali to sad nije važno.

Da bi pakleni plan postao realnost, bila je potrebna Azrina dozvola da otputujem na Jablaničko jezero.

- Ovo je neiskorišćeni vikend iz osnovne škole!
- Jesi li ti siguran da bi te On pustio?
- Gdje je, u Zagrebu ili u Beogradu?
- Beogradu!

Zastao sam poslije majčinog odgovora. Izgledalo je kao da hoću još nešto da dodam u vezi sa Beogradom i Zagrebom.

- Idemo na pecanje, nećemo pljačkati banke!
- Javi se iz pošte čim stigneš, nemoj da popijem vatru zbog tebe! - rekla je ona i zagrlila me.

U kući kod Ćore bila je mala prodavnica ukradene robe nz Njemačke. Iz tog fonda posuđeni su kostimi za nastavak priče o Momi Kaporu.

- Će ćete to? - pitala je Ćorina majka.
- Idemo na put!

Na Gorici put nije značio isto što i ostatku svijeta. To nisu bila obična kretanja koja pokreće radoznalost, posjete rođacima ili odmori. To su bili pljačkaški pohodi! Ako ne zaglave u zatvoru, mladići su se vraćali s plijenom.

- Dobro ovi moji, njima je suđeno da idu na put, ali nećeš valjda i ti, Aleksa, u lopovluk?

- Ko ti kaže da idemo u lopovluk?
- Ja kažem. Ja znam, zato i kažem!
- Pusti, bona, te priče!

Pogled mi je bio zalijepljen za ogledalo, a noge su same zaigrale kao da ih pokreće Fred Aster.

- Nije loše kada čuješ svoj korak! - rekao sam.
- Ako valiraš kuću, bolje je kad si nečujan!
- Stari kaže da treba uživati u svakom koraku!

Na putu do Normalne stanice moje desno rame se samo pridiglo. Ćori se to nije svidjelo.

- Šta se ti kurčiš?
- Što se kurčim?
- Spusti to rame!

Nije mi bilo lako da pristanem na naredbu ali jači je jači! Kada je Ćoro pogledao prema livadi i cirkusu, Adrija“, rame se samo vratilo nazad. Činilo mi se da sve djevojčice koje žmire u Sarajevu zamišljaju

moje konture kako se lome u marindvorskim izlozima.

Na pločniku kraj hotela „Zagreb“ moji koraci su se odbijali o zvono crkve, zvuk potpetica se ko nošen vjetrom peo na vrh Trebevića, a onda se kao muzika spuštao u uši djevojčica s obje strane sarajevske kotline. Otac je bio u pravu kada čuješ svoj korak, mijenja se osjećaj, svjestan si svojih dimenzija! Čak i ako nisi, stvari oko tebe počinju da rade. Nas trojica koračamo kao piloti iz filma „Partizanska eskadrila“!

- Je li se ovo snima neki film? - pitao je Crni.

- Snimaćeš ti film u zatvoru ako nas provale! - dodao je Ćoro.

Na Normalnoj stanici dočekalo nas je nekoliko klošara. Ženski glas sa zvučnika davao je našim koracima svečani ton:

- Poslovni voz Sarajevo-Metković-Kardeljevo polazi za pet minuta, molimo putnike i poslovno osoblje da se ukrcaju u voz.

Nije nam bilo teško da zauzmemo najbolja mjesta u praznom salonu. Ćoro i Crni su gledali kroz prozor, a mene je stjuardesa zatekla kako čitam Selindžerovog „Lovca u žitu“. Bila je visoka, crne kose, sa ljubičastim očima kao Elizabet Tejlor. Njih dvojica su istezali ruke ispod rukava i popravljali poziciju sata okrećući zglobove lijevo-desno. U stvari, bio je to način da se naviknu na posuđena odijela. I da liče na starije mangupe, one za koje na Gorici kažu: „Čita knjige, a mangup!“

- Vaše karte, molim?

- Moj stric je Čedo Kapor, kod njega su karte!

- Striko? - sumnjičavo me pogledala stjuardesa. -Da!

- Agdje je on?

- On trenutno daje intervju za Radio-televiziju Sarajevo kod upravnika stanice.

- Gdje?

- Preko puta u zgradi!

- Jel' to onaj niži gospodin sa sijedom zulufima?

- Jeste - rekao sam, iako nisam znao kako taj Čedo Kapor tačno izgleda.

- Pa ja ga znam!

- Odlično, lutko, onda znaš s kim imaš posla!

- Neki dan je bio u poslovnom kada sam ja radila Beograd.

- Ovo su moji rođaci iz Trebinja!

Ćoro je pružio ruku i predstavio se kao Nikola Kojović iz Trebinjske šume, a Crni kao njegov rođak Momčilo.

- Idemo u Kardeljevo da prihvate majku. Ona je na umoru, striko joj sredio da u Neumu provede još koji dan poslije operacije, ali, kaže, mrka kapa!

- I meni je daidža umro prije mjesec dana! Šta ćete popiti? - upitala je i uhvatila moj pogled.

To su oni djelići sekunde koji su Ingemaru Stenmarku obezbjeđivali pobjede u Svjetskom skijaškom kupu.

Dan je bio vreo, kolomast sa točkova zaudarala je u praznom vagonu i miješala se sa mirisom sapuna na čijem omotu je pisalo, „JŽ“. Samo što je stjuardesa otišla za šank po piće, u vagon su ušla trojica u sivim odijelima. Po razgovoru se vidjelo da rade u „Unisu“ i da vode Švabu, kontrolora kvaliteta golfova.

- Nemate vi pojma šta je standard! - rekao je Švabo mucajući srpski.

- Sve ćemo dovesti u red, i ljude i proizvodnju i taj standard ako bude trebalo!

- Ti ćeš standard dovesti u red?!

Stjuardesa se vratila i vidno uzbuđena spustila piće na sto. Pružila je ruku prema meni i rekla:

- Čovjek ne zna šta je bolest dok mu neko blizak ne umre. Pipni mi puls, molim te!

Njeno srce je zaigralo na mom kažiprstu. Otac je u mamurlucima patio od srčanih aritmija, pa sam vještinu nalaženja pulsa davno istrenirao. Iako su otkucaji bili brzi i nepravilni, rekao sam:

- Dobro je, šta ti fali?

- Sva se izgubim kad neko priča o smrti!

- Ne pristaj mi na muku - rekao je Crni.

- Ali nema ništa bez života!

Kada je lokomotiva krenula, vagon je cimnuo i onaj debeli Švabo što je pričao o standardizaciji pao je na patos. Dvojica u sivim odijelima skočila su da mu pomognu ali je i njih pokosilo cimanje kompozicije! Ja sam došao do prozora, otvorio ga i promolio glavu napolje.

- Striko, striko, striko! - viknuo sam, a Amra je mirno prišla i stala pored mene, nagela se kroz prozor, a vjetar je njenu kosu namještao na moje oči.

- Ostavi striku, mangupe, znam da foliraš!

- Striko! - vikao sam i dalje.

- Ja sam Amra, stanujem u Goruši. Znaš li Škorića?

- Škorić, Škorić?

- Desno krilo „Igmara“ iz Hrasnice, kasnije igrao halfa u „Želji“!

- A znam, kako ne znam!

- Odveo me u Francusku kad sam imala petnaest godina, potpisao bio za „Mec“ - izvadila je sliku na kojoj se vidjelo kako stoji uz kameni zid splitske plaže, u bikiniju sa lijevom nogom ispruženom naprijed. - Svi ste vi muškarci isti!

- Kako isti?

- U početku cile-mile, a poslije me tretirao ko škart. Odmah sam našla Francuza, vlasnik ambulante za krvne analize. Bogat, ali dosadan. Poslije dva mjeseca je dobio nogu! - nasmijala se i okrenula mi facu prema svom licu. - Kako se ti zoveš?

- Momo Kapor!

- Ti misliš da sam ja glupa i neobrazovana?

- Će ću tako nešto pomisliti?!

- Pet godina čitam samo „Beleške jedne Ane“.

- Onda sigurno znaš njegovu raspravu o akademikima. Svi imaju švalerke, ne vole svoje žene, a ne smiju da se razvedu - pravio sam se pametan.

- Kad si već kod švaleranja, kako se zove tvoj stari?

- Rekao sam, Kapor...

- Tvoj otac je Braco Kalem, on je dolazio kod nas u kuću!

Pogledao sam je, sledio se, ali sam se brzo pribrao i ostao na zadatku. Kada bi me ubijali, ne bih priznao da nisam Momo Kapor:

- Nema teorije!

- Šta, b'an, nema teorije, je li tvoj stari radi u Izvršnom vijeću?

- Ti si polupala lončiće?!

Ona me je gledala s osmijehom i odrečno vrtila glavom.

- Strikoooo!!! - viknuo sam kroz prozor, činilo mi se da ću tako lakše podnijeti ovu priču.

Moj otac ima još neku ženu pored majke Azre. To nije moguće?! Da li se velika tajna njegovog života skriva iza suza koje lije zbog hrabrih žena? Znači, sve je tačno u priči majčinih komšinica. Muškarci ne mogu bez švalerki. Ali šta ja znam o tome?! Još nisam naučio ni kako se hoda!

Ona se približila, mislio sam da će mi nešto šapnuti. Zviznula mi je jezik u uho, prošla me struja kroz čitavo tijelo.

- Šta ćemo bez ujke? - šapnula mi je.

- Nije ujko, nego striko! - odgovorio sam i vratio se za sto gdje su Ćoro i Crni sjedili.

Vidjelo se da im se ne sviđa razvoj događaja. Sklanjali su pogled od mene i piljili u pejzaž koji je proticao kroz prozor poslovnog voza. Otvorio sam Selindžerovog „Lovca u žitu“ i, dok mi je srce lupalo sto na sat, pravio sam se da čitam.

Ćoro i Crni pokazivali su mi očima da pijem polako.

- Ko bi reko da omladina u vašim godinama ima tako dobar cug - Amra je pila više od svih nas zajedno.

- A ti, koliko ti imaš?

- Dvajes' sedam! - rekla je i nagela se. - Ovo će platiti onaj Švabo tamo! - otišla je za susjedni sto.

- Šta misliš, je li nevina?

- Jest, ko konobarski novčanik!

Ona je upravo dala račun Švabi, a onaj podnapiti inženjer iz „Unisa“ rekao je:

- Je li ovo dobar standard? - pokazujući na Amru.

- Das ist über standard hern Residbegovic!

- E, pa onda ćemo i mi uvesti takav standard! Mala, je l' bi ti radila u „Unisu“ ?

Prolazila je pokraj prozora i vidjelo se kako njena crna suknja zaustavlja zrake svjetlosti koja je prodirala spolja. Dok je pripiti Švabo pokušavao da je dotakne, ona se izmakla i pogledala u mene.

- Vi Balkanci nemate pojma o standardizaciji...

- Švabo se izražavao kao pravi inženjer duha, a ja sam piljio u izrez na službenoj suknji.

- Halo, prekini cuganje, valja brisati ako nas provale! - šaptao je Ćoro, dok je Crni brstio zelenu salatu i bečku šniclu.

- Ne brini, kontrolišem ja situaciju!

- Vidim, potpuno si obnevidio od kontrole pokazao je glavom prema Amri.

Ona je sjela za naš sto.

- Moja omiljena knjiga je „The Catcher in the Rye“! Jesi li čitala Selindžera?

- Čega? - pitala je.

- To je knjiga o odrastanju - bilo je jasno da ne čita knjige.

Iznenada se čuo poznati glas:

- Vi ste stjuardesa?

- Jesam! - ponosno je odgovorila Amra.

- Vodimo dva džeparoša u Konjic i mislio sam da ih prebacimo u poštanski dio! Upišali su se od batina i kontam, nije stilski da ih djeca gledaju?!

- Ovdje nema djece! Da li to znači da je odraslima suđeno gledanje upišanih lopova?

- Ne znači, mala, ništa ne znači, samo mi reci će je poštanski dio?

- Tamo!

- A vidi njega! Gdje si ti, Momčilo? - bio je to onaj Brko policajac koji nas je hapsio po Crnom vrhu.

- E hej! Kako ste, Brko, zar niste više na Gorici?

- Unaprijedilo me! Jes' da ima više posla, ali, fala bogu, bolja plaća.

Crni se neprimjetno izvukao prvi, a onda je Ćoro šmugnuo za njim u ve-ce.

- Gdje ti je striko?

- Tu je, mislim, ostao je na stanici... ali će biti u Kardeljevu...

- Kako to misliš, ostao je u Sarajevu, a biće u Kardeljevu, je l' to on može da bude na dva mjesta u isto vrijeme?

- Hoće da kaže da će u Kardeljevo stići „mercedesom“ i da se tamo sreću - Amra je pokazala policajcima put do mašiiiovođe, vratila se i uhvatila me za ruku.

- Dođi ovamo!

- Kuda me vodiš?

- Mene kritična mjesta najviše napale, a tebe?

- Ja sam više klasičan tip!

- To je ubibože dosadno! Najviše sam uživala kad je Škoriću umro stari!

- U zagrljaju muškarca žena može da nađe zaklon od smrti! - moj pokušaj da je iznenadim sa filozofske strane je propao.

Ona me je još čvršće pribila uz svoje tijelo i stisnula za ruku.

- Šta se otimaš?

- Meni niko nije umro - podrhtavao mi je glas od uzbuđenja.

- Biće ti slatko.

Izvela me je na prostor između dva vagona, izvadila specijalni ključ i zaključala oba prolaza u vagone. Naslonila se na vrata i, dok je dizala suknu, zakucala me je pogledom za vrata vagona. Butine su bljesnule

ispred očiju, a noge su joj bile mnogo duže nego što se činilo ranije. Točkovi voza su ravnomjerno udarali o šine i stvarali poznati ritam. Dok su me misli vodile u poeziju, ona me je opkoračila jednom nogom, digla koljeno uz moj kuk, a ispruženim jezikom prišla je mome uhu i rekla:

- Zamisliću da si Džejms Braun.
- Izvini!
- Nema izvinjenja!
- Imaš li nekog ljepšeg? - podrhtavao mi je glas.
- On možda jeste ružan, ali sviraaa...

Spustila je ruku prema koljenima i kada mi je otkopčala šlic na pantalonama, osjetio sam se kao Soni Liston koga je Muhamed Ali nokautirao direktno u čelo. Samo što nije boljelo! Dječjačko doba je nestalo na okuci blizu Konjica.

- Došlo je mojih pet minuta - pomislio sam.
- Preuzetu inicijativu prekinuo je Ćorin glas.

On je promolio glavu sa krova:

- Provalio nas Brko, moramo brisati!
- Kakav Brko?
- Murija, majmune, onaj Brko što nas je hapsio na Gorici! Fataj se stepenica, pa kad uspori u okuci, skači!
- Koliko se leži u zatvoru za lažno predstavljanje? - pitao sam se trčeći prema kraju kompozicije.

Otac je bio u pravu. Nema zrelosti bez plesa. Skok sa posljednjeg vagona nije bio lak. Ipak je korak kroz šumu bio sigurniji, šuštal je pod nogama uvjerljivije nego kada smo posljednji put bježali iz krađe kokoši. U ustima su se miješali pijesak i Amrin karmin. Odgovaralo mi je što nisam morao da pričam sa Amrom poslije svega. Šta bih mogao da joj kažem? Da mumlam ko medvjed. Ili da pričam o herojskim podvizima žena! Vidiš, to bi moglo biti to. Pričaš o Jovanki Orleani, plačeš nad sudbinom majke Mome Kapora, razmećeš se istorijskim podvizima žena, a u stvari radiš zabranjene radnje! Zbog te kombinacije on plače!

Poslije trke kroz šumu, prisjela nam je bečka šnicla koju su platili njemački inženjeri. Crni je prvi povraćao. Kada se zaustavio kraj stabla bukve, Ćoro je takođe izbacio ključ iz usta.

- Jebo te, vidiš kako nam se ne da?!
- Da mi je da se najedem, ne platim klopnu, al' da ne povraćam!

- Je li, kako se kara Amra?
- Otkud znam! Mi smo pričali o književnosti.
- Halo, književnik, nisam ti ja Brko policajac!

Moje misli su krivudale za kompozicijom sa kojom je odlutalo dječaćko doba, izašli smo na cestu i smijali se ko ludi. Bio nam je smiješan onaj Brko policajac.

- Šta kaže Brko, nije stilski da gledaju upišane džeparošće?! Ha-ha-ha!
- Stari, ja se ovoliko nisam ismijao od tetkine sahrane, ha-ha! - rekao je

Crni.

Iznenada, na kraju šumskog puta izmilio je kamion. Čoro je primijetio da ga vozi privatnik, tablice nisu bile crvene boje. On je mahnuo rukom, a kamion je stao.

- Voziš li iz Sarajeva, zemljače?

- Vozim - otvorio je prozor na „tatri“ čovjek kockaste glave. - Murija je zaustavila saobraćaj, gone kriminalce iz voza za Kardeljevo.

- Kojim ćeš ti putem?

- Idem na Jablaničko jezero! Jedan može sa mnom, a druga dvojica pod ceradu!

- Sva trojica ćemo pod ceradu.

Pokazao je glavom da se penjemo.

- Uzgred, nisam ti ja zemljak, zemljak ti je krompir!

- Šta kažeš? - bio je spreman da se tuče Čoro.

- Je l' tvog burazera zovu Čelo?

- Zovu!

- Šezdeset šeste na sedmu sam ležo dvije godine u Zenici sa njim.

- Nemoj zajebavati, pa ti si Komadina? Ti si sa mojim Miralemom ležo u muriji?

- Godinu i jedanaest mjeseci! Jes' da više nisam u poslu, ali znam za jadac, penji se. Dokurčilo mi da jedem hljeb šoferski!

- Fali ti adrenalin - rekao je Čoro i okrenuo se prema meni. - Je l' se tako zove? - pitao je, a ja sam klimnuo potvrdno.

Čoro i vozač sjeli su naprijed, a Crni i ja smo se popeli na karoseriju. Kada je kamion krenuo, vozač je naglo pustio kvačilo, a inercija je bacila mene i Crnog na drugu stranu.

- Zemljače, polako! - vikao sam, a on se okrenuo i rekao:

- Zemljak ti krompir!

- E, znaš šta, jebo te Momo Kapor, a ti njega rekao mi je Crni. -

Mogli smo fino obraditi trafiku u Jošanici i poslije na pečenje kod Gojka na Jablanici! 'Vako džaba jeo, ali džaba i povraćao!

Brzo je Crni zaspao. I ja sam sklopio oči. Spavali smo u skladu sa brzo stečenom navikom da kličemo sa jedne na drugu stranu karoserije. Iznenada, kamion se zaustavio, a ispod cerade vidjelo se plavo svjetlo rotacije. Čuli su se glasovi policajaca:

- Jesi li vidio trojicu kriminalaca? Svi su obučeni u odijela, opasna banda, lažno se predstavljaju i pljačkaju po vozovima!

- Nisam vidio nikoga - odgovorio je šofer i dao policiji dokumenta.

- Šta vučeš na karoseriji?

- Ništa, eno pogledajte!

Drugi policajac se vratio po bateriju i uputio se prema karoseriji. Dok je pridizao ceradu, privukli smo se uz stražnju stranicu.

Bili smo manji od makovog zrna skupljeni uz stranice kamiona. Baterijska lampa je osvijetlila unutrašnjost i snop svjetlosti je šarao lijevo-desno. Ruka policajca koji je držao bateriju stajala je nad stranicom, ali i nad mojom glavom. Disao sam na nos, potiljka položenog na patos. Ruka s baterijom stala je na milimetar od mog nosa i policajac je osjetio topao vazduh koji je stizao iz mojih nozdrva.

- Drž' ga, jebo majku, evo ih!

Policajac je urliknuo od straha i udario me baterijom po glavi. Ja sam skočio na noge, a baterija se polomila i svjetlost je nestala. Samo povici i psovke. Padajući sa karoserije tresnuo sam o drugog policajca i srušio ga na zemlju, a Crni je skačući sa kabine skočio na haubu „zastave“ na kojoj se vrtilo plavo svjetlo. Od udara njegovog tijela nestalo je plavog svjetla. Šofer i Čoro potrčali su u šumu, a onda se začuo pucanj.

Pomislio sam da je pala mrtva glava, ali je srce jako udaralo u grudima, pa su misli bile nerazgovijetne. Jedva sam istrčao na neku uzvišicu. Prst pred okom se nije vidio, a bilo je rano da se dovikujemo. Gore na nebu samo mjesec, nijedne zvijezde. Važno mi je bilo da se krećem.

- Šta mi je trebalo da se uvlačim u tuđu kožu? prošaputao sam.

Smirila me misao o Amri. Njene noge niko nije mogao da mi izbije iz glave. Mislim da to ne bi uspio ni Mate Parlov. Moje kretanje se pretvorilo u monotoniju. Tako je bilo zbog pobrkanih misli, a onda se iza nekog drveta čuo urlik, učinilo mi se da je dinosaurus iz zemaljskog muzeja iskočio pred mene!

Skočivši u stranu, stavio sam Dlanove preko glave. Činilo mi se da čujem Komadinu i Ćoru kako se kidaju od smijeha. Savijen, htio sam da zauzmem što manji prostor i da budem što manji plijen za zvijeri.

- Jebite se obojica - čulo se kako psujem u planini. - Će je Crni?
- Nije daleko.

Začas je šumom odjeknulo ime Crnog. Sakrio se iza neke lovačke čeke i dok mu nismo prišli na korak, nije htio da se odazove. Sumnjao je da ga policajci navlače u zamku. Stajao je sa šrafčigerom u ruci. Uvijek je šiljata sprava u njegovoj ruci značila borbenost i bio sam siguran da bi šrafčiger zabio u stomak svakome ko bi krenuo na njega. Jednom je ispred škole izbo nekog Šiptara jer mu je ovaj napao sestru.

Na Međeđu smo izašli teško. To je jedan od vrhova Prenja gdje je Komadina imao druga iz vojske.

- Šta nam uradi Momo Kapor, majku ti jebem!
- Nije ti uradio Momo, nego tvoja guzica - odgovorio sam Crnom.
- Joj, ako ikad zaglavim u zatvoru pročitacu sabrana djela Mome Kapora.

- Nema on sabrana djela, mlad pisac!
- Da sam književnik, prvo bih napisao sabrana djela!
- A što?
- Kako što? Onda bih sa regala gledao kako domaćin kara domaćicu!

Smijeh je odzvanjao planinom i trajao je sve dok Komadina nije pokucao na vrata napuštene kolibe. Odmah se čuo pucanj iz lovačke puške. Popadali smo ko pokošeni.

- Ovdje je to normalno - rekao nam je Komadina, a kada je ispaljen druti metak, viknuo je: - Ismete! Halo, majmune, ne pucaj! Komadina je! - a zatim je šapnuo: - Sad ćete vidjeti kako izgleda Ćelo duge kose!

- Kako to?

Na vratima se pojavio čovjek ćelav na tjemenu, a dugi pramenovi kose visili su mu od pola glave do ramena. Nasmijao se, a bolje bi bilo da nije, pošto je u glavi imao samo jedan zub:

- Nikad ne znaš ko nailazi u gluho doba noći. Samo što sam počeo da večeram. Ne volim da prekidam jelo. Hajte, hajte, taman imam viška mesa.

Gola sijalica na plafonu žmirkala je i osvjetljavala naš ulazak u kolibu. U uglu je stajao vučjak i žvakao neko sirovo meso. Ćelo duge kose vratio se za rasklimatani sto i nastavio da jede. Niko nije mogao da

provali kako jede sa samo jednim zubom. A žvakao je! Razriješio nam je tu dilemu kada je iz usta vučjaka izvadio sažvakano meso i progutao ga.

Brzo smo se povaljali po podu i zaspali. Nikada gori san nije prošao kroz moju glavu! Čitavu noć mi Ćelo grize aortu na vratu, a krv curi. Nisam mogao da ovaj san sačuvam samo za sebe. Na ulazu u željezničku stanicu Ivanjica, na uho sam ispričao Ćori težak san.

- To neće na dobro - rekao mi je Ćoro. - Kako si sanjao krv?
- Fino, jebo ga ti, curi krv niz vrat!
- Koje boje?
- Crveno-crne, znaš kako izgleda krv!
- To znači da će biti gusto!

Na stanici Ivanjica iznad Dubrovnika kao da stoji banda sa početka filma „Divlja horda“. Ćoro je žmirkao, Komadina je sipao vodu u flašu, Crni je zvjerao okolo, a u meni je kuvalo! Digao sam desno rame, ali kada shvatih da je to očeva ideja, brzo sam ga spustio.

- Nikada ga više neću pogledati, nek mi se miče s očiju!

Dok je kažiprst vrtio kućni broj, mislio sam o tome kada ću stvarno biti zreo.

- Jesi li to ti? - začuo se majčin glas.
- Jesam.
- Kako si?
- Super.
- Znaš li da se Momo Kapor rastavlja?
- Odakle ti to?
- Pišu novine, uhvatila ga žena sa švalerkom.
- Šta sve novine pišu! Šta bi ti, majke ti, da novine napišu isto za

Bracu?

- Ne bih ostala s njim sekunde jedne. Moj Braco nema veze s tim, on je u ljubavi sa špricerima.

- I, kad se vraća tvoj švaler?
- Kakav švaler, šta to pričaš?
- Pa stari - brzo se prešaltah nazad.
- Neće još, još tri dana je na putu, a kad ćeš ti kući?
- Ja ću brzo, dan-dva.
- Nemoj dan-dva, nego sutra, prije no što on dođe, da si se nacrtao u

kući... tu-tu... tu-tu...

Veza se prekinula pošto je istekao razgovor za jedan dinar. I dobro je što se tako desilo. Da je razgovor potrajao još koji minut i da sam imao još koji dinar, rekao bih majci kako otac ima švalerku. Volio sam trenutke kad postajem važan i tu je ležala opasnost, zbog toga ponekad postajem brbljiv! Bilo mi je drago kad izgovorim neku istinu koja šokira. Da li zbog toga što bih tada postajao važniji čovjek od Brace? Ovoga puta bih kratko bio važan! Zbog toga što vjerujem da bi stara otišla iz kuće. Tada već ne bi bilo naše porodice. A nije ni red da se ljudi cinkare.

- Cinkaroši se rađaju a mrze ih i kriminalci i policija - govorio mi je otac.

Nisam volio da me mrze pošto ja nisam znao da mrzim. U mom slučaju bijes istopi mržnju. Ipak, kako da prihvatim da moj otac ima drugu ženu? A jadan, onoliko se rasplače kada govori o hrabrim ženama! Njegove suze nisu bile falš! To je ono što me zbunjuje.

Šef stanice se pojavio iznenada. Gledao nas je i po obrvama koje su se dizale čas iznad jednog, čas iznad drugog oka, bilo je očigledno da smišlja kako da javi policiji. Kada je ugledao Komadinu, odmah je prestao da baca obrve gore-dole.

- Ko su ti ovi? - pokazao je na nas.

- Rodbina, došli su da me isprate!

- Ideš u vojsku, junačino?

- U zatvor! Ali samo na tri godine!

- Nema problema, sve će biti po pe-esu - rekao je otpravnik, dok je voz sa mukom stizao u stanicu teško i uz škripu se zaustavljajući.

Komadina je ušao sa kartom, a mi smo sačekali da voz krene. Crni je na putu ka toaletu skrenuo u kancelariju otpravnika. Bilo je više nego sigurno da će otpravnik poslati poruku dubrovačkoj policiji o sumnjivim tipovima u vozu. Kada je krenuo da vrti telefon, gledao je za nama:

- Nećete vi meni ovdje nikakvu silu provoditi, nikada!

Nije uspio da završi misao jer ga je Crni ošinuo po glavi saobraćajnim znakom, pa se srušio na patos, a poslije ga je lako vezao. Pridružio nam se u ve-ceu na kraju kompozicije gdje smo se skrivali od murije. Samo je Komadina stajao napolju. Dogovor je bio da ako murija naiđe, on uđe u ve-ce i da nam znak za bijeg. Bili smo spremni da kroz prozor iskočimo. Crni se šćućurio između nas i jedva smo disali dok je Ćiro otpuhivao nizbrdo prema Dubrovniku.

Onda se začuo Komadina:

- Briši!

Poiskakali smo iz voza ko je kako umio. Trčali smo pored Ćire i skrenuli u šumarak kad se začuo pucanj i pretnja:

- Stoj, pucaću!

To je policajac iz voza ispalio metak u vazduh. Komadali smo niz strminu i trčeći ušli u luku Gruž. Da li je ovo prvi put da neko trčeći ulazi u Dubrovnik. Kakva glupost! Dubrovnik postoji toliko dugo. Koliko su puta vojnici utrčavali u ovaj grad? Ili, koliko su puta bježali iz njega da bi on ostao ovako skladan.

Na ulazu u luku Gruž zaudarala je riba. Zajedno s nama u Dubrovnik je unesen smrad željezničkog vecea. Ribari su se tu vrzmali i stvarali buku. Tek na kraju mola sjedio je jedan čupavi mladić sa ruksakom i nepomično gledao u more.

- Onaj tamo hipik je moj - rekao je Komadina.

Kao čopor gladnih vukova gledali smo kako Komadina sigurno korača prema strancu.

- Ne može se biti pravi kriminalac bez dvije godine u mardelju - rekao je Ćoro pokazujući na kraj mola.

Tamo je Komadina upravo sjeo kraj stranca i kada je bio siguran da niko ne vidi šta radi, munuo ga je dva puta u rebra. Udarci su bili jaki, a vjetar je do naših ušiju donio prigušeni jauk stranca. Vidjelo se kako Komadina pretresa strančev ruksak. Pridigao se na noge i bacio ruksak u stranu. Usput je zviznuo stranca nogom u stomak, pa se uputio prema nama.

- Četirsto maraka, narkomančina holandska!

- Da nas ne provali muriji?

- Nek provaljuje koga hoće, ja moram nešto pojest, ljudi, umrijeću - rekao je Ćoro.

Meni je želudac još od Ivanjice bio zalijepljen za kičmu, a u ušima nije prestajalo mljackanje Ćele čičkave kose. Našli smo neku palačinkaru i naručili svako po duplu porciju. Čulo se žvakanje, a naše oči zvjerale su okolo! Tražili smo pravac u kojem bismo mogli da brišemo ako se pojavi policija. Niko od policajaca se nije pojavio, a mi smo se spustili u gradsku kafanu i naručili sladolede. Iznenada, sa mora se pojavio onaj stranac. Držao se za rebra tephko dišući:

- Do you speak English?

- Yes, I speak little but good, ha-ha.

- My wife left me alone...

- You married?

- Yes!

- Oh yes, You foreigner?

- Yes I am foreigner and I am married, but my wife is gone with Galeb!

- Galeb?!

- Rock star from Zagreb! And she took all my money!

Sada ga već nisam razumio, ali to nisam smio da pokažem! Propade mi engleski sa ploča!

- Money?

- Yes, all my money is gone!

- So you foreigner in the marriage?! - nisam bio siguran šta izgovaram.

- Šta to znači? - pitao je Ćoro.

- You foreigner in the marriage?! - ponovio sam.

On se nasmijao.

- Šta kaže?

- Veli da je stranac u braku?!

- Šta to znači, matere ti?

- Valjda se osjeća kao stranac u braku, žena mu je pobjegla s nekim rokerom u Zagreb.

Odakle mi stranac u braku? Možda od one pjesme „Stranac u noći“, Frenka Sinatre?!

- Reci mu, ako hoće da ostane živ, mora za nas da radi! - insistirao je Ćoro.

- Do you want to work?

- Whatever, I am ready, I need the money to get some hashis and go home - češao je laktove dok je govorio i krivio nos.

Kada je čuo reč hašiš, Ćoro se razbjesnio i pogledao u nebo uhvativši se za glavu. Nije podnosio narkomane.

- Joooj, što mi to radiš - rekao je i udario stranca u braku nogom u dupe. - Jebem ti onu mater holandsku, narkomančino, m'rš odavde! - urlao je, a onda se Komadina isprijedio ispred njega:

- Neka ga, valjaće nam!

Stajali smo na kraju ulice gdje se vidio ulaz u hotel „Argentina“ i čekali da nosata žena zatvori poklopce na trafici koja se jedva vidjela od

visokih borova. Cvrčci su cvrčali, a meni su navirala na um čudna pitanja. Kakav bi to bio zvuk kada bi oni vodili ljubav?

Skriveni u žbunju i pravilno raspoređeni ako naleti murija, bili smo spremni na tuču pogleda uprtih u nosatu ženu koja je upravo zaključala trafiku, ušla u „škodu mb 1000“ i odvezla se sa nekim muškarcem niz ulicu. Čim su otišli, stranac je prišao trafici, razvalio stražnja vrata i pokupio šta je stigao u brzini. On je svima u naramak, iz ruku koje su se tresle, trpao žilete, „bik“ rezače, žvakaće, privjeske za ključeve. Sve što nam u životu nije trebalo. Iza ćoška se pojavio veliki „be-em-ve“ i u sekundi je automobil bio ispunjen svakojakom robom iz trafike i mladim prestupnicima iz Sarajeva. Dok je vozio prema Makarskoj, Komadina je rekao:

- Šta misliš, može li nas uhvatiti murija sa onim „tristaćima“?

- Mogu, al' za kurac - ponosno je dodao Crni.

- Ko što i jesu - rekao je Čoro, potegao flašu rakije i dodao je Komadini. Pokazao mu je na retrovizor gdje se vidjelo kako stranac ključa na zadnjem sjedištu i pada na Crnog.

- Alooo, hašišar, đe ćeš? - vikao je Crni kada bi strančevo tijelo padalo na njega u okuci, a mi smo se uglas smijali. Komadina je stavio kasetu u kasetofon i već na prvoj strofi automobil se orio od pjesme:

- Volim majko siroticu, s njom provodim dane... - pjevali smo i udarali u plafon automobila, dok je flaša rakije kružila i munjevito se praznila.

Crnog je rakija uhvatila brzo jer nije podnosio alkohol. Lupao je šakama po plafonu automobila, a onda je krenuo da tuče stranca. Komadina i Čoro su se smijali Crnom, a ovaj je to shvatio kao podršku, pa je raskopčao šlic i bio spreman da piša po njemu. Stranac je molećivo gledao u mene. Iskoristio sam priliku da sjednem između njih dvojice ispruživši ruku prema Komadini, koji je preuzeo kasetu i stavio je u kasetofon. Crni je spakovao alatku u šlic i pogledao me. Kada je krenula da se vrti moja pjesma, jedino je zapjevao drogirani stranac. Niko drugi u automobilu nije znao riječi:

- I love you baby, ta-ra-ra-ri-ra-ra... Ra-ra-ra-ra...

Čoro je osjetio potrebu da udara po plafonu, a Crni je preko mene nastavio da tuče stranca. Nije mi se to svidjelo:

- Što ga tučeš, on je naš stranac u braku?

- A je l' to tebi žao?

- Kakve veze ima je l' meni žao, ništa ti čovjek ne radi, a ti ga biješ?

^

- Boli te kurac!

- Ja sam zdrav ko drijen, a ti ako imaš te bolove, idi, brate, doktoru!

Crni je bio prgav čovjek, ali se trudio da izbjegne sukob sa mnom. Sada je pobjesnio i krenuo da udara stranca još više. Pokvario je atmosferu u automobilu. Jedva mi je pošlo za rukom da ga odvojim od stranca.

- Je l ti to više voliš njega nego mene?

- Prestani da ga tučeš, jebi se!

- Jebi se ti.

Ćoro je pokušavao da pjeva na engleskom. Svi su se cerekali i to je ostavilo po strani moj sukob sa Crnim. Kada se auto zaustavio na benzinskoj pumpi, Komadina je otvorio prozor i pozvao prodavca benzina u „INA“ uniformi:

- Ima li problema?

- Hvala bogu, nema!

- Ako nema, mi smo tu da ih napravimo - rekao je i uhvatio pumpadžiju za okovratnik.

- Radiš za muriju, je li pederu?

- Ne radim, majke mi!

- Ne radiš, a? - i zviznuo mu je šamar.

- Ne radim, djece mi.

- Od danas radiš za mene, izvadi sve pare iz kase i stavi ihu ovaj džep!

Pumpadžija se okrenuo i pokušao da bježi. Brzo je uhvaćen, Crni ga je pokosio klizećim i dok su ga Crni i Ćoro vezivali, Komadina je ispraznio njegovu kasu. Pumpadžija je ostao vezan mumlajući preko čupave krpe kojom se čisti mjerač ulja u motoru. U kasi je bilo malo novca, pošto je tek započeo smjenu. Zbog toga je pumpadžija od svakog dobio još po usputni udarac, jer je naš kapital iz dubrovačke trafike zanemarljivo uvećan. U koferu je bilo dosta robe, ali nije bilo dovoljno keša.

- Isto je kod seljaka, ima svega ali nema para govorio je Komadina.

Razvrstani u strijelce, po niskoj cijeni nudili smo uličnim prodavcima u Zaostrogu plijen iz trafike. Od prodatih žileta i drangulija iz trafike strancu je kupio hašiš i propisno se uradio.

Na plažu u Zaostrog ušli smo bauljajući pijani. Činilo se da nema nikoga dok se nije začula gitara i neko društvo koje se zabavljalo na drugoj strani plaže. Crni je prvi otišao do njih. Pošto je najmanje pio, bio je najspremniji za komunikaciju. Komadina, Ćoro i ja ležali smo na pijesku, a Crni se vratio sa nekim čovječuljkom držeći šrafciğer na njegovim leđima.

- Gospodin je iz Travnika i želi da vam ustupi svoju sobu da se ispavate večeras!

Prišli smo grupi travničkih hipika koji su polupijano pružali marihuanu.

Nije mi bilo lako da povjerujem. Amra iz poslovnog voza Sarajevo-Kardeljevo sjedila je u društvu mladih Nijemaca. Golobradi plavušani iz Njemačke nisu izgledali kao opasni konkurenti. Ustao sam i kroz pijesak, sa blago uzdignutim desnim ramenom, pošao ka Amri.

Koračanje o kojem je govorio otac ne mora da prati zvuk potpetica! Bio je to samo mali dio predstave izvedene po njegovim uputama. Ne znam zašto mi je pao na um baš sada? Da li bi od sada svako viđanje Amre vodilo ka odgovoru na pitanje zašto moj otac plače kada priča o herojskim podvizima žena? Zbog čega ističe herojstvo Jovanke Orleanke, zašto roni suze kada priča o majci Mome Kapora? Pridignuto rame je prvo stiglo do Amre.

- Slušaj ti, mali Kaleme, znaš li da je za vama raspisana potjernica?

- Zajebavaš?!

- Za tebe ne znaju ko si, ali onaj Brko kaže da je ovu dvojicu već hapsio!

- Kako znaš?

- To već ne mogu da ti kažem.

Uхватила me je za ruku i odvela prema moru.

- Zaboravila sam da ti kažem u vozu, vidjela sam tvoju sliku sa splitske plaže!

- Makarske!

- Svejedno, ti i ova dvojica prevaranata ležite na plaži, a ti, seljačino jedna, zađeno za kupaće gaće „kent“ cigare!

- To je da fotografija izgleda svjetski! A odakle ti slika?

- Hvalio se tvoj stari mojoj sestri kako si lafčina, stari te obožava! j

- Ti si mene zamijenila s nekim drugim.

- Vidi ga što se zabrinio! Znaš kako kaže Momo Kapor u „Beleškama

jedne Ane“ da je muškarac za razliku od žene poligamista!

Iznerviralo me što nisam znao šta je poligamija, a ona mi se unijela u lice i nastavila:

- Voli da mijenja! Mora da opšti sa više žena! Okrenula se i otišla prema moru. Skinula je prvo majicu a onda je bacajući komade odjeće sa sebe potrčala u vodu. Ugledao sam njena leđa i kičmu sa istaknutim pršljenovima koju su držali čvrsti mišići sve do tankog i dugog vrata, dijeleći leđa na dva ravnopravna dijela. Kao da se neki vajar pozabavio njenim plečkama. Sigurno je njen pradjed bio jahač i stigao iz pustinje.

- Da li su sve lijepe žene stigle iz pustinje? - pomislih.

Iako me priča o ocu pogađala, skidao sam pantole, košulju, majicu i cipele posrćući. Jedino što je smetalo na putu do žene u vodi bilo je osjećanje da sam dio američkog filma u kojem se dvoje mladih vole. Nedostajala je još samo scena kada padaju sa bicikla, voze se na ringišpilu, ližu sladoled, a onda se bude na plaži ikažu:

- I love you!

- I love you too!

Utrčao sam u vodu i znao da slijedi nastavak priče koja je započela na okuci kod Konjica gdje je nestalo dječjačko doba. Tako je i bilo.

- Briši, murija! - prolomio se glas plažom. Otvorio sam oči ležeći na vrelom Amrinom stomaku.

Držeći se za ruke zajedno smo potrčali u „be-em-ve“. Otvorio sam gepek i sačekao da ona uđe, pa sam skočio za njom i zatvorio poklopac za nama. Napolju se čula zbrka, dozivanje.

- Je li, mala, možemo li reći da si ti moja švalerka?

- Zavisi!

- Od čega?

- Pa od toga imaš li djevojku?

- Nemam!

- Joj, budale! Kako onda mogu da ti budem švalerka?

Oboje smo se smijali. Iznenađujuća lupa vrata i glasovi samo su na trenutak zaustavili strasti.

- Stoj, pucaću - vikao je neko, ali to nije bilo dovoljno zastrašujuće da zaustavi naše osmijehe. U stvari, i da smo to htjeli, ne bi bilo moguće. Kola su pokrenuta u divlju vožnju, a nagla kočnja, promjene ritma, snažne ture gasa, nagli ulasci u krivine, sve je to samo izazivalo smijeh. Nije nam bilo ugodno kada su se škripa guma i kočenje pretvorili u neprijatnu tišinu.

Bila je noć, a Ćoro je otvorio gepek i ugledao jedno tijelo sa dvije glave koje nisu znale kako da prestanu sa smijanjem.

- Ne valja da se igramo s ovim autom, provaliće nas - rekao je Komadina.

Izvlačenje iz gepeka ličilo je na izlazak sa plaže. Samo milimetar dijelio nas je od ambisa. Kada sam zakoračio na tle, pržilo je po stopalima kao da stojim na rešou, a ne na asfaltu. Nas dvoje smo stajali tik uz ambis, a pogled nizbrdo je djelovao strašno, ali privlačno. Šapnuo sam Amri na uho:

- Je l' ovo ta blizina smrti?

- Ništa nisi shvatio. Mora neko da ti umre da bi doživio vrhunac!

- Čim se vratim kući, ubiću starog!

Ona se nasmijala.

- Moja sestra kaže da je sladak ko šećer!

Komadina se naslonio dupetom na automobil i sa osmijehom odgurnuo vozilo u ambis. Dok se ukradeni „be-em-ve“ smandrljavao niz provaliju u blizini Živogošća, flaša šampanjca je išla od ruke do ruke. Automobil je izgorio na putu do vode odakle se još dugo prema nebu dizao dim.

- Ja sam mislio da će mrcina mnogo brže stići do mora! - rekao je Komadina.

- Nema on masu kamiona!

- Kamion nemoj da mi spominješ, nikad više u šofere!

Ne znam zašto je Crni iznenada viknuo:

- Momo Kapore, da vidimo zašto si ti šiljio kurac na mene?!

- Nije fer da udaraš čovjeka bezveze!

- Nije fer, je li? - rekao je Crni i udario šamarčinu strancu.

Ovaj je pao i bez jauka krenuo da se pridiže, ali ga je Crni donom zakucao za asfalt. Skočio sam da pridignem stranca, uhvatio ga za ruku, ali me je Crni s leđa roknuo u rebra. Nisam se nadao da će skočiti na mene. Znalo se u raji da sam jači od njega. Možda je ljubomorán zbog Amre, uvijek je govorio da će oženiti crnku sa ljubičastim očima kao Liz Tejlor.

- Sam si izabrao batine?! - zavrnuo sam rukave, skinuo sat i predao ga Amri.

- Daj, b'an, stanite... - razdvajala nas je Amra.

- Nema stajanja - bio sam odlučan.

On je također skinuo svoj sat, zlatni lanac i narukvicu. Nasred

magistrale je krenulo odmjeravanje. Ko će prvi udariti?

- Nemoj uopšte da sumnjaš, jebaću ti mater - rekao sam Crnom.
- Momo Kapor, stara će te prepoznati u bureku!
- Nisam ja Momo Kapor, znaš ti kako se ja zovem!
- U bureku će te Azra poznati, ali po očima!

Niži rastom, on je mislio kako bacanjem u noge može da me dignu u zrak. Nije mu uspjelo, a ja sam prvo zamahnuo lijevom i onda ga pogodio desnom u vrat. Jauknuo je.

- Draži ti je Holanđanin, je li?! - čistio je krv sa usana Crni.

Pogledao me je i ponovo jurnuo na mene. Izmakao sam se, ali je uspio da me zakači šrafciđerom. Krv je procurila iz moga ramena, ali me to nije uplašilo. Ščepao sam ga za vrat kada je ponovo nasrnuo na mene. Izvukao se, okrenuo na stranu i na kvarnjaka pokušao da me udari glavom. Naletio mi je na lakat i od siline udarca pao. Kao na kraju svake velike bitke, nastala je svečana tišina.

Stojeći i skraćenog daha, ali s rukama u boksterskom stavu, gledao sam u Crnog. Ćoro je prišao Crnom, pridigao njegovu ruku, a kada ju je pustio, ona je beživotno pala na asfalt! On je zaurlao od uzbuđenja. Nije bio siguran da li je živ.

- Hoćeš još, je li?! - dizao sam pesnicu iznad njegove glave.
- Stani, bolan - rekao je Ćoro.

Onda smo svi povjerovali da je mrtav.

- Udario je glavom u asfalt - rekao je Komadina, dok je Ćoro drmusao Crnog, ali mu je mlitavo tijelo kliznulo iz ruku.

Ćoru bi rasplakale i mnogo manje stvari:

- Nikad više neću s njim popiti kafu u Domu invalida - rekao je i zajecao.

Kako da povjerujem da je moj drug mrtav. Moj otac plače kada priča o ulozi žene u istoriji, a ja sada plačem jer sam postao ubica. O, Bože! Blago mom ocu! Ako je tačno ovo što Amra priča, njegov dvostruki život je njegova istina, on je našao mjeru. A ja? Moj život je propala stvar.

- Nemoj, Crni, ko Boga te molim!

Gledajući prema nebu vikao sam da me neko gore, ni sam ne znam ko, čuje i da ne dozvoli da Crni umre! Odjednom, bolan udarac praćen toplinom krvi koja je šiknula iz mog stomaka. Samo sam jauknuo i u trenu pomislio:

- Crni je obični kurjak, koristi foru onog vuka kod Sejdića!

Pretvarao se da je mrtav i kada je bio sto posto siguran da će udarac biti pravilno usmjeren, uradio je šta treba, zabio je šrafciğer u moja crijeva. Ubo me je još nekoliko puta. Jauk od bola čuo se do mora i luke u Živogošću, a Crni se uspravio oslanjajući se prvo na koljena, a onda je skočio i uhvatio neki kamen namjeravajući da me dotuče. Amra je tašnom udarala Crnog i vrištala od straha kada je ugledala tragove moje krvi po magistrali. Nije me ništa boljelo, krv koja je strujala po mom tijelu izlijevala se preko butina. Toplina krvi i na stopalima. Čoro i Komadina su Crnog hvatali za ruke. Uspio sam da se okrenem na bok i da odgurnem podivljalog neprijatelja od sebe. On je uspravljen krenuo da me tuče nogama.

- Evo ti, Momo Kapore, pičko holandska!

Pogledao je stranca, stisnuo jače šrafciğer i zamahnuo da ga ubode:

- Sad ću tebi glavu da otkinem!

Stranca u braku je strah od smrti natjerao u ludački trk. Dok je bježao, sve vrijeme se osvrtao. Utrčao je u zavoj na magistrali i ponovo se okrenuo prema Crnom da provjeri da li je još uvijek iza njega. Ovaj je naglo zastao kada je ugledao svjetlost automobilskih farova. Policijski „fijat“ je izlazio iz zavoja velikom brzinom i pomeo stranca. Čuo se tupi udarac, a onda kotrljanje nizbrdo. Zavladata je tišina. Samo je glas ćuka zlokobno odjekivao. Uprkos teškom stanju, opet mi je palo na um kako to zvuči kada cvrčci vode ljubav?

Da li moja smrt dolazi kao logičan slijed stvari? Da li poslije slasti i visine zadovoljstva na koju me je dizala Amra, sada dolazi kraj?

Ništa nije tako toplo kao krv i ništa ne skriva tajnu kao ta tekućina. Amra je gledala kako ta sila ističe iz mene i zaplakala je kao da se opraštamo. Komadina se prestravio kada je ugledao crvenu lokvu pored mojih stopala.

Pokrete policajaca su osvjetljavali farovi „tristaća“. Bile su to duge sjene, vidjelo se kako na pedesetak metara od nas unezvijereno trčkaraju između automobila i beživotnog tijela stranca. Najprije su se njihove siluete ukrštale iznad stranca, a onda su se zaustavile nedaleko od njegovog tijela, nad strančevim ruksakom koji je od siline udarca odletio u stranu.

- Da javimo u bazu?

- U bazu da javiš, zvekane?! Hoćeš da mardeljamo u Zenici zbog hipika?

- Neću.
- Onda mi pomozite da ga odvučemo!

Bacili su ga u neku vrtaču do koje je dopirala neonska svjetlost sa ulične lampe na izlazu iz Živogošća. Policajac koji je htio da zovu kolege otišao je do kola, izvadio kanister i crijevo, na usta je povukao benzin i presuo ga u kanister i sa tim dotrčao natrag. Posuli su stranca benzinom i zapalili ga. Prvo je buknuo plamen i čovjek je gorio, ali se policajcima nije svidjela brzina kojom se odvija ta radnja.

- Neće da gori, majku jebo holandsku!
- Znaš šta, u njih su kosti pune vlage, jeben je okean!
- Mora brener - rekao je drugi policajac.

Potom su upalili kola i prvih sto metara vozili su se unazad, a onda je auto uz škripu pojurio prema gradu! Sjene su nestale sa farovima i samo je neki pas cvilio u daljini, a svjetlo na kraju Živogošća žmirkalo je od strujnog napona koji je išao gore-dole.

Kad su se vratili, odmah je upaljena vatra na breneru i ubrzo je tijelo stranca pretvoreno u pepeo.

Krv je curila niz moje tijelo, a slika ispred očiju polako se gasila. Gledao sam kako pepeo istresaju u zlatastu konzervu dok su me Komadina i Amra vukli naprijed. Mjesečina je osvijetljavala trag krvi koji je iza mojih stopala ostajao na magistrali. Kada se svjetlost potpuno izgubila, Komadina je pocijepao svoju košulju i zgrabivši moju šaku pritisnuo je mjesto na stomaku odakle je curila krv. Čulo se kočenje automobila i škripa guma.

- Drži ovdje, čuješ li me - govorio je Komadina dok je vezivao svoju košulju oko mog stomaka.

- Šta je bilo? - pitao je policajac izlazeći iz auta.
- Brže, iskrvariće ako ga ne odvezemo u Hitnu, umrijećete nam na rukama - plakala je Amra.
- Šta je bilo? - ponovio je policajac.
- Napao ga neki narkoman, ušlo mu u šator i izbo ga!
- Čime ga je izbo, majku mu jebem narkomansku? pitao je policajac gledajući u svog kolegu.

- Šrafčigerom!
- Šrafčigerom? Kako je samo pokvaren! Kažem ja tebi, nema šale sa narkomanima!

Ugasila se slika kao da je crkla katodna cijev na televizoru.

Na bijelom bolničkom stolu ležao sam kao od majke rođen, prekriven bijelim čaršavom do grla. Neko mi je otvorio oči. Čini mi se da su bili Amrini prsti. Ugledao sam bolničarku koja se nagela preko kreveta da mi ispravi ruku i da popravi plastičnu cjevčicu koja je ubrizgavala infuziju u moju venu:

- Ti imaš više sreće nego pameti, ovoliko ti je falilo da ti probije žučnu kesu!

- Majku li mu jebem narkomansku - rekao je jedan od one dvojice policajaca.

On je posmatrao sestru koja me previjala, a kada je ona otišla u drugu sobu po zavoj, osvrnuo se unaokolo. Nešto su se domunđavali policajci, a onaj viši rastom izvadio je konzervu. Htjeli su da prosu prah kroz prozor, na lavandu koja je rasla u dvorištu bolnice. Iako je proticalo ljetnje jutro u Makarskoj, maestral je već duvao. Policajac je otvorio prozor, pa je iz konzerve počeo da izbacuje prah. Gledao je kako ga preko cvjetova lavande vjetar nosi prema obali. Onda je vjetar iznenada promijenio pravac i počeo da vraća prah nazad u sobu. Prvo je zasuo policajca po licu, a onda je oblak tog praha zakovitlao preko lica Komadine i Amre. Kovitlac se nekontrolisano kao u pravoj oluji širio prostorijom. Taman kad bi se učinilo da se pepeo zaustavio na podu, ostaci stranca bi se za tren ponovo lijepili po njihovim licima. Nisu shvatali da se stranac u vječnoj formi vraćao. Prizor se pretvarao u histeričnu komediju. Bol u stomaku mi je zaustavljala smijeh, ali sam se ipak smijao kada je policajac nastavio da prosipa pepeo, a jak vjetar ga zavrteo po sobi, pa je on u panici rukama pokušavao da kupi ostatke i vrati ih u konzervu. Policajci nisu znali da smo Amra, Komadina i ja bili svjedoci njihovog zločina. Nije to znala ni sestra koja se vratila sa zavojem. Kada je krenula da me previja, vidjela je da se smijem.

- Nemoj da iskrvariš u mojoj smjeni.

- Ne brini, sačekaću tvoju kolegicu, kažu da je bolja odtebe!

- Čovječe, iskrvarićeš!

Onaj policajac me pogledao, ali kao da je znao da priča o strancu u braku koji je sada u prahu nema šansu da bilo kada bude otkrivena. Ta istina nas je držala u neriješenom rezultatu. Nije mi bilo jasno da li ljudi lažu kada ćute o nečem kao što je svirepo ubistvo? Ako važe pravila kurirske službe, onda je sigurno da ako ćutiš o zločinu, ne lažeš. Ali šta to znači u životu? Koliko toga bih ja mogao da ispričam kada se vratim kući!

Ako prećutim velike istine, da li će to biti velika laž? Istina koja je starija od drugih istina jeste da su policajci stigli na vrijeme, jer da nisu, ja bih sada sa strancem lovio jelene po „vilerovim“ goblenima. Život i smrt su se svuda po nama ispleli u prahu turiste iz Holandije, pa je, u trenutku kada više nije bilo vjetra, na avanturu Momo Kapor stavljena tačka.

- Kako ću kući? - postavio sam pitanje naglas.

- Ko kaže da ćeš kući. Ti ideš kod mene!

- Kako ću staroj na oči?

- Ja mogu da ti sredim sa starim preko sestre!

- Neću da čujem za njega!

Amra je uzela stvar u svoje ruke. Njen rođak Fahro stigao je sa „ford taunusom“ u kome je sve blistalo, samo što se mirišljavi sprej pomiješao sa plastikom i rđavim limom, pa je to zajedno sa mirisom vlažnog itisona na podu štipalo oči gore od ve-cea na željeznici. Zbog toga sam žmireći ušao u Sarajevo.

Od prvog putovanja i odlaska kod tetke u Zenicu, pa sve do ovog trenutka, svaki povratak u Sarajevo u meni je stvarao strepnju. Ne znam kojim voznim redom su se ta putovanja rukovodila, ali im je jedna stvar bila zajednička, povratak je padao uvijek u sumrak ili u ranu zoru. Žućkasta svjetla iza prozora novogradnji i boje koje su oslobađali abažuri, u meni su budile nemir.

U našoj zgradi svjetlo je bilo uključeno samo u našem stanu i mene je morilo što Braco i Azra brinu. Bez obzira na istinu da mi je i sama pomisao na Bracu povećavala tjelesnu temperaturu. Olakšanje je stiglo tek kada je moja noga kročila u dvorište prizemne kuće u Goruši 53. Činilo mi se da je sve bolje od stana u kojem mi sljeduje susret sa ocem.

Dok sam gledao u žućkastu lampu na plafonu, ubrzo me je uhvatio san. Negdje u ponoć probudilo me kašljanje iz susjedne sobe, pa glasan ženski smijeh. Nije mi bilo lako da se izvučem iz Amrinog zagrljaja. Još teže mi je pao odlazak do kupatila, jer je bol u stomaku i dalje usporavala hod. Upalio sam svjetlo i kada je trebalo da progutam pilulu za zgrušavanje krvi, neko je zakoračio u prostoriju. U ogledalu je stajao moj otac. Glavom i bradom Braco Kalem!

- Ti? - rekao je otac.

- Ja...

- Otkud ti? - pitao je.

- A otkud ti?

- Pa zar ti nisi u Jablanici, na jezeru?!
- A zar nije trebalo da ti „nešto važno“ obaviš u Beogradu?
- Sinoć sam došo!

Niža rastom, radoznalih očiju i velikih grudi, obučena u svileni kombinezon, u banju je ušla Amrina sestra.

- Je l to mali Kalem, ajoj, Amra, bila si u pravu! Pa on je stvarno ko lutka!

- Za takve kao što si ti ja nisam nikakva lutka!

- A kakva sam to ja, majke ti?

- Ti si kurva!

Moja ispružena ruka je zgrabila očevu ljubavnicu za kosu. Ona je vrisnula, a otac je stao ispred mene.

- Ostavi ženu na miru!

- A ti?!

- Šta ja?

- Plačeš ko pička za Jovankom Orleanom! Zbog ovoga ovdje ti plačeš!

- Ja plačem ko pička?!

- Ti!

- Pazi šta govoriš!

- Pusti me!

- Aleksa, sram te bilo!

- Sram tebe bilo, lažljivče!

- Ja sam tvoj otac!

- Takav kakav si, bolje da nisi!

Nije bilo teško proći pored njega, sa malo snage on je odgurnut na zid. Išao sam ispruženih ruku prema njegovoj ljubavnici! Nije stigao da me uhvati za ruke. Ona se sagela, a otac je ponovo nasrnuo na mene. Snažno odgurnut on je pao, udario o lavabo, a onda se u padu uhvatio za policu ispod ogledala i srušio se na pod, praćen lomljivom banjске rekvizite.

- Sada čujem svoje korake - rekao sam i potrčao za Amrinom sestrom.

Na popucalim banjским pločicama vidjelo se kako svaki moj korak prati nova kap krvi. Rana na stomaku je bila nanovo otvorena.

Kasnije istog dana moj otac i ja ležali smo u koševskoj bolnici. Tamo je sve što se desilo pretvoreno u laž.

Čovjek sazrijeva kada pristane na istinu po kojoj laž može da djeluje

ljekovitije od istine. Ako to i nije dovoljno da sazrije, sigurno se to ne desi ni kada kupi cipele s petom i uživa u vlastitom koraku!

Ćutao sam dok je moj otac, Braco Kalem, lagao i tako sam pristao na laž, postao njegov saučesnik. Jer da je Azra saznala sve od mene i da je čula šta je prava istina nalagala, naša porodica bi se raspala, a u tom slučaju, nema sumnje, raspao bih se i ja.

Azra nas je na svoju odgovornost preuzela iz bolnice, pošto je bila nedjelja i niko nije mogao da potpiše otpusnu listu. Još u taksiju na putu do kuće grdila je Bracu:

- Bože, Braco, što voziš toliko brzo? Fino te zamolim da dovezeš dijete kako bog zapovijeda, a ti?!

- Nisam prešao šezdeset, kunem ti se!

- Kako nisi! Znaš li ti koliko je nesreća na putu do Jablanice!

- Stare gume, evo priznajem, to je moja jedina krivica. Pitaj Aleksu - pogledao me je i najednom, ne znam kako, ispalio sam:

- Najgora je prva kiša! Pijesak i ulje od kamiona, oklizneš se u sekundi! - dok sam govorio, gledao sam u retrovizoru Bracine oči. - Evo, vidiš ovo?! To je od kočenja i udaranja glavom naprijed-nazad, naprijed-nazad!

Sve su to bile modrice od mojih udaraca namijenjenih njegovoj ljubavnici. Trenutak sazrijevanja.

Da je sve ovo bilo prije događaja na makarskoj magistrali, ja bih pravdoljubivo ispričao šta se stvarno desilo. Sada je postalo jasno da je od dvije laži nastala istina o mom sazrijevanju. Očeve suze su pratile istorijske podvige žena. Tada je lagao gore nego sada. Istina uvijek stiže u pratnji laži. Da me Azra nije gledala, ja bih se smijao. Dok je tekla izmišljena priča, laknulo mi je najviše zbog toga što neću morati da pričam šta je sve protutnjalo pored mene u proteklih deset dana! Nikada neću prestati da budem kurir izviđač koji zna kad treba da šuti!

Otac je znao dvije velike tajne u mom životu. Prva je vezana za smrt stranca u braku, a druga za zrenje mladića koji je prvo imao švalerku, a tek kasnije tražio djevojku. Ćutao sam.

Iste godine, od trinaeste plate, Braco je dao Azri novac da mi kupi cipele.

- Reko mi je da ti kupim cipele, kaže, odrastao muškarac mora da gazi u pravim cipelama!

- Mogu li kupiti „madrasove“, one su u modi?

- Samo reci!

Vrijeme prolazi, a razgovori mojih roditelja ostaju isti. Na putu prema Zatonu, gdje je ljetovalo veće društvo Sarajlija, čitao sam „Filozofiju umetnosti“ Ipolita Tena i bio uvjeren da ću propasti na prijemnom ispitu. Ideja da studiram arhitekturu nije bila moja, pa se nisam nadao uspjehu. Na jednom mjestu je pisalo: „uzajamni odnos i zavisnost delova“.

- Kakav pametan čovjek - pomislih. - To je kao zakon prirode...

Iz te filozofije me trgnuo majčin glas. Ona je pokazivala ocu neko ostrvce kraj Stona.

- Kada ćeš ti imati ovako nešto?

- Nikada - odgovorio je otac. - Ne mogu da izdržavam ni dvoiposoban stan, prodaješ roditeljsku kuću da bi školovala sina, a pitaš me kada ću ja imati ostrvo, bog s tobom, ženska glavo!

- E, pa ne znam, to ti je ostrvo Mome Kapor.

- Bilo, Azra, bilo! Bilo pa prošlo! Momo Kapor se razveo, to je ostrvo oca njegove bivše žene.

- A kako ti znaš da se Momo razveo?

- Pa ti si mi rekla!

- A je li, stvarno?!

Zaustavio je „folksvagen 1300 s“. Azra je brala lavandu kraj puta, a on je krenuo iza grebena odakle se vidjelo more. Slijedio je razgovor poslije svega. Dok smo gledali u pučinu i pišali, on je rekao:

- Šta je bilo, bilo je!

- Nema ljutnje!

- Ti znaš da ja sve znam.

- Baš sve?

- Znam priču o strancu, a i da si jedva preživio!

- Nemoguće!

- Sve je moguće, ona tvoja radi za Udbu, u odjeljenju za strance!

- A stranac?!

- Ubio dvojicu dilera u Utrehtu, pa zbrisao! Od tada ga holandska policija vodi kao nestalu osobu!

- Pričao je da ima ženu...

- Kakva žena i kakvi bakrači!

Vrijeme slaže tragove u zaborav kao savjestan činovnik fakture u

fascikle. Moj život je na kraju gimnazije u te nevidljive fascikle slagao slike bogate lažima i istinama. Bez obzira na to što sam prečutao priču o surovoj avanturi, život me je naučio da istinu stavljam na svoje mjesto. Pred njom čovjek ne smije da se pravi lud. Jer da nije bilo tako, kako bih otkrio istinu o mome ocu Braci Kalemu, i da li bih ikada pronašao odgovor na pitanje zašto on roni suze kada priča o ulozi žena u svjetskoj historiji?

- Cipele su super.

- Baš mi je drago.

- Da mi učiniš jednu stvar?

- Koju?

- Ako iznenada umrem, moraš stići prvi do mene, uzeti telefonski imenik i uništiti ga!

- Hoću!

Nisam oklijevao. Bilo mi je jasno da ću tako sakriti istinu o tome da je moj otac bio stranac u braku. Zbog toga mi se oteo osmijeh. Tako su se, tik ispod očiju, urezale prve bore na mom licu.

*Zahvalnost na pomoći oko knjige,
autor duguje Gordani Terzić,
Ljiljani Nogo i Miladinu Čulafiću.*